

**Republika Hrvatska
Ministarstvo razvitka i obnove**

NACIONALNI PROGRAM RAZVITKA OTOKA

Ne spavajte, o otoci naši
Lijepi vrti morem plivajući.
(Antun Mihanović, 1853.)

Nacionalni program razvitka otoka prihvaćen je
na Saboru Republike Hrvatske 28. veljače 1997.

SADRŽAJ

stranica

UVOD	4
I. PRIRODNE ZNAČAJKE	5
1.1. Položaj, klima i more	
1.2. Tlo, flora i fauna	
II. STANOVNIŠTVO I NASELJA	6
III. OTOČNA BAŠTINA.	12
3.1. Prirodna i kulturna baština	
3.2. Crkva na otocima	
IV. GOSPODARSTVO	14
4.1. Turizam	
4.2. Poljoprivreda	
4.3. Ribarstvo i prerada ribe	
4.4. Promet	
4.5. Brodogradnja	
4.6. Ostala industrija	
4.7. Rudarstvo	
V. INFRASTRUKTURA	26
5.1. Vodoopskrba i odvodnja	
5.2. Zbrinjavanje čvrstog otpada	
5.3. Elektroopskrba	
5.4. Telekomunikacije	
5.5. Ceste, luke i zračne luke	
5.6. Opskrba benzinom i plinom	
VI. ZDRAVSTVO	32
VII. PROSVJETA	34
VIII. ADMINISTRATIVNO-TERITORIJALNI USTROJ	36
IX. DOSEGNUTI STUPANJ RAZVITKA I RAZVOJNI POTENCIJAL	37
9.1. Razvojni trenutak	
9.2. Predbene razvojne prednosti	
9.3. Ograničavajući činitelji	
9.4. Otočno razvojno raskrižje	
X. POTICAJI OTOČNOM RAZVITKU	40
10.1. Ciljevi	
10.2. Načela	
10.3. Međunarodne konvencije	
10.4. Razvojne mjere	
XI. POSLOVI I ZADACI REPUBLIČKE I ŽUPANIJSKE UPRAVE I LOKALNE SAMOUPRAVE	44
11.1. Donošenje Zakona o otocima	
11.2. Donošenje i izmjene ostalih zakona značajnih za razvitak otoka	
11.3. Programi potpunog i održivog korištenja otočnih bogatstava prostorni planovi i znanstveno-stručne podloge	
11.4. Državni infrastrukturni i suprastrukturni programi	
11.5. Djelatnost Centra za razvitak otoka pri Ministarstvu razvitka i obnove	

UVOD

Otoci su veliko bogatstvo i osobita vrijednost Hrvatske. Njihov je potencijal do sada slabo iskorištavan, njihove izvornosti nedostatno štićene, a razvojne mogućnosti nepoticane ili čak priječene. Gotovo čitavo proteklo stoljeće, a osobito tijekom vremena obiju Jugoslavija u njih je ulagano malo ili ništa, tako da su iz godine u godinu gospodarski i demografski nazadovali.

Suvremeni nacionalni preporod u obnovi, izgradnji i razvitku Hrvatske razumijeva i potpun zaokret u odnosu prema razvitku otoka. U tom je kontekstu i pripremljen ovaj "Nacionalni program razvitka otoka" s polazištem u Ustavu po kojem otoci imaju posebnu zaštitu Republike Hrvatske. Njegova je nakana da se utvrde i jasno definiraju zadaće koje će država provoditi ili usmjeravati, organizirano i uporno radi smišljenog i trajnog razvitka otoka, opstanka i povratka pučanstva na njih, te gospodarskih iskustava.

Održivi razvitak u skladnom suglasju čovjeka i prirode u kojem će korištenje prirodnih bogatstava biti samo do one razine da ih ne ugrožava i ne iskorijeni, osobito je primjeren za otoke jer na njima zaštita čovjekova okoliša mora biti u svakom trenutku na najvišoj mogućoj razini. Stoga su i predložene za osobito poticanje one djelatnosti koje nisu u suprotnosti s tim polazištem.

U programu su u prvom dijelu iznijeti vrlo različiti postojeći podaci o otocima. Tijekom rada na ovom dokumentu često smo se uvjerali u njihovu oskudnost, nepostojanje ili nesistematiziranost. Stoga je bio potreban velik trud da se oni prikupe i ovdje sažeto prikažu. No iz svih podataka proizlaze i osnovni problemi otoka danas, a posljedica su prošlih vremena.

Ponajprije, to je činjenica da velika većina naših otoka već sedam desetljeća demografski izumire. Na otocima je sve manje ljudi, a osobito nedostaju mladi i stručnjaci. Na to se nadovezuju sva ograničenja i nedostaci infrastrukture, povezanosti s kopnom, školstva, zdravstva, kulture itd.

Iz spoznaje činjenica i postojećeg stanja, a još više uzroka koji su ih uvjetovali, slijedi i prijedlog programa mjera. One su u različitim područjima djelatnosti, ali svakako dugoročne.

Usmjerene su na nastojanje da se zaustavi pogubna usmjerenost napuštanja otoka i da se opipljivim gospodarskim i društvenim mjerama ponajprije potaknu otočani, osobito mladi da se vrate. Uz to je povezana i želja da se potaknu stručnjaci potrebni za obnovu života i gospodarstva na otocima da se tamo nasele.

Osim općih mjera usmjerenih na sve otoke predložene su i one posebne za one (ti su brojem u većini) manje razvijene, na kojima je život objektivno teži, ali i unatoč tome valja ga održati, a to je moguće samo dodatnim stimulansima.

Održati život, potaknuti demografski preporod i gospodarski napredak, a uz to očuvati sklad nenadmašnih prirodnih vrijednosti, zadaće su kojima teži ostvarenje ovoga programa. To je moguće postići uz mala, ali trajna, dobro organizirana i dugoročna ulaganja. Otoci traže malo da bi ubrzo narodnom gospodarstvu vraćali puno.

I unatoč povijesnom trenutku u kojem su obrana države i uklanjanje posljedica rata prioriteta, pravo je vrijeme i za aktivan i dobro smišljen odnos prema otocima, pravo je vrijeme za obnovu i preporod hrvatskih otoka.

I. PRIRODNE ZNAČAJKE

1. Položaj, klima i more

Hrvatski otoci obuhvaćaju gotovo sve otoke istočne obale Jadrana i njegova središnjeg dijela, čineći drugo po veličini otočje Sredozemlja. Ima ih 1185, a geografski se dijele na 718 otoka, 389 hridi i 78 grebena (Prilog 1.). Iako određuju teritorijalno more koje čini gotovo 37% ukupnog prostora Hrvatske (bez otoka teritorijalno more bilo bi za oko dvije trećine manje), otoci zauzimaju oko 3 300 km², tj. 5,8% površine hrvatskog kopna. Najveći je Krk (409,9 km²), 77 ih je većih od 1 km², a svega dvadeset od 20 km². Uslijed naglašene razvedenosti (najrazvedeniji je Pag, a najduži Hvar) imaju više obale od kopna. Od 5834,9 km hrvatske morske obale, 4 057, 2 km (69,5%) otpada na obale otoka. Obično se dijele na istarsku, kvarnersku, sjevernodalmatinsku, srednjodalmatinsku i južnodalmatinsku skupinu. More koje se potkraj zadnjega ledenog doba izdiglo, odvojilo dijelove kopna i uobličilo otoke, kasnije je mjestimično stvorilo strme obale, ponegdje i strmce. Današnjem reljefu pridonijela je i erozija. Nekoliko vapnenačkih grebena najvećih otoka izdiže se iznad 500 metara visine. Najviši je otočni vrh Vidova gora na Braču sa 778 metara nad morem.

Uz otoke obično se navodi i 62 km dugi poluotok Pelješac koji se s površinom od 348 km² pruža u more u istom smjeru kao i okolni južnodalmatinski otoci. Pelješac je iste građe kao i otoci, smješten je u istom klimatu, a biljni i životinjski svijet je sličniji otočnom nego onom u kopnenom zaleđu. Svi naseljeni otoci istočnog i srednjeg Jadrana pripadaju Hrvatskoj. Prema popisu iz 1991. bilo ih je 67 i zauzimali su površinu od 3 062 km². Tome treba dodati i 15-ak povremeno (sezonski) naseljenih otoka koji zajedno s nenaseljenima zauzimaju 143 km².

Hrvatska obala i otoci leže u području jadranskog tipa mediteranske klime. Ljeta su vruća i suha, zime blage i vlažne, a insolacija je velika. Posebna klimatska obilježja razlikuju se, međutim, od otoka do otoka, ovisno o strani svijeta, nadmorskoj visini ili izloženosti vjetrovima. Klimatski se nerijetko razlikuju i vanjska (pučinska) i unutarnja strana otoka. Do Kvarnerskih otoka zimi dopiru planinski i kontinentalni utjecaji. Dalmatinski otoci su pod većim maritimnim klimatskim utjecajem, jer je Jadran tu dublji i prostraniji pa akumulira više topline. Osim Krka i sjevernih dijelova Cresa, Paga i Raba otoci su unutar siječanjske izoterme od 6°C koja označava granicu sredozemne klime. Srpanski temperaturni prosjeci kreću se na otocima od 23,7° do 25,6°C, što je prije svega posljedica velike insolacije. Hrvatski otoci spadaju u najosunčanije krajeve Europe; godišnji prosjek kreće se od 2 200 do 2 650 sati sunčanog vremena, što znači da sunce dnevno sija u prosjeku od 6 do više od 7 sati. Režim padalina je tipično sredozeman. Godišnje padne od 1141 mm na Cresu, do 266 mm na Palagruži. Maksimumi su negdje u studenom, negdje u prosincu, a minimumi u srpnju odnosno u kolovozu.

Kao i drugdje u kršu, kiša ponire i izbija na površinu na spojevima vapnenca i nepropusnih stijena u obliku izvora ili pak podmorskih vrulja. Stalnih vodotoka nema. Tijekom kišnog razdoblja na terenima izgrađenima od polupropusnih i propusnih stijena javljaju se povremeni vodotoci ne veći od potoka, a zatiču se i krške lokve. Na Krku su dva jezera, a na Cresu jezero Vrana, prirodna pojava izuzetne vrijednosti i gospodarskog značenja. Nastalo je u krškoj uvali izbijanjem vode iz dubljih vodonosnih slojeva, a godišnji mu režim ovisi o padalinama. Jezero čini kriptodepresiju dubine 74 m, zapremnine 200 000 000 m³ pitke vode. Dugo je 5,5, široko 1,5 km, a površina mu je oko 5,5 km².

Glavni činitelj otočne klime i biljnog pokrova, Jadransko more, spada u topla mora. Temperatura na površini ne pada ispod 10° C ni zimi, a ljeti prelazi 25° C. S izuzetkom većih luka, more je oko otoka nezagađeno, kao uostalom i cijeli hrvatski dio Jadrana.

1.2. Tlo, flora i fauna

Otočno tlo odredili su geološki sastav, vjetrovi i padaline, a više nego na kopnu i čovjek. Najrasprostranjenije tlo je crljenica (terra rossa) koja ispunja krške udoline, doce, ponikve i ostale krške udubine. Može se naći svugdje osim na Susku, Velim i Malim Srankanama te na Biševu. Dugotrajnom obradom i taloženjem humusa dio crljenice pretvoren je u smeđe primorsko tlo. Na dolomitnim terenima nastale su pjeskulje, svjetlosmeđa tla čija je površina bogata humusom, a na diluvijalnim plavinama i plazinama porozna litogeno-karbonatna tla koja

prekrivaju područja povremenih vodotokova. U zonama fliša mogu se naći glinasto-ilovasta tla sivožute i žute boje koja nisu naročito plodna. Otočne mineralne sirovine svode se na često vrlo vrijedni arhitektonski i tehnički građevni kamen te na morsku sol.

Sve posebnosti otočnih ekosustava uočavaju se i na hrvatskim otocima. Prevladava sredozemna zimzelena vegetacija, u kojoj je ekološki najznačajnija makija, degradirana šumska zajednica hrasta crnike, koju čine crnika, zelenika, gluhač, smrič, mirta, smrča, planika, lovor, brnistra i još nekoliko biljaka. Makija je najočuvanija na Brijunima, a mjestimično je u dobru stanju i na Rabu, Cresu, Lošinju, Dugom otoku, Braču, Korčuli, Lastovu i Mljetu. Znatno veće površine zauzima, međutim, degradirana makija ili garić, koji je grmolik, a nastaje masovnom sječom, erozijom te na opožarenim prostorima. Na otocima se mogu naći i kamenjare, biljne zajednice koje se sastoje iz bodljikava i mirisna bilja, trna, kadulje, smilja, kovilja, pelina i drača.

Šume alepskog, primorskog i pinaster bora poseban su dio otočne flore. Uglavnom je riječ o uzgojenim šumama, ali ima i samoniklih. Na Braču, iznad 400 metara, rastu i samonikle šume dalmatinskoga crnog bora. Na Krku i sjevernim dijelovima Paga, Cresa i Raba, koji se nalaze izvan siječanjske izoterme od 6°C, prevladava listopadna submediteranska biljna zajednica hrasta medunca i bijeloga graba, a na strminama ima i listopadnih šikara.

Na hrvatskim otocima prevladava sitna divljač uključujući i grabežljivu, a endemske biljne i životinjske vrste broje se na desetke. Ornitofauna je izuzetno bogata. Najpoznatija, ali i najugroženija vrsta jest bjeloglavi sup na Cresu i Plavniku. Životinjski je svijet uglavnom autohton. Od neseljenih se utjecajem na otočni ekosustav izdvajaju zečevi, jarebice, već poodavno dovedeni mungos, te jeleni i mufloni. Među domaćim životinjama prevladavaju, naravno, ovce i koze, ponegdje na većim otocima i krave, a teret su donedavno nosili magarci ili na većim otocima i konji.

II. STANOVNIŠTVO I NASELJA

Novija društvena i gospodarska povijest hrvatskih otoka najbolje je ocrтана kretanjem otočnog stanovništva. Od 1857., kad je u našim krajevima obavljen prvi službeni popis pa donedavno, otočani su brojem, a i djelatnostima, dosegli vrhunac 1921. godine i zatim počeli opadati, da bi ih 1981., pod kraj stoljeća globalne eksplozije stanovništva, bilo manje nego u prošlom stoljeću.

Tablica 2.1. Stanovništvo hrvatskih otoka od 1857. do 1991. (bez Pelješca)

POPISNA GODINA	STANOVNIŠTVO	INDEKS 1857=100
1857	117 481	100
1900	166 891	142
1910	173 263	147
1921	173 503	148
1931	165 624	141
1948	151 835	129
1953	150 073	128
1961	139 798	119
1971	127 598	109
1981	114 803	98
1991	110 953*	94

* Procjena temeljena na reprodukciji prisutnog stanovništva i prirodnom kretanju pojedinih dobnih skupina

Izvori: Korenčić, Mirko: *Naselja i stanovništvo Hrvatske 1857. - 1971.*, Dokumentacija br. 553 RZS, Zagreb 1984. Dokumentacija br. 881 DZS, Zagreb 1992.

Otoci spadaju u nacionalno homogena područja Republike Hrvatske. God. 1991. Hrvatima se izjavilo 92,4 % otočana. Prosječno otočno naselje imalo je te godine 417 stanovnika, što je ispod hrvatskog prosjeka. Na otocima nema ni većih urbanih aglomeracija; niti jedan grad ne prelazi 10 tisuća stanovnika. Najveći, Mali Lošinj, ima 6 566 stanovnika i danas je jedino otočno naselje s više od 5 tisuća stanovnika. Hrvatski otoci oduvijek su bili slabije naseljeni od ostalih sredozemnih otočnih skupina, premda mnogi kriteriji (blizina obale i otočnih centara, višemilenijska naseljenost, veličina i prometno značenje Jadrana itd.) načelno upućuju na gušću naseljenost i veće aglomeracije.

Dvadesetih i tridesetih godina otočani su uglavnom iseljavali u prekomorske zemlje. Odmah nakon II. svjetskog rata iseljavali su se u veće gradove na obali i u unutrašnjosti, a šezdesetih godina počeli su odlaziti na takozvani privremeni rad u inozemstvo. Sve vrijeme su odlazili i u prekomorske zemlje, ali se nakon II. rata broj takvih iseljenika smanjuje.

Otoci s više od 2000 stanovnika počeli su gubiti stanovništvo oko 1910., a oni manji tek od 1921. Poticaj za iseljavanje u inozemstvo do malih je otoka stigao sa zakašnjenjem jer je njihovo stanovništvo između dvaju ratova prvo odlazilo na veće otoke pa s njih na kopno. Otočani s malih otoka počeli su se upućivati preko mora tek kad se kriza dobrano osjetila u naseljima većih otoka.

Pedesetih godina odlazak otočana pretvara se u egzodus. Tada se mali i srednji otoci prazne prvi, pri čemu mnogi jednostavno izumiru. God. 1981. otoci iznad 2 000 stanovnika imali su tako više stanovnika nego 1857., otoci od 500 do 2 000 manje, a otoci ispod 500 stanovnika podbacuju stanovništvo iz 1857. već 1961. Pedesetih godina godišnje su stope kretanja stanovništva negativne na svim otocima, osim Raba. Do 1981. s velikih otoka je otišla petina stanovništva, sa srednjih nešto više od trećine, a s malih porazne tri četvrtine. Odlazak s priobalnih otoka bio je pri tome drukčiji od onoga s vanjskih. Stanovništvo vanjskih, mahom manjih otoka, sporije je reagiralo na kopnenu privlačnost, ali kad je odlazak jednom počeo, otoci su u demografskim mjerilima izuzetno brzo došli do praga izumiranja. Nakon rata priobalni otoci gubili su stanovništvo po godišnjoj stopi od -0.6, a vanjski po stopi -2,4%, tako da se stanovništvo vanjskih otoka prepolovilo.

Šezdesetih godina snažnu depopulaciju ne uzrokuje samo dugotrajno i intenzivno iseljavanje, već se prvi puta otoci susreću i s denatalitetom (više umrlih nego rođenih), što je danas pojava gotovo na svim dalmatinskim, a rjeđe na kvarnerskim otocima.

Podijele li se otoci prema pripadnosti nekadašnjim otočnim i obalno-otočnim općinama, uočava se da se nakon II. svjetskog rata stanovništvo otoka u obalno-otočnim općinama smanjilo za 47%, a stanovništvo otoka samostalnih otočnih općina, za samo 17%. Najveći pad stanovništva otoka obalno-otočnih općina zabilježen je između popisa 1971. i 1981., u vremenu kad su obalno-otočne općine povećavale stanovništvo daleko preko prirodnog priraštaja. Šezdesetih godina otoci, koje je s kopnom povezivao most (Pag, Vir, Murter i Čiovo), gubili su stanovništvo brže nego oni do kojih se moglo samo brodom. To je kretanje usporeno sedamdesetih godina (na Čiovu je na primjer buknila izgradnja kuća za odmor), a skupini pramoštenih otoka se pridružio Krk koji se u to vrijeme već počeo razvijati kao dio prigradskog područja Rijeke.

Otočni natalitet već desetljećima nije dovoljan za normalnu reprodukciju stanovništva. Donedavna je prirodni priraštaj, opet s izuzetkom Raba, bio malen ili negativan, a prednjačili su Krk (-3,6 promila) i Vis (-5,3 promila) te Hvar (-0,7 promila) i otočje Cresko-lošinjske općine (-1,7 promila) (Prilog 2.). Nizak ili nikakav prirodni priraštaj na otocima prati negativni migracijski saldo. U razdoblju 1971.-1981. on je bio pozitivan samo na otocima općina Cres-Lošinj i Krk.

Uvid u kretanje otočnog stanovništva potpuniji je ako se otočna naselja razdijele u skupine. Moguće ih je razdijeliti na naselja kvarnerskih i dalmatinskih otoka, na gradove i sela, na naselja okrenuta kopnu, unutrašnjosti otoka i pučini te na naselja bivših 9 otočnih i 6 obalno-otočnih općina. Ukupno kretanje stanovništva u najrelevantnijem novijem razdoblju od 1961. do 1991. te mortalitet, natalitet i migracijski saldo tako dobivenih skupina pokazuju svu demografsku raznolikost hrvatskih otoka (Tablice 2.2. - 2.4.).

Tablica 2.2. Ukupno kretanje broja stanovnika skupina naselja na hrvatskim otocima u razdoblju 1961.-1991.

Skupine	1961.	1971.	1981.	1991.	1991.*	1991./1961.
Kvarnerski otoci	42 919	39 036	39 648	45 372	41 120*	105,7
Dalmatinski otoci	96 879	88 562	75 155	81 075	69 833*	83,7
Gradovi	56 284	55 960	57 429	65 729		116,8
Sela	83 514	71 638	57 374	60 718		72,7
Naselja okrenuta kopnu	56 857	53 470	48 280	53 536		94,2
Naselja u unutrašnjosti	42 029	36 308	29 641	29 918		71,2
Naselja okrenuta pučini	40 912	37 820	36 882	42 993		105,1
Naselja bivših otočnih općina	93 594	87 164	84 278	92 812		99,2
Naselja bivših obalno-otočnih općina	46 204	40 434	30 525	33 635		72,8
Hrvatski otoci	139 798	127 598	114 803	126 447	110 953	90,4

* Procjene temeljene na reprodukciji prisutnog stanovništva i prirodnom kretanju pojedinih dobnih skupina

Tablica 2.3. Skupine naselja na hrvatskim otocima u razdoblju 1961.-1991.

Skupine	1962. - 1971.			1972. - 1981.			1982. - 1991.		
	N	M	PP	N	M	PP	N	M	PP
Kvarnersko otočje	5 017	5 122	-105	4 852	5 065	-213	5 572	5 401	171
Dalmatinsko otočje	10 533	10 385	148	8 914	10 727	-1 813	8 219	1 053	-2 312
Gradovi	7 554	6 360	1 194	8 354	6 966	1 388	8 928	7 365	1 563
Sela	7 996	9 147	-1 151	5 412	8 826	-3 414	4 863	8 567	-3 704
Naselja okrenuta kopnu	6 438	6 217	221	5 681	6 615	-934	5 734	6 631	-897
Naselja u unutrašnjosti otoka	4 141	4 797	-656	2 815	4 364	-1 549	2 569	4 417	-1 848
Naselja okrenuta pučini	4 971	4 493	478	5 270	4 813	457	5 488	4 884	604
Naselja bivših otočnih općina	11 129	10 706	423	10 718	10 887	-169	11 141	11 342	-201
Naselja bivših obalno-otočnih općina	4 421	4 801	-380	3 048	4 905	-1 857	2 650	4 590	-1 940
Hrvatski otoci	15 550	15 507	43	13 766	15 792	-2 026	13 791	15 932	-2 141

Natalitet (N), mortalitet (M), prirodni prirast/pad (PP)
Izvori: dokumentacija vitalne statistike RZS

Tablica 2.4. Migracijski saldo skupina naselja na hrvatskim otocima u razdoblju 1961.-1991.

Skupina	1961. - 1971.	1971. - 1981.	1981. - 1991.
Kvarnerski otoci	-3 805	825	5 553
Dalmatinski otoci	-8 404	-11 594	8 232
Gradovi	-1 588	81	6 737
Sela	-10 621	-10 850	7 048
Naselja okrenuta kopnu	-3 625	-4 256	6 253
Naselja u unutrašnjosti otoka	-4 977	-5 118	2 125
Naselja okrenuta pučini	-3 607	-1 395	5 507
Naselja bivših otočnih općina	-6 915	-2 717	8 735
Naselja bivših obalno-otočnih općina	-5 294	-10 938	8 735
Hrvatski otoci	-12 209	-10 769	13 785

Korigiraju li se podaci popisa 1991. kako bi se dobio realan migracijski saldo u desetljeću između dva posljednja popisa, slika iseljavanja je daleko nepovoljnija.

Migracijski saldo temeljen na realnim podacima o kretanju stanovništva između 1981. i 1991. jest sljedeći:

Kvarnerski otoci	1981. - 1991.	+1 301
Dalmatinski otoci	1981. - 1991.	-3 010
Hrvatski otoci		-1 709

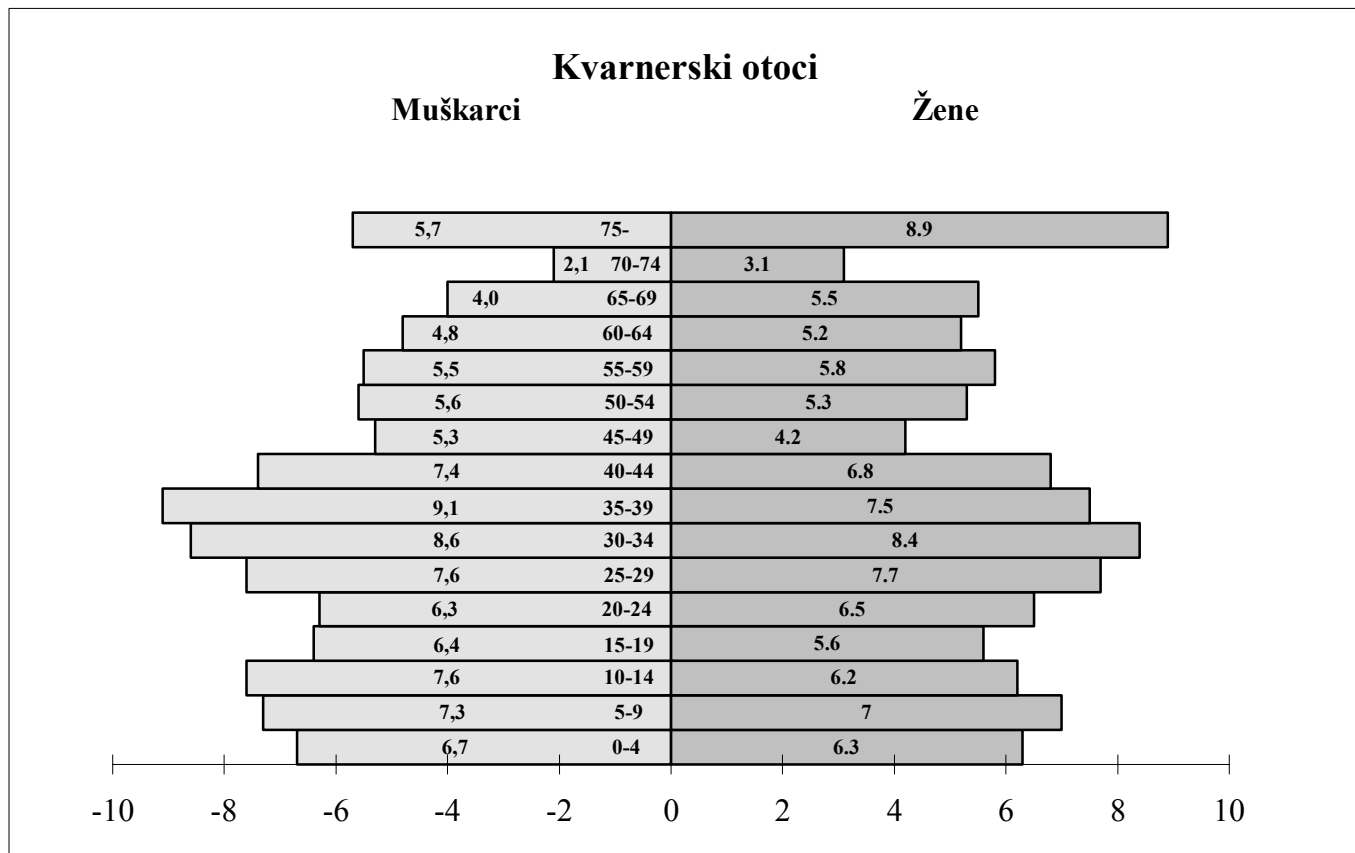
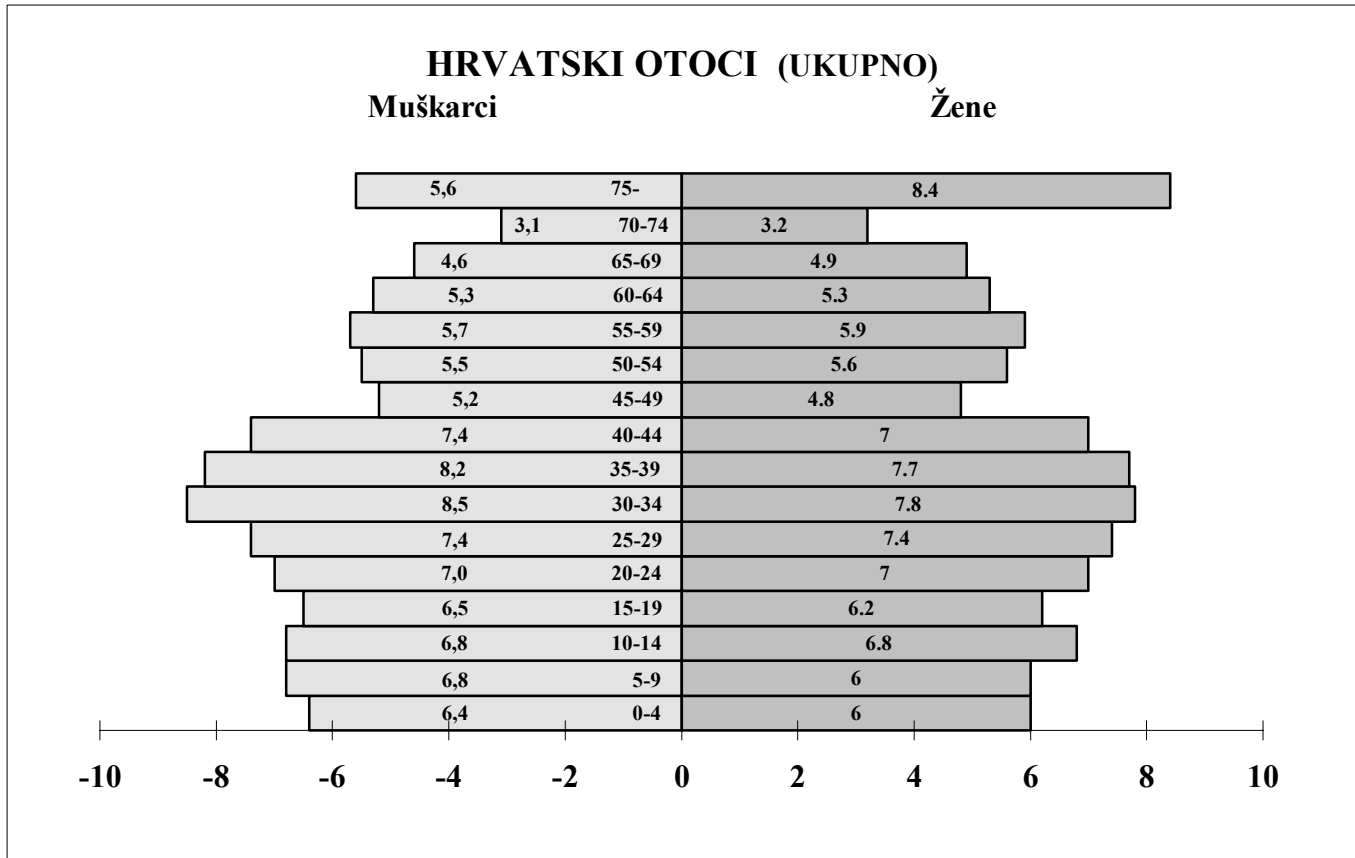
Korigirati treba i podatak o naseljenim otocima. Određujemo li naseljenost po tome postoji li na otoku barem jedno naselje, naseljeno je 67 otoka što navodi i službena statistika. Kako međutim imamo i otoka s naseljima bez stalnih stanovnika, otoka s raštrkanim kućama za odmor koje se ne vode kao naselja, te otoka na kojima živi samo svjetionička posada, izlazi da stalno naseljenih otoka ima jedva pedeset, a stalno i povremeno naseljenih, stotinjak.

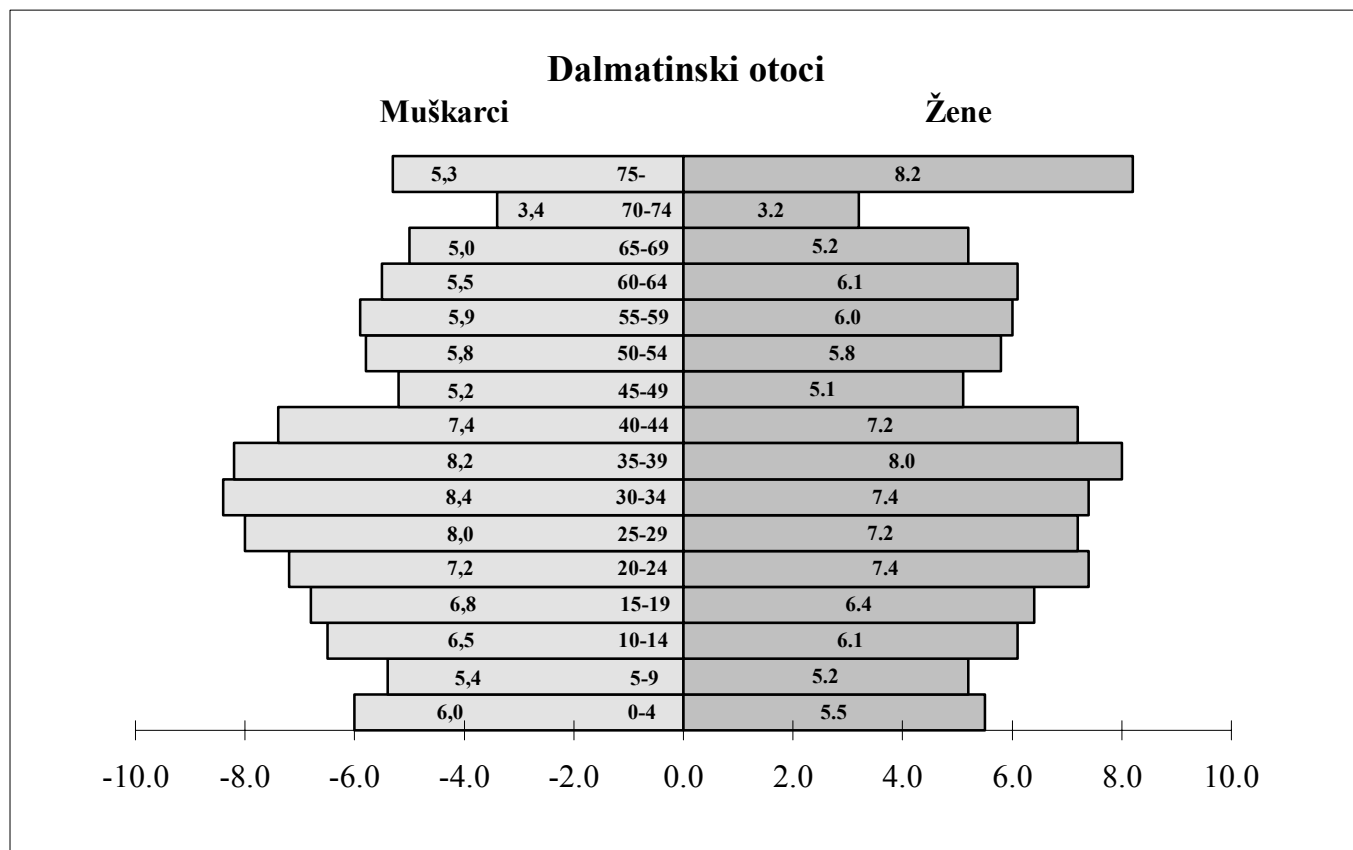
Suvremeno demografsko stanje pokazuje koliko su posljedice ovih kretanja ozbiljne. Otočna starosna struktura je nakon tolikih desetljeća iseljavanja i prirodnog pada izuzetno nepovoljna. Prosječna je starost otočana oko 40 godina (prosjek za Hrvatsku 1991. jest 36,5 godina); udio starijih od 60 godina jest 25,7%, a mlađih od 15 godina 17,4% (Hrvatska: 17,4% odnosno 19,4%). Najveći je demografski, a ujedno i gospodarski problem smanjenje udjela fertilnog, odnosno radno-aktivnog pučanstva. Na hrvatskim otocima danas živi 56,9% stanovnika između 15 i 60 godina starosti.

To se prvenstveno odnosi na male i vanjske otoke. Indeks starenja (omjer starijih od 65 i mlađih od 15 godina), koji već kod vrijednosti od 40% upućuje da promatrano stanovništvo stari, tamo doseže troznamenkaste vrijednosti. Spolna se struktura od velikog odlaska iz pedesetih godina naovamo sporo normalizira. Osim na Lastovu i Rabu, udio ženskog stanovništva još je uvijek prevelik.

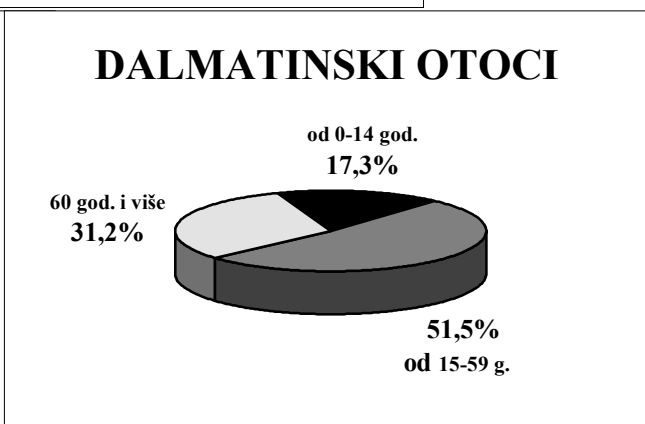
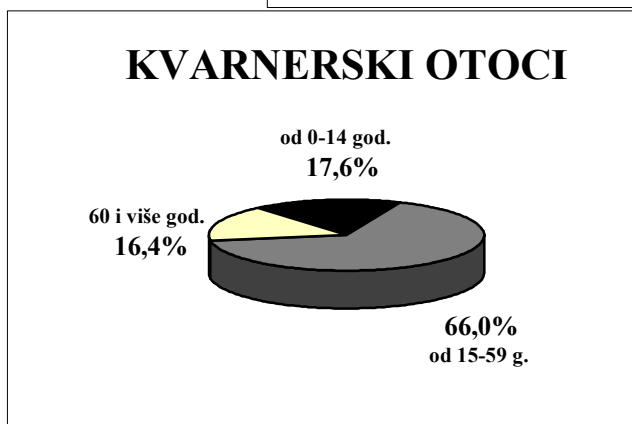
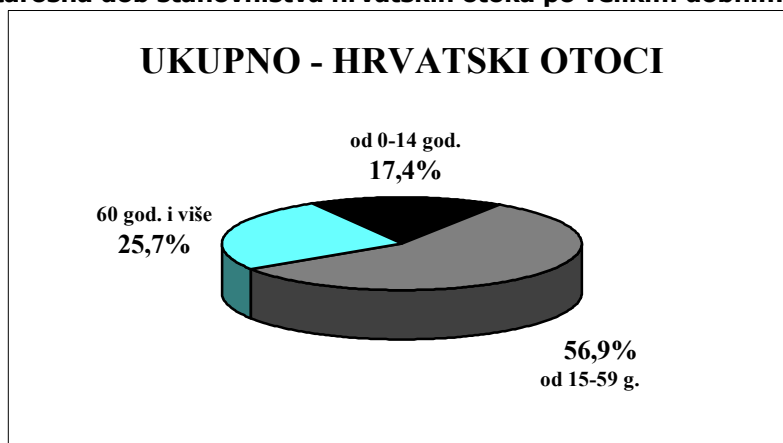

Slika 2.1. Starosna dob otočnog stanovništva (udio u %)

Slika 2.2. Starosna dob stanovništva hrvatskih otoka po velikim dobnim skupinama

Sela bez igdje ikoga u unutrašnjosti većih otoka, preneglo naseljavanje nekoliko obalnih otočkih mjesta i opustjeli mali otoci, demografska su slika hrvatskih otoka. Nastave li se postojeća kretanja, početkom idućeg stoljeća, izumrijet će četvrtina otočnih naselja.

III. OTOČNA BAŠTINA

3. 1. Prirodna i kulturna baština

Ekosustavi hrvatskih otoka, endemske vrste biljaka i životinja koje su u njima našle svoja staništa te geomorfološke pojave, izuzetno su vrijedni. Stoga je popis službeno zaštićene prirodne baštine s obzirom na relativnu skućenost otočnog prostora, izuzetno dug. Od 7 hrvatskih nacionalnih parkova, 3 su na otocima i u okolnom moru (Brijuni, Mljet i Kornati), a na Dugom otoku je park prirode Telašćica. Uz to, na otocima je jedan botanički rezervat, 6 ornitoloških rezervata, 3 rezervata šumske vegetacije, 7 park-šuma, 10 zaštićenih krajolika, 2 geološka i 7 geomorfoloških spomenika prirode, 3 spomenika parkovne arhitekture i niz rijetkih primjeraka drveća (Prilog 3). Najviše biljnih i životinjskih vrsta je na Krku i Cresu, otocima preko kojih prelazi životom najbujnija 45 paralela.

Izuzetno je vrijedna i kulturna baština. Izmjerimo li je kako je uobičajeno, materijalnim spomenicima., popis je i ovdje izuzetno dug. Nema poznatog razdoblja iz prošlosti, a da mu tragovi nisu potvrđeni i na otocima (paleolitički, neolitički, ilirski (liburnski), rimski, hrvatski ostaci) tako da nepokretnih spomenika, dovoljno vrijednih da budu službeno zaštićeni kao dio hrvatske baštine, ima 667 (Prilog 4.). Oni pokretni nisu još posebno pobrojani.

Tablica 3.1. Zaštićeni spomenici kulture na hrvatskim otocima

Vrsta spomenika	Registar spomenika	Preventivna zaštita	Ukupno
memorijalna područja	3	-	3
povijesne urbane i ruralne cjeline	55	10	65
povijesni kompleksi	16	-	16
memorijalni spomenici	52	-	52
civilne građevine	157	7	164
obrambene građevine	27	-	27
gospodarske građevine	13	-	13
sakralne građevine	254	8	262
grobnice i cjeline	5	-	5
javna plastika i urbana oprema	3	-	3
kopneni arheološki lokaliteti	33	1	34
podmorski arheološki lokaliteti	24	-	24
Ukupno	642	25	667

Izvor: Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine

Podmorje, krajolici, strmci, endemske biljne i životinjske vrste i sve ostalo što se može svrstati u prirodnu baštinu otoka, prepleteno je, a često i stopljeno s tisućama kilometara gromača i tisućama hektara terasa, sa selima i starim gradovima, crkvama i zabačenim samostanima, utverdama i svjetionicima i svim ostalim što se, spadalo u ovih 667 objekata ili ne, može svrstati u kulturnu baštinu.

Oba, međusobno uvjetovana dijela otočne baštine, jedva se mogu štititi odvojeno. Urasla u otočni okoliš, graditeljska baština se ne može ni dobro uočiti, a kamoli dobro vrednovati ako se promatra odvojeno od prirodne. S druge strane, mnoga endemska biljna i životinjska vrsta razvila se baš oko suhozida i lokava te u nekad čistim akvatorijima otočnih luka.

Autohtona, uglavnom ruralna graditeljska baština nastajala je u teškoj svakodnevnici. Otočani su dobro poznavali svoj ne suviše izdašni ekosustav i svoje vjetrove i vale, što je u krajnjoj liniji odredilo kako će izgledati terase, poljski putevi, kako će se i od čega graditi i gdje će se podizati naselja i luke. Upečatljiv spomenik teškog života i golemog truda su bunje, mocire, gromače, suhozidi nastali krčenjem teško obradivih površina i vještim slaganjem. Svojim oblicima, površinom, izgledom i namjenom, jedan su od najreprezentativnijih primjera pučkog autohtonog graditeljstva, gotovo na svakom otoku različit.

Hrvatski otoci zorno pokazuju da kulturnu baštinu uz građevine čine jezik, običaji, vještine, predaja, nošnje i slično, ali i stoljećima građen mentalitet i svjetonazor. Otoci u svom trajanju, a otočani u svojoj svijesti čuvaju najveće vrijednosti nacionalnog identiteta. Od arheoloških nalaza, sakralnih i profanih građevina, preko glagoljice, pisane riječi i jezične baštine do

zanata, obrta i vještina svih vrsta. Sve sama prvorazredna obilježja nacionalne opstojnosti i kontinuiteta..

Otočane određuju dvije naizgled proturječne posebitosti: s jedne strane visok stupanj autonomije i autarkičnosti, dakle upućenosti na sebe i na vlastiti mikrokozmos i s druge, zavidan stupanj otvorenosti prema civilizacijskim dostignućima, izgrađen prije svega na blagotovornu utjecaju mora i plovidbe. Analiza nastanjivanja u prošlosti i iseljavanja danas, taloženje kulturnih slojeva, smještaj otočnih naselja, razmještaj djelatnosti u otočnom prostoru i akvatoriju, jezični utjecaji i miješanja, nedvosmisleno potvrđuju te dvije komponente kao bitne odrednice otočnog identiteta.

Otočani su, nadalje, multikulturalne osobe. To prije svega vrijedi za ruralno stanovništvo s malih otoka bez gradskih središta, gdje je u jednoj osobi redovno sjedinjen veliki broj vještina: svi su i ratari i ribari i stočari, pomorci i turistički radnici.... Jasno je da je tako složen profil otočanina posljedica upravo takvog prostora kakav jest hrvatski otok i gospodarskih aktivnosti kakve su se mogle u takvom prostoru obavljati.

Otoci zbog mnogih razloga najbolje čuvaju stara jezična stanja, proučavanje kojih je neophodno za ukupno poznavanje nacionalne jezične problematike. Činjenica je, međutim, da je izostanak kulturnog i obrazovnog djelovanja, uz mnoge druge razloge, na nekim otocima ustupio prostor različitim devijantnim pojavama, od kojih je narkomanija samo vrh ledene sante.

Posljednjih desetljeća i prirodna i kulturna baština se više gazi, razgrađuje i zaboravlja nego čuva i sklad prirodnog i graditeljskog je ozbiljno poremećen. Prirodna baština se krči radi nove, uglavnom stambene gradnje, infrastrukturni koridori narušavaju krajolike, a neuređena odlagališta otpada i prekratki kanalizacijski ispusti onečišćuju, a sve češće i zagađuju otočni okoliš i ugrožavaju prirodnu baštinu. Suvremenom gradnjom stvara se tako od prirode odvojena graditeljska baština, a novi potrošački obrasci i novi životni stilovi prekinuli su stoljetni kontinuitet kulturnog razvitka. Zaštićene građevine nerijetko služe kao građevni materijal, običaji se zaboravljaju, stari alati raspadaju, a nošnje trunu. U pogledu očuvanja najlošije je prošla kulturna baština podmorja, gdje je zbog nedovoljne brige i slaba nadzora došlo do velikih devastacija. Izvršeno je samo nekoliko cjelovitih akcija spašavanja, obrade i prezentacije: Ždrijac kod Nina, Gnalić kod Biograda.

Mnogi prostori koji su u ne tako davnoj prošlosti bili namijenjeni kulturi i školstvu, prenamijenjeni su u posljednjih pola stoljeća u druge svrhe. Takozvani domovi kulture, pogotovu po malim naseljima malih otoka, pretvoreni su u prodavaonice, ambulante, ispostave različitih namjena, itd. Propadanju se rijetko opire organizirano i s dovoljno novca, pa mnogo toga, često i sve, ovisi o pojedincima entuzijastima. Goleme razlike koje postoje u stupnju kulturne organiziranosti od otoka do otoka, ponajviše su nastale zahvaljujući iznimnim pojedincima.

Napuštena sela, zapuštene gromače i terase, običaji i govor koji umiru s posljednjim stanovnicima, prijete potpunim raskidom sklada prirode i čovjeka na hrvatskim otocima.

3.2. Crkva na otocima

Katolička crkva neodvojiv je dio otočne baštine, već stoljećima i njezin graditelj i čuvar. Danas u Hrvatskoj imamo dvije biskupije koje svoja sjedišta i svoje župe imaju samo na otocima: Krčka sa 51 i Hvarsko-bračko-viška sa 45 župa. Druge otočne župe u sastavu su biskupija sa sjedištem na obali: Zadarska nadbiskupija ima na otocima 41 župu, Šibenska biskupija 10, Splitsko-makarska nadbiskupija 6, Dubrovačka biskupija 17.

Prema podacima župnika, posebno u župama udaljenijim od kopna, broj stalno prisutnih stanovnika (pogotovo zimi) nešto je manji nego što govori popis stanovništva iz 1991.

Neke, nekada brojne otočne župe, danas su spale na stotinjak župljana. Jedan svećenik stoga nerijetko posluhuje više župa, pa župnika ima manje nego župa. Treba, međutim, uzeti u obzir da na otocima ima oko 20 muških samostana, pa tako na svim otocima živi i djeluje približno

180 svećenika - što dijecezanskih, što redovničkih - što u župama, što u izvanžupskom pastoralu.

Od redovničkih zajednica znameniti su samostani benediktinki, i po svojoj starini i po svom klauzurnom načinu života. Od ukupno 8 njihovih samostana u Hrvatskoj, na otocima ih je 5, s ukupno 50-ak redovnica. Ženske redovničke zajednice otvorena tipa znatno su brojnije. Što u svojim samostanima, što u župama, one djeluju na oko 40 mjesta. Danas ih ima oko 200.

Promatrajući broj otočana vjernika i broj svećenika, redovnika i redovnica kroz dulje razdoblje, zapažamo opće nazadovanje. Smanjuje se broj vjernika i pogoršava dobna struktura stanovništva, što znači da se životnost naših župa ne reducira samo u privrednom i društvenom nego i u crkvenom pogledu. Jedan od pokazatelja je i broj duhovnih zvanja na otocima. Nekad ih je bilo mnogo više.

IV. OTOČNO GOSPODARSTVO

Oslonjeno na prirodni okoliš, otočno je gospodarstvo u pravilu jednostavno, a njegova struktura se, uspoređena s onom na kopnu, oduvijek doimala siromašnom. I danas na otocima izostaju cijele djelatnosti, a gospodarske jedinice koje su često jedini predstavnici svojih grana, znaju imati tek desetak radnika.

I gospodarska je povijest posebna. Od antike do danas otoci doživljavaju uspone poletnije od onih na kopnu, ali i padove koji su redovito teži, ponekad i katastrofalni. Oscilacije treba manjim dijelom pripisati povremenim promjenama otočnih prirodnih uvjeta. Većim dijelom uvjetuju ih trgovina i promet koji, jačajući i granajući se, sve više povezuju otočno gospodarstvo s kopnenim. Na taj način otvaraju se otočne poredbene prednosti što su otočani oduvijek znali iskoristiti.

Povijest obiluje primjerima sužavanja proizvodne strukture malih i srednjih otoka. Ona se znala svesti na jedan jedini proizvod koji na kopnu dobro ide i brzo bogati otok s kojega dolazi. Uočene i korištene poredbene prednosti ovise, međutim, o onom što se zbiva na kopnu, pa tako i ne traju dugo. Kad jednom nestanu, treba se okrenuti drugim proizvodima, pa ako treba i drugim djelatnostima. Otočna je povijest puna primjera nesposobnosti da se specijalizirana proizvodnja napusti i zamijeni nekom drugom. Koristeći poredbenu prednost i skačući iz pretežno naturalnoga gospodarstva u tržišno, otočani su se rijetko kada znali snaći kad bi to isto tržište pokazalo svoju drugu stranu. Ograničena sposobnost iole bržeg mijenjanja strukture proizvodnje oduvijek je razlikovala otočno gospodarstvo od gospodarstva kopnenih regija.

Povijest nakon II. svjetskog rata bila je drugačija na hrvatskim nego na ostalim sredozemnim otocima. Ostavši jedini u socijalizmu, jedini su iskusili naglu industrijalizaciju, gomilanje seoskog stanovništva u nekoliko gradova, grube široke poteze ekonomske politike, prostorno-gospodarsku politiku koja se svodi na dostavu novca nerazvijenima, demonizaciju privatnog sektora, socijalističko poduzeće kao praktički jedini oblik gospodarske organizacije itd. Sve to pogodilo je mnogu hrvatsku regiju, a otoci su se, po tko zna koji put, pokazali osjetljivijim od kopna. Otočno gospodarstvo se nije razvijalo, a kopneno je privlačilo više nego ikad. Već pedesetih godina počelo je danas već poslovično iseljavanje, a šezdesetih je u Hrvatskoj postojao samo jedan otok čije se stanovništvo nije smanjivalo.

Otočna gospodarska struktura i danas je krajnje siromašna. Poljoprivreda je zapuštena, a prevladava turizam za kojim slijede trgovina, brodarstvo i nešto industrije u kojoj su najznatniji remontna brodogradnja, prerada ribe, kamenarstvo, vinarstvo i proizvodnja vinskih destilata. Oko 45 000 otočana danas je zaposleno, od čega na samim otocima nešto manje od 40 000. Ostali stanuju na otocima, a rade na kopnu. Troškovi života i ulaganja su zbog prijevoznih troškova viši nego na kopnu. Na većim i pristupačnijim otocima viši su za oko 10, a na manjim, udaljenijim i za 30%.

Udio otoka u gospodarstvu Hrvatske nikad nije premašivao 5% do 7%, bez obzira o kojem se pokazatelju radilo. Udio otočnih investicija u nekadašnjem društvenom sektoru hrvatskoga gospodarstva kretao se 70-ih od 2 do 3%, 80-ih je narastao na 4 do 5%, da bi se potkraj 80-ih i u 90-ima vratio na oko 2%. Udio otočnoga društvenog proizvoda nekadašnjega društvenog sektora u društvenom proizvodu Hrvatske početkom 80-ih nije iznosio ni 2%. U polovici 80-ih nešto je porastao da bi rekordne turističke godine 1988. premašio 3% i zatim opet pao ispod 2%. Nakon

duge marginalizacije, sporih gospodarskih uspona, naglih padova, naseljavanja i napuštanja, otočko gospodarstvo je i dalje na niskoj razini. Posebnu pozornost zaslužuju tek turizam zbog profitabilnosti, poljoprivreda zbog neodgovarajuće korištenih resursa, prerada ribe zbog izuzetnog društvenog, ponegdje čak demografskog značenja i promet o čijem razvitku ovisi uklapanje otoka u hrvatski i sredozemni gospodarski prostor.

4.1. Turizam

Od ukupno 287 otočnih naselja, koliko ih je 1991. bilo naseljeno, turistički promet zabilježen je u 120 destinacija, obuhvativši i tri otočna nacionalna parka - Brijune, Kornate i Mljet, te park prirode Telašćicu. Struktura smještaja na otocima je izrazito nepovoljnija od one na kopnu. Na otocima, osnovni smještajni kapaciteti sudjeluju u ukupnoj smještajnoj ponudi sa samo 29,3%, a na kopnu 34,1%. Pri tome se udio osnovnog smještaja na otocima u posljednje vrijeme relativno povećava, ponajviše zbog osjetnog smanjivanja udjela kuća u vlasništvu građana i radničkih i omladinskih odmarališta.

Tablica 4.1.1. Struktura smještajnih kapaciteta na otocima i obali Jadrana 1981.,1986.,1991. i 1993.

OTOCI	HOTELI	KAMPOVI	PRIVATNI SMJEŠTAJ	OSTALO*	UKUPNO
1981	32 588	39 670	73 792	22 256	168 306
%	19	24	44	13	100
1986	38 511	58 643	85 904	23 863	206 921
%	19	28	42	12	100
1989	39 437	63 124	94 622	27 297	224 480
%	18	28	42	12	100
1991	31 325	53 473	36 769	10 728	132 295
%	24	40	28	08	100
1993	37 934	60 953	28 186	2 232	129 305
%	29	47	22	02	100

OBALA	HOTELI	KAMPOVI	PRIVATNI SMJEŠTAJ	OSTALO*	UKUPNO
1981	116 411	200 418	136 962	73 418	527 209
%	22	38	26	14	100
1986	135 440	214 239	179 861	79 896	609 436
%	22	35	30	13	100
1989	145 451	229 976	208 665	73 627	657 719
%	22	35	32	11	100
1991	125 686	193 027	86 254	278 895	432 862
%	29	45	20	06	100
1993	137 545	208 089	49 505	8 513	403 652
%	34	52	12	02	100

*dječja, omladinska i radnička odmarališta, lječilišta i planinarski domovi

Izvor: Promet turista u primorskim mjestima. Dokumentacija DZS. Zagreb, 1982., 1987., 1990., 1992., 1994.

Turistička ponuda otoka razlikuje se od otoka do otoka. Kvarnerski i sjevernodalmatinski otoci raspolažu s gotovo 75% smještajnih kapaciteta hrvatskih otoka ali im je struktura nepovoljnija od one na srednjodalmatinskim i južnodalmatinskim otocima. Na sjevernojadranskim otocima natprosječno su zastupljeni kampovi, sobe i apartmani za iznajmljivanje, dok je udio osnovnog smještaja niži od otočnog prosjeka. Te razlike posljedica su drukčijih povijesno-razvojnih činitelja. Na prostorno raštrkanim i slabo prometno povezanim zadarskim otocima, na primjer, turizam se gotovo isključivo svodi na ponudu nekadašnjega tzv. privatnog sektora, zbog čega turističku ponudu na tim otocima gotovo u pravilu čine komplementarni kapaciteti.

Tablica 4.1.2. Smještajni kapaciteti po otočnim skupinama 1993.

	POSTELJE	HOTELI	KAMPOVI	PRIVATNES OBE	ODMARA--LIŠTA	OSTALO
Kvarnerski otoci	79 587	16 611	37 945	23 336	1 238	457
Sjevernodalmatinski otoci	15 840	2 888	11 240	1 712	0	0
Srednjodalmatinski otoci	28 245	13 352	11 218	3 138	192	345
Južnodalmatinski otoci	5 633	5 083	550	0	0	0
Otoci UKUPNO	129 305	37 934	60 953	28 186	1 430	802
%						
Kvarnerski otoci	61,5	43,8	62,3	82,8	86,6	57,0
Sjevernodalmatinski otoci	12,3	7,6	18,4	6,1	0,0	0,0
Srednjodalmatinski otoci	21,8	35,2	18,4	11,1	13,4	43,0
Južnodalmatinski otoci	4,4	13,4	0,9	0,0	0,0	0,0
Otoci UKUPNO	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
%						
Kvarnerski otoci	100,0	20,9	47,7	29,3	1,6	0,6
Sjevernodalmatinski otoci	100,0	18,2	71,0	10,8	0,0	0,0
Srednjodalmatinski otoci	100,0	47,3	39,7	11,1	0,7	1,2
Južnodalmatinski otoci	100,0	90,2	9,8	0,0	0,0	0,0
Otoci UKUPNO	100,0	29,3	47,1	21,8	1,1	0,6

Izvor: Promet turista u primorskim mjestima. Dokumentacija DZS. Zagreb 1994.

Većina osnovnih smještajnih objekata na otocima svodi se na hotele i turistička naselja srednje (nekad "B") kategorije, prilagođene potrebama masovnog turizma 70-tih. S obzirom na to da se takvi objekti u pravilu ne griju, pa mogu raditi samo ljeti, postojeća struktura smještajnih kapaciteta u najvećoj mjeri pridonosi i izrazito sezonskom karakteru našeg otočnog turizma.

Što se tiče kakvoće ponude hotela i turističkih naselja na otocima, valja naglasiti da formalno iskazane kategorije ne odgovaraju zapadnim standardima kategoriziranja ugostiteljskih objekata. Mnogi ekonomski, tehničko-tehnološki i funkcionalni parametri zanemareni su još u izgradnji, tako da je otočna osnovna turistička ponuda danas tehnološki neadekvatna i nefunkcionalna, a strateško načelo prema kojem se ponuda mora kontinuirano i što više prilagođavati izuzetno nestabilnoj i promjenljivoj potražnji, zanemarena.

Tablica 4.1.3. Pokazatelji turističke razvijenosti otoka i Hrvatske 1981.-1993.

	1981.	1986.	1988.	1991.	1993.
OTOCI					
Stanovništvo (000)	112,5	118,0	120,0	123,0	126,0
Ukupni komercijalni smještajni kapaciteti (000)	169	207	231	132	129
Koeficijent turističke funkcionalnosti*	150	175	193	107	103
Noćenja ukupno (000)	12 503	15 088	15 377	1 420	2 521
- domaća	5 056	5 428	5 128	887	819
- inozemna	7 447	9 660	10 249	533	1 702
Turistička populacija u ukup.st.(%)**	30,4	35,0	35,1	3,2	5,1
- domaća	12,3	12,6	11,7	2,0	1,8
- inozemna	18,1	22,4	23,4	1,2	3,3

HRVATSKA

Stanovništvo (000)	4 601,5	4 692,9	4 729,4	4 784,3	4 839,1
Ukupni komercijalni smještajni kapaciteti (000)	729	849	926	597	570
Koeficijent turističke funkcionalnosti*	16	18	20	12	12
Noćenja ukupno (000)	56 574	68 216	67 295	10 158	12 908
- domaća	23 889	26 712	25 102	6 839	3 150
- inozemna	32 684	41 505	42 192	3 319	9 758
Turistička populacija u ukup.st.(%)**	3,4	4,0	3,9	0,6	0,7
- domaća	1,4	1,6	1,5	0,4	0,2
- inozemna	1,9	2,4	2,4	0,2	0,6

* Koeficijent turističke funkcionalnosti = ukupni komercijalni smještaj na 100 stanovnika

** ukupno broj noćenja/ukupni broj dana boravka lokalnog stanovništva

Struktura turističke potražnje na otocima različita je od one na kopnu ali ne značajno. Uočava se sljedeće:

1. Na otocima su izrazitije zastupljeni gosti iz tradicionalnih emitivnih zemalja (Njemačka, Austrija, Italija). Ti gosti dolaze pretežno individualno, najčešće osobnim automobilom, pokretniji su i raspršeniji od gostiju drugih nacionalnosti.
2. Na otoke dolaze nešto mlađi ljudi, što je uvjetovano težom dostupnosti otoka, vrstom i kvalitetom smještajnih kapaciteta, te specifičnim motivima dolaska svojstvenim mlađoj populaciji (rekreacija).
3. Na otocima prevladavaju od hotela jeftiniji komplementarni kapaciteti što privlači srednji socijalni sloj, ponajviše radnike i službenike, dok je umirovljenika u pravilu manje nego na obali.
4. Iako i obalna i otočna odredišta, s obzirom na vrstu putovanja, valja svrstati u mjesta izrazito stacionarnog turizma, na otocima se boravi nešto duže nego u obalnim odredištima. Uz to, udio gostiju koji na otocima provode glavni godišnji odmor nešto je veći od istog udjela na obali.

Iako primarno nisu namijenjeni komercijalnom korištenju i tako ne ulaze izravno u turističku ponudu destinacije, stanovi/kuće za odmor sve se više i češće iznajmljuju gostima. Prema podacima iz 1991. na otocima je registrirano oko 39,4 tisuće stanova/kuća za odmor (43,1% ukupnoga stambenog fonda otoka), od čega se 62,1% nalazi na kvarnerskim i sjevernodalmatinskim otocima. S prosječnom površinom od oko 70m², pomoćnim prostorijama (kupaonicu i kuhinju ima oko 62% stanova/kuća) i osnovnim instalacijama (vodu, kanalizacijski priključak i struju ima oko 72% stanova/kuća), može se reći da je glavnina tih kapaciteta dobro opremljena za mogućnost pružanja turističkih usluga.

Naposlijetku valja istaknuti i činjenicu da je tijekom posljednjeg desetljeća otočni prostor Hrvatske doživio izuzetno dinamičan razvoj nautičke ponude. Prema podacima iz 1992.,¹ oko

¹ Izvor: Vesna Mikačić: Otočni turizam Hrvatske Zagreb 1993.

40% nautičkih vezova nalazi se na otocima. Prema istim podacima otoci ostvaruju oko 50% ukupnog prometa plovnih objekata koji se služe vezovima.

Kretanje turističkog prometa u Hrvatskoj u posljednjih petnaestak godina prije rata pokazuje da otočni turistički promet (mjereno brojem dolazaka i noćenja) na otocima raste brže nego obalni.

U razdoblju od 1976. do 1989. broj turističkih dolazaka na otocima povećao se sa 858 tisuća na preko 1 600 tisuća (stopa rasta od 5,00% prosječno godišnje), a broj ostvarenih noćenja sa 8,5 na 14,5 milijuna (stopa rasta od 4,19% prosječno godišnje). U istom se razdoblju, broj dolazaka turista u obalna odredišta (dobrim dijelom i zbog znatno više polazne osnove) povećavao po stopi od 2,75 %, a broj noćenja po stopi od 3,75 % prosječno godišnje. U strukturi ukupnih noćenja na otocima, u 1989. je čak 69% otpadalo na strane goste, dok je na obali taj udio iznosio 65%.

Nakon agresije na Republiku Hrvatsku u travnju 1991., turistički se promet na cijelom državnom prostoru drastično smanjio, pri čemu je pad na otocima bio izrazitiji nego na obali. S druge strane, poratna tržišna revitalizacija turizma na otocima je nešto brža nego u većini obalnih odredišta.

Većina turističkog prometa na otocima ostvarivala se 1989. godine na kvarnerskim otocima (više od 57% dolazaka i oko 53% noćenja). U razdoblju od 1976. do 1989. jedino je na tim otocima turistički promet rastao natprosječno. Na sjevernodalmatinskim otocima porast prometa bio je prosječan, a na srednjodalmatinskim i južnodalmatinskim, ispodprosječan. Što se tiče vrsta smještaja, ostvarena noćenja 1993. godine pokazuju da je turistički promet na otocima, upoređen s onim na kopnu, primjetno manje usmjeren na osnovne smještajne kapacitete, a primjetno više na sobe u vlasništvu građana

Otočni, kao ni ukupni hrvatski turizam 1996. godine nije bio dovoljno potican kratkoročnim mjerama gospodarske politike. Mjere su se svele na subvencioniranje dovoza organiziranih turističkih skupina na otoke redovnim brodskim i trajektnim linijama, odnosno zakupljenim plovilima, te na kreditiranje. Prema izvješću HBOR-a, krediti su u 1996. odobravani i otočkim dioničkim društvima (Prilog 5.2.). U prilogu 5.3. navedene su do sada ustrojene Turističke zajednice na hrvatskim otocima. Statistički podaci o ostvarenom turističkom prometu u prvom polugodištu 1996., navedeni u prilogu 5., poticaj su budućem organiziranom radu na poboljšanju kvalitete usluga i privlačenju sve većeg broja gostiju na naše otoke.

4.2. Poljoprivreda

Sunce, krševito tlo i oskudica vode od davnina obilježavaju razvitak otočne poljoprivrede. Samo 6% ukupne površine hrvatskih otoka je plodno, a obrada zahtijeva veliku brigu i mnogo rada. Stoga su danas najrasprostranjenija antropogena terasirana tla, koja su još između dva svjetska rata bila pod vinogradima i maslinicima, a danas se uglavnom ne obrađuju pa ih osvaja garig i alepski bor. U strukturi proizvodnje prevladavaju vinogradi i maslinici koji dobro uspijevaju unatoč suši, a na suhim krškim pašnjacima uzgaja se ovca koja daje visoko vrijedno meso i mlijeko za izvrstan sir. Većina ostalih kultura, kao što su agrumi, kivi i povrće, zahtijevaju vodu koje nema dovoljno. Nedostatak vode ograničava i intenziviranje vinogradarstva, voćarstva i maslinarstva.

Prema popisu stanovništva iz 1991., na hrvatskim otocima živi samo 6638 poljoprivrednih stanovnika². U ukupnom stanovništvu sudjeluju s 6,0%. Aktivni poljoprivrednici sudjeluju u radnom kontingentu otočana s 8,3%. Popis iz 1991. daje nam dodatni podatak prema kome u poljoprivredi, osim aktivnih "povremeno" radi još 8 720 stanovnika, od čega 3 499 domaćica. Taj broj treba dodati aktivnim poljoprivrednicima kako bi se barem približno dobio radni kontigent u poljoprivredi.

² Obuhvaćeno je samo stanovništvo otočnih općina. Nedostaje stanovništvo otoka koji se nalaze u sklopu nekih obalnih općina npr. otoka Županije šibenske. Do podataka o ovim otocima nije moguće doći.

Tablica 4.2.1. Poljoprivredno stanovništvo otoka

Otoci po županijama	Poljoprivredno stanovništvo		% poljoprivrednog	% aktivnoga poljoprivrednog
	ukupno	aktivno		
Primorsko-goranska	1 617	732	4,3	4,8
Ličko-senjska	1 032	447	12,9	16,6
Zadarsko-kninska	665	347	4,5	10,2
Splitsko-dalmatinska	2 727	1 472	8,8	12,4
Dubrovačko-neretvanska	597	357	3,0	4,9
Hrvatski otoci	6 638	3 355	6,0	8,3
Jadranski poljop. rajon			3,1	4,3
Hrvatska			9,1	13,0

Izvor: SLJHŽ - 1993.

Tablica 4.2.2. Povremeni rad na otočnim gospodarstvima

Otoci po županijama	Povremeno rade na gospodarstvu		na 1 aktivnog dolazi povremeno
	ukupno	od toga domaće	
Primorsko-goranska	2 277	948	3,1
Ličko-senjska	636	340	1,4
Zadarsko-kninska	1 005	534	2,9
Splitsko-dalmatinska	2 828	919	1,9
Dubrovačko-neretvanska	1 974	758	5,5
Hrvatski otoci	8 720	3 499	2,6

Izvor: SLJHŽ - 1993.

Na 10 830 popisanih otočnih gospodarstava radi samo 3 356 aktivnih poljoprivrednika. To znači da na oko 7 500 gospodarstava (69,2%), nema aktivnih poljoprivrednika, a sve poslove obavlja "povremena" radna snaga. U Hrvatskoj na jednog aktivnog poljoprivrednika dolazi samo 1,5 "povremeno" zaposlenih što ukazuje koliko je otočna poljoprivreda ovisna o "nepoljoprivrednoj" radnoj snazi.

Tablica 4.2.3. Gospodarstvo prema ukupnoj vlastitoj površini zemljišta (ha)

Otoci po županijama	Bez zemlje	do 0,10	0,11 - 0,50	0,51 - 1,00	1,01 - 3,00	3,01 - 5,00	5,01 - 8,00	8,01- 10,00	preko 10,00
Primorsko-goranska	3,5	7,5	22,6	17,0	24,6	8,7	5,7	2,4	8,0
Ličko-senjska	2,6	3,2	19,7	17,1	33,6	6,8	5,8	2,9	8,3
Zadarsko-kninska	0,1	2,9	28,9	18,8	30,6	8,1	5,4	2,3	2,9
Splitsko-dalmatinska	1,4	0,8	14,7	11,9	27,3	14,1	10,7	5,3	13,8
Dubrov.-neretvanska	-	2,9	26,0	23,1	31,1	8,2	4,4	1,7	2,6
Hrvatski otoci	1,7	3,5	21,1	16,8	28,2	10,1	7,0	3,2	8,3

Izvor: SLJHŽ - 1993.

Godine 1991. na otocima je popisano 37 343 domaćinstva od kojih čak 17 781 (47,6%) ima zemljišni posjed. Većina njih, pogotovo ona autohtona, obrađuju barem dio posjeda i bave se poljoprivrednom proizvodnjom. Od tih domaćinstava, prema kriterijima državne statistike, 10 831 ima poljoprivredno gospodarstvo.

Hrvatsku poljoprivrednu strukturu obilježava jedno od najmanjih obiteljskih gospodarstava u Europi, a otočna gospodarstva upadljivo su manja od hrvatskog prosjeka. Čak 43,1% otočnih gospodarstava ima manje od 1, a 71,3% manje od 3 hektara zemlje (19,8 odnosno 54,5% u Hrvatskoj). Najusitnjenija su gospodarstva kvarnerskih i zadarskih otoka, gdje onih manjih od 1 hektara ima više od polovice.³ Mali zemljišni posjed, koji se često sastoji od niza

³ Još nisu publicirani podaci o obradivim površinama gospodarstava. Prema našim istraživanjima na dalmatinskim otocima, površine prosječnog obiteljskog gospodarstva se sastoje od obradivih površina 25,1%, pašnjaka 39,9%, šuma 33,9% i ostalog neproductivnog zemljišta 1,1%.

razdvojenih malih parcela, određuje sva ostala poljoprivredno-gospodarstvena obilježja otočnog obiteljskog gospodarstva.

Tablica 4.2.4. Socio-ekonomska struktura obiteljskih gospodarstava otoka u %

Otoci po županijama	Poljoprivredna	Nepoljoprivredna	Mješovita	Bez prihoda
Primorsko-goranska	4,0	87,1	6,9	2,0
Ličko-senjska	19,8	62,6	16,5	1,1
Zadarsko-kninska	3,2	86,3	9,4	1,1
Splitsko-dalmatinska	9,5	71,3	17,6	1,5
Dubrovačko-neretvanska	2,4	88,8	8,0	0,8
Hrvatski otoci	6,7	80,1	11,7	1,4

Izvor: SLJHŽ - 1993.

U kućanstvima koja imaju gospodarstvo, najmanje je zastupljeno tzv. "poljoprivredno", dakle ono čiji su članovi isključivo poljoprivrednici. Takvih je kućanstava tek 6,7%. "Mješovitih" kućanstava - gospodarstava ima nešto više (11,7%). To su ona kućanstva koja imaju poljoprivrednike i barem jednog aktivnog člana nepoljoprivrednika. To znači da na otocima ima samo 18,4% gospodarstava koja u svom kućanstvu imaju profesionalnog "poljoprivrednika". Preostalih 80,1% domaćinstava nemaju poljoprivrednika i sve poslove na gospodarstvu obavljaju "povremeno" angažirani poljoprivrednici. Skupina kućanstava - gospodarstava "bez prihoda" čini samo 1,4% ukupnog broja. Ona nemaju ni aktivnih članova ni redovitih prihoda. Redovno su staračka i siromašna.

Struktura otočnih kućanstava razlikuje se od kopnene. Poljoprivrednih i mješovitih je upola manje, nepoljoprivrednih je znatno više⁴, a 18,4% otočnih kućanstava ima poljoprivrednika. U Hrvatskoj poljoprivrednika ima 31,9% kućanstava. Čak 91,8% otočnih kućanstava s gospodarstvom spadaju u "mješovita" jer žive od prihoda s gospodarstva i od zaposlenja izvan gospodarstva. Takvo "dvojno" otočno kućanstava u kojem rade i domaćice, djeca i stariji pokazalo se uspješnim. Ako se uz ostalo bavi i turizmom osigurava i pristojan životni standard.

Poljoprivreda sudjeluje u otočnom narodnom dohotku tek s 13,4%. Na srednjodalmatinskim otocima njen udjel se penje od jedne četvrtine do jedne trećine, dok je na kvarnerskim otocima manji od prosjeka. Značenje poljoprivrede je, međutim, veće nego što pokazuju ovakvi udjeli. Zajedno s nepoljoprivrednim djelatnostima, ona otočnom mješovitom kućanstvu može osigurati pristojan životni standard.

Poljoprivredne površine otoka⁵ zahvaćaju 140 965 hektara. Od toga na krške pašnjake otpada 117 986 hektara (83,7%), a na obradive površine 22 979 hektara (16,3%). Od obradivih površina veći dio (59,1%) otpada na dalmatinske otoke, a manji na kvarnerske.

Tablica 4.2.5. Poljoprivredne površine otoka (1990.) u hektarima

Otoci	Poljoprivredne površine	Obradive površine	Oranice	Voćnjaci	Vinogradi	Livade
Brač	26 952	3 512	563	2 369	580	-
Cres	26 575	1 606	941	534	45	86
Hvar	11 852	3 942	2 131	945	863	3
Korčula	12 043	5 000	1 786	2 009	1 201	4
Krk	27 102	4 662	2 721	1 095	537	309
Lastovo	1 331	479	178	183	118	-
Pag	22 841	2 023	1 265	19	544	195
Rab	6 315	1 099	689	193	217	-
Vis	5 953	656	152	61	443	-
Ukupno	140 965	22 979	10 426	7 408	4 548	597

Izvor: SGH, 1991.

Na jednog otočanina dolazi 0,24 hektara obradivih površina, gotovo upola manje od hrvatskog prosjeka (0,43 ha). Udio obradivih površina u poljoprivrednim površinama na otocima iznosi

⁴ U Hrvatskoj poljoprivredna kućanstva čine 14,7%, nepoljoprivredna 66,7%, mješovita 17,2% i ona bez prihoda 1,5%.

⁵ Riječ je o poljoprivrednim površinama bivših 9 otoka - općina koji su zauzimali 80% otočnog teritorija. Za ostale, manje otoke nema podataka.

naime tek 16,3%. Obradive površine sudjeluju u ukupnoj poljoprivrednoj površini Hrvatske sa 63,2%, a Slavonije, sa 90,1%.

Tablica 4.2.6. Promjene poljoprivrednih površina u posljednjih dvadeset godina (1971.-1990.)

Poljoprivredne površine	1970.		1990.		Razlika
	hektara	%	hektara	%	
Ukupno poljoprivredne	143 572	-	140 965	-	-2 607
Ukupno obradive	27 943	100,0	22 979	100,0	-4 964
Oranice	10 479	37,5	10 426	45,3	-53
Voćnjaci	8 412	30,1	7 408	32,2	-1 004
Vinogradi	7 406	26,5	4 548	19,8	-2 858
Livade	1 706	6,0	597	2,6	-1 706

Izvor: SGH za 1971. i 1991.

Obradive površine otoka smanjuju se od sloma vinogradarstva potkraj prošlog stoljeća do danas. Posljednjih dvadeset godina smanjile su se za 4 64 hektara (17,8%). Prosječno se godišnje napusti 50,2 hektara voćnjaka i čak 142,9 hektara vinograda.

Struktura obradivih površina otoka različita je od kopnene. Voćnjaci zapremaju oko trećinu obradivih površina (3,5% u Hrvatskoj, 10,0% u jadranskom poljoprivrednom rajonu). Vinogradi su 1970. godine zauzimali 26,5%, a 1990., 19,8% obradivih površina (3,6% u Hrvatskoj, 12,8% u jadranskom rajonu). Poljoprivredna struktura otoka ističe se izrazito velikim udjelom drvenastih kultura (voćnjaci i vinogradi) i u tome se bitno razlikuje ne samo od hrvatskoga prosjeka, nego i od jadranske obale. Klimatsko-zemljišni uvjeti svakako su glavni razlog takve proizvodne orijentacije.

Udio vinograda u otočnim obradivim površinama pao je u posljednjih dvadeset godina sa 26,5% na 19,8%. Unatoč tome, vinogradarstvo je još uvijek najvažnija otočna poljoprivredna aktivnost. Proizvodnja vina na otocima sudjeluje u ukupnoj proizvodnji Hrvatske sa 10 - 15%, što je relativno mnogo. Zemljište i klima osiguravaju prepoznatljivu kvalitetu i mnoga otočna vina nose oznaku čuvenih vina sa zaštićenim geografskim podrijetlom. "Pošip" i "Maraština" s Korčule, "Faros" sa Hvara, "Plavac" sa Brača, "Vrbnička žlahtina" s Krka i ostala koja su se pojavila posljednjih godina, nezamjenjiva su u vinarskoj ponudi Hrvatske. Petnaest otočnih vinarija ima ukupni kapacitet od 2 100 vagona, od čega 300 vagona za preradu grožđa, doradu i finalizaciju do boce, 200 vagona za djelomičnu finalizaciju i oko 1600 vagona za preradu grožđa i smještaj vina. Sve je više privatnih podruma koji uglavnom proizvode vina više kvalitete.

Radi poboljšanja uvjeta u proizvodnji grožđa i vina u Republici Hrvatskoj poduzete su sljedeće mjere:

- temeljem Zakona o novčanim poticajima i naknadama u poljoprivredi proizvođačima grožđa upisanim u upisnik, u protekle dvije godine su isplaćivane naknade
- donesen je Zakon o vinu
- u izradbi je i uskoro će stupiti na snagu Pravilnik o proizvodnji i prometu grožđa i proizvoda od grožđa i vina
- osnovan je Zavod za vinogradarstvo i vinarstvo koji će se isključivo brinuti o primjeni propisa o vinu i sadnom materijalu i nadzirati proizvodnju grožđa i vina, promet vina i sadnog materijala te popravak sladora u moštu

Druga po važnosti svakako je maslina koja je na otoku našla svoj optimalni prirodni okoliš i s vremenom ga krajobrazno upotpunila. Danas se na otocima uzgaja oko 2 milijuna stabala, oko pola maslinarskog fonda Hrvatske⁶. Nekad glavna poljoprivredna kultura, maslina je desetkovana potkraj prošlog stoljeća, kako bi napravila mjesta konjuktornom vinogradarstvu. Tijekom ovoga stoljeća maslinarstvo je napuštan kao i ostala poljoprivreda, a posebno su ga pogađali konkurencija drugih biljnih ulja, zastarjela prerada koja je davala nekvalitetno ulje i uvoz jeftinijega maslinova ulja iz drugih mediteranskih zemalja.

⁶ God. 1928/29. u samoj Dalmaciji se uzgajala maslina na površini od 33 460 ha, a brojila je ukupno 4 373 270 stabala. Više nego danas čitava Hrvatska.

Stvari su krenule nabolje tek posljednjih dvadesetak godina. Stari maslinici se obnavljaju iz panja, uvode se motokultivatori kojima se može prići i najmanjoj parceli, a izgrađena je i mreža suvremenih uljara koje osiguravaju preradu do ulja visoke kvalitete. Danas na otocima postoji 21 uljara dnevnoga kapaciteta od 10-tak tona na više i dva veća pogona za proizvodnju konzerviranih maslina. Maslinari sve češće natapaju svoje masline, a na mnogim otocima širi se tzv. "creski model": u maslinik se zatvaraju ovce koje održavaju tlo čistim i gnoje masline tako da se s iste površine izvlače dvije koristi. Maslinarstvo je po mnogočemu pogodna otočna djelatnost. Maslina se regenerira, suvremena agrotehnika jamči dobar prinos, ulje se se može jeftino i dobro čuvati nekoliko godina, a u masliniku se radi u jesen i zimi kad nema ni turizma ni drugih poljoprivrednih radova. Uz to, maslinovo ulje može uskladiti bilancu jestivih biljnih ulja u domaćoj potrošnji. S druge strane većina nekadašnjih maslinika je danas neprisupačna jer su stari poljski putevi urušeni, zarasli u makiju i već desetljećima neprohodni.

Najznačajniji problemi otočnog i, uopće, hrvatskog maslinarstva su:

- nepostojanje udruženja maslinara što otežava plasman maslinovog ulja i maslina
- nedostatak financijskih sredstava za otkup ulja i nabavu opreme
- nedovoljna obavještenost o suvremenoj tehnologiji
- nedovoljna promidžba potrošnje maslina i maslinovog ulja

I osim činjenice da je urod maslina 1995. godine bio rekordan, od proizvođača je otkupljeno vrlo malo ulja. To je uvjetovano tradicijom proizvodnje za vlastite potrebe, a tamo gdje se proizvodilo za tržište, neodgovarajućom tehnologijom prerade i sustavom marketinga. Velika količina ulja nalazi se u lošim, neprimjerenim skladišnim prostorima i posudama privatnih proizvođača i podložno je kvarenju.

Među ostalim voćarskim kulturama, najbrojnije su smokva, višnja i badem. Smokve se slabo iskorištavaju jer na otocima nema prikladne mreže manjih pogona za sušenje i pakiranje smokava. Višnje maraske je sve manje zbog skupe berbe i nepovoljnih izvoznih cijena. Stari nasadi badema uzgajaju se uglavnom ekstenzivno i nemaju veće gospodarske vrijednosti. Tek posljednjih desetak godina sade se nove sorte koje daju veći urod.

Na južnom i srednjodalmatinskom otočju uzgajaju se agrumi, najviše mandarinka, manje limun i naranča. Procjenjuje se da se na otocima danas uzgaja oko 12 000 rodni stabala mandarinki,

9 000 stabala naranča i 8 000 stabala limuna. Tu je još i kivi koji je, kao vrlo interesantna kultura, zauzeo veće površine i daje već poseve dobar urod. Daljnje širenje tih gospodarski vrlo interesantnih voćaka, zavisit će u najvećoj mjeri o raspoloživoj vodi za natapanje i njezinoj cijeni.

Povrće se na otocima proizvodi uglavnom za vlastite potrebe i ograničeno je na male kućne vrtove. U turističkoj sezoni manjak povrća na otočnom tržištu je očigledan i velik i nadoknađuje se povrćem s kopna.

Tablica 4.2.7. Stoka na otocima u posljednjih dvadeset godina (1971.-1991.)

Vrsta stoke	1971.	1991.
Konji	949	308
Goveda	1 475	451
Ovce	58 333	64 621
Svinje	3 050	833
Perad	-	72 446

Izvor: Državni zavod za statistiku RH, Studije i analize 79. 1993.

Otočno stočarstvo reprezentiraju ovce kojih u posljednjih dvadeset godina ima sve više. Riječ je o skromnoj otočnoj ovci, "pramenki", različitih sojeva, koja jedina može opstati i prehraniti se na siromašnim otočnim krškim pašnjacima. Uzgaja se za proizvodnju janjadi i ovčjeg sira. Zbog specifičnoga botaničkog sastava pašnjaka, meso i sir su cijenjene kvalitete i lako se prodaju. Struktura poljoprivrednoga bruto društvenog proizvoda zorno pokazuje razlike između otočne i kontinentalne hrvatske poljoprivrede. Uzgoj i pretežno domaća prerada grožđa i voća čine 64,9% ukupnog otočnog brutto društvenog proizvoda poljoprivrede, a proizvodnja

na oranicama i stočarstvo, tek 33,4%. U struktura brutto društvenog proizvoda poljoprivrede Hrvatske, ratarstvo i stočarstvo sudjeluju sa 75,0%.

4.3. Ribarstvo i prerada ribe

Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske, na sjednici održanoj 28. lipnja 1996., donio je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o morskome ribarstvu, kojim je uvedena nova kategorija ribolova - mali ribolov.

Mali ribolov je takva kategorija ribolova koji mogu obavljati građani-hrvatski državljani, uz uporabu ograničenih vrsta i količina ribolovnih alata, kao što su: mreže stajačice, vrše za lov riba, osti, mreže potegače, alati za sakupljanje školjkaša i udičarski ribolovni alati.

Ribe i drugi morski organizmi ulovljeni u malom ribolovu smiju se koristiti isključivo za osobne potrebe, tj. za prehranu vlastite obitelji.

U prošlom stoljeću na čitavoj obali istočnog Jadrana izgrađeno je 59 tvornica za preradu ribe. Na otocima, uglavnom vanjskim, bile su 32. Tvornice su odigrale vrlo važnu ulogu u životu otoka u prošlom i ovom stoljeću. Apсорбирале su višak poljoprivrednog stanovništva, neposredno poticale ribarstvo, a posredno i poljoprivredu. S njihovim zatvaranjem nestajala su radna mjesta i tržište plave ribe, a time i jedan od najvažnijih egzistencijalnih oslonaca otočana.. Odlazak otočana s rubnih otoka, prvenstveno se može pripisati upravo opadanju industrijske prerade ribe.

Tablica 4.3.1. Tvornice za preradu ribe na otocima od 1884. godine do danas

OTOK	MJESTO	TVORNICA	GODINA OSNUTKA	GODINA ZATVARANJA
VIS	KOMIŽA	Mardešić	1875	1940
VIS	KOMIŽA	Cia	1907	1940
VIS	KOMIŽA	Werchanek	1891	1923
VIS	KOMIŽA	Degrassi	1896	1921
VIS	KOMIŽA	Societa gen Francaise	1884	1940
VIS	KOMIŽA	Ribarska zadruga	1908	1923
VIS	KOMIŽA	Klink i Laurel	1909	1923
VIS	KOMIŽA	Neptun	1946	-
VIS	VIS	Degrassi	1908	1936
VIS	VIS	Dr. Mardešić	1908	1940
VIS	RUKAVAC	Mardešić	1891	1938
CRES	CRES	Societa gen Francaise	1896	1995
UNIJE	UNIJE	Arigoni	1921	1963
M. LOŠINJ	LOŠINJ	Kvarner	1921	1976
SILBA	SILBA	Degrassi	1907	1914
D. OTOK	SALI	Mardešić	1905	-
SUSAK	SUSAK	Mazzola	1939	1963
BRAČ	MILNA	F. Mardešić	1909	1911
BRAČ	MILNA	Mardešić co.	1909	-
BRAČ	POSTIRA	Kazolini	1924	1941
BRAČ	POSTIRA	Jadranka	1924	1940
BRAČ	POSTIRA	Sardina	1907	-
BRAČ	POSTIRA	Nimfa	1927	1940
HVAR	SUČURAJ	Kazolini	1940	1970
KORČULA	KORČULA	Werchanek	1903	1930
	VELA LUKA	Jadranka	1898	-
PELJEŠAC	TRPANJ	Werchanek	1898	1970
LASTOVO	UBLI	Ampelea	1930	1970
ŠIPAN	ŠIPAN	Societa gen Francaise	1892	1937

Izvor: časopis *Morsko ribarstvo* (godišta 1950. -1989.).

Nekadašnja snažna otočna industrijska grana svela se danas na pet (5) tvornica koje rade s velikim poteškoćama, zapošljavaju oko 1 000 ljudi i održavaju se izravnom pomoći države. Značenje tvornica za otoke na kojima su smještene, još uvijek je međutim vrlo velik. Postoci navedeni u Tablici 4.3.2. pokazuju kakav bi potres izazvalo zatvaranje bilo koje od još živućih tvornica i koliko je izravna pomoć države za sada opravdana.

Tablica 4.3.2. Tvornice za preradu ribe na otocima 1996.

OTOK	MJESTO	TVORNICA	% ZAPOSLENIH U MJESTU
DUGI OTOK	Sali	Mardešić	80
KORČULA	Vela Luka	Jadranka	25
VIS	Komiža	Neptun	50
BRAČ	Postira	Sardina	60
BRAČ	Milna	Zeus Faber	50

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, 1996.

U tablici 4.3.3. dat je popis uzgajališta morskih riba na otocima. Navedeno je 17 ribogajilišta, što čini 68% svih ribogajilišta u Republici Hrvatskoj.

Tablica 4.3.3. Uzgajališta morskih riba na otocima

MJESTO	VLASNIK	VRSTA RIBE
Uvala sv. Nikola - Olib	Babajka	lubin, orada
Otok Lukar - Pag	"Lukar", Novalja	lubin
Uvala Soline- IŽ	PZ IŽ	lubin, orada
Uvala Mala lamljana-Ugljan	"Cenmark", Zadar	lubin, orada, pic
Uvala Mala lamjana-Bisage	Vidović Nali	lubin, orada
Otok Košara	"Cenmar", Zadar	lubin, orada
Otok Maslinjak	"Slamka", Zadar	lubin
Otok Žižanj	"Limbortkon"	lubin
Uvala Kablin - Pašman	"Martinović Fish"	lubin, orada
Uvala Dumboka - Dugi otok	"Dumboka Mar", Sali	lubin, orada
Sajtija - Šolta	Novaković Pjero	lubin
Uvala Duboka - Hvar	"Aquaunion", Sućuraj	lubin
Sućuraj - Hvar	"Anda"	lubin
Uvala Maslinova - Brač	"Sardina", Postira	lubin
Uvala Bijavica - Malostonski zaljev	"Dalmacijabilje", Dubrovnik	lubin, orada
Malo more - Malostonski zaljev	"Plankton", Janjina	lubin
Drače - Malostonski zaljev	"Seabass Junior", Drače	lubin

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, 1996.

4.4. Promet

Pomorski prijevoz koji otoke povezuje s kopnom, nije ni izdaleka zadovoljavajuće razvijen. Jadrolinija Rijeka, najveći hrvatski putnički brodar obavlja blizu 90% obalnog linijskog pomorskog prometa na Jadranu, držeći 29 lokalnih, trajektnih i klasičnih brodskih linija otoci-kopno, dužobalnu liniju Rijeka-Split-Dubrovnik i međunarodne linije između RH i Italije.

Jadrolinija raspolaže s 47 vlastitih brodova (7 putničkih, 38 trajekata i 2 broda za kružna putovanja ukupnog kapaciteta 48 749 GT, 2 052 vozila i blizu 18 000 putničkih mjesta. Flota je stara i spora. Prosječna starost broda je 28 godina (najstarijem je 55), a veliki dio troškova pokriva se uglavnom iz državnog proračuna. Nekolicinu linija drže brodari "Lošinjska plovidba-Brodarstvo" (trajekt "Marina"). "Rapska plovidba" Rab (3 trajekta), "Meditranska plovidba" Korčula (dva trajekta i tri putnička broda) i proizvođačka zadruga "Vrgada" (jedan brod) (Tablica 5.4.2.).

Podaci o prevezenim putnicima i vozilima tijekom rekordne turističke godine 1987. i isti podaci za 1995. rječitno govore i o sezonskim varijacijama pomorskoga prijevoza i o njegovoj ovisnosti o ljetnom turizmu (Prilog 6.).

Trajektno i brodsko povezivanje otoka s kopnom donekle je poboljšano u sezoni 1996..Tijekom 1995. godine Jadrolinija je reorganizirala i modernizirala prodajnu mrežu, čime je višestruko povećan broj agencija i broj prodajnih mjesta, kako u Hrvatskoj tako i u Europi. U ožujku 1996. Vlada RH je usvojila "Program obnove i razvoja putničke flote Jadrolinije u razdoblju 1996.-2000." prema kojem će biti nabavljeno 22 broda (5 novogradnji i 17 rabljenih brodova).

Autobusni prijevoz je također slabo razvijen. Na nekim otocima linije drže poduzeća s kopna, a na nekima i otočno autobusno poduzeće. Neki veći otoci uopće nemaju javni autobusni prijevoz.

4.5. Brodogradnja

Na hrvatskim otocima danas egzistira sedam brodogradilišta: "Inkobrod" - Korčula, "Radež"- Blato na Korčuli, "Greben" - Vela Luka, "Sumartin" - Brač, "Milna" - Brač, "Betina" - Murter, "Zadar" - Lamjane na Ugljanu, "Punat" - Krk, "Krk" - Krk, "Lošinj" - Mali Lošinj i "Cres" - Cres.

Brodogradilišta na otoku Korčuli specijalizirana su za pružanje usluga velikim brodogradilištima i proizvode opremu za spašavanje i palubnu opremu. Osim ove djelatnosti "Greben" iz Vele Luke se afirmirao i kao graditelj manjih plovila građenih od stakloplastike, ribarskih brodova, brodova za turizam i rasonodu te specijaliziranih plovila za potrebe obrane i policije. Ova brodogradilišta sve više izvoze svoje brodove.

Ostala otočna brodogradilišta bave se uglavnom brodoremontom, a rijeđe i gradnjom manjih plovila ("Punat"). Iako se radi o malim brodogradilištima, ona u svojim sredinama čine značajan segment ukupnoga gospodarstva. Ukupno zapošljavaju oko 1 100 djelatnika i uglavnom su privatizirana. Godišnji promet iznosi 40-50 mil USD.

Stanje otočnih brodogradilišta varira od zadovoljavajućeg do vrlo lošeg. Ona koja su poslovno orijentirana na velika domaća brodogradilišta, što je slučaj sa svim korčulanskim brodogradilištima, dijele i njihove trenutne poteškoće. U brodogradilištima koja su se orijentirala na brodoremont i pružanje usluga turizmu, stanje je znatno povoljnije. To su brodogradilišta "Punat", "Lošinj" i "Cres". Posebno je teško "Inkobrodu" u Korčuli i "Zadru" u Lamjani na Ugljanu. Oba brodogradilišta su u krizi., uglavnom zbog nedovoljne zaposlenosti i osipanja stručne radne snage. Godine 1995. mjerama Vlade RH "Inkobrod" je financijski saniran (potraživanja od "3. Maja" podmirena su dionicama Hrvatskog fonda za privatizaciju koje su unovčene, a iskorištena su i sredstva Proračuna). Nažalost, nisu poduzete i druge mjere od strane brodogradilišta, tako da je danas stanje jednako loše kao i prije financijske sanacije. Nakon financijske sanacije "Radeža", kojem je mjerama Vlade RH podmiren dug velikih brodogradilišta, ovo brodogradilište posluje relativno dobro. Potraživanja "Grebenu" upravo se podmiruju dionicama Hrvatskog fonda za privatizaciju, što će bitno popraviti financijsku situaciju u ovom inače uspješnom brodogradilištu

4.6. Ostala industrija

Na otocima su osim brodogradnje značajnije zastupljene tekstilna industrija, industrija plastike te petrokemija.

Najznačajniji u zapošljavanju otočana su kapaciteti tekstilne industrije:

- Trikop d.d. Blato, Korčula, konfekcijska odjeća s mogućnošću proizvodnje 350 000 do 400 000 odjevnih jedinica godišnje, koja zapošljava 239 radnika, pretežno žena
- Vrbenka d.d. Tvornica netkanih tekstila, Vrbnik s mogućnošću prooizvodnje 7 000 t/godišnje netkanih tekstila, koja zapošljava 112 radnika
- konfekcija na Visu koja na vojnim programima zapošljava oko 60 radnika

Značajni su i programi preradbe plastike:

- Diokom - holding d.d. Split, s pogonima Starigrad, Hvar, koji proizvode gumbe i zapošljavaju oko 90 radnika
- proizvodnja igračkaka i lopti na Šolti koja zapošljava oko 90 radnika
- Bračplastika d.d. Brač, koja proizvodi plastične prerađevine za farmceutsku industriju s kapacitetom 1 000 t/god i zaposlenošću od 120 radnika

Od osobitog značenja za daljnji razvitak je petrokemijski kompleks INA-Petrokemija u Omišlju na Krku, s proizvodnjom oko 55 000 t/god. polietilena niske gustoće, 160 000 t/god. VCM i oko 150 000 t/god. etilendiklorida. Ova djelatnost zapošljava tek oko 420 radnika ali omogućuje opsežnu preradbu polimera pa je značajna radi mogućeg zapošljavanja. Važne su također Tvornica električnih uređaja, Vela Luka na Korčuli, koja zapošljava 50 radnika te "Pliva - Nerežišće" na Braču.

4.7. Rudarstvo

Na otocima se eksploatiraju sljedeće mineralne sirovine:

- **Arhitektonsko-građevni kamen** na Braču, Korčuli i Hvaru gdje kamenarstvo ima tradiciju dugu 2 000 godina. Kamenom s Brača sagrađene su Dioklecianova palača u Splitu i Bijela kuća u Washingtonu, a kamenom s Korčule, Badije i Vrnika, niz značajnih objekata kulturne baštine Dubrovnika. Na Braču se ovom aktivnošću bave 2 trgovačka društva, 4 obrtnika, a kamen se vadi i ilegalno na još 20 lokaliteta. Na vađenju i preradi kamena na Braču zaposleno je oko 400 radnika, a zalihe dopuštaju daljnju ekspanziju i zapošljavanje 600-700 radnika. Mogućnosti eksploatacije i prerade arhitektonsko-građevnog kamena na otocima Hvaru i Korčuli, prema nisu tako velike, ali bi se i na tim otocima moglo zaposliti 50-70 radnika. Nekad poznati po kamenolomima otoci Vrnik, Badija i Kamenjak, posebno su zaštićeni tako da na njima nije dopušteno opsežnije vađenje kamena.
- **Morska sol** se proizvodi u solani na Pagu i u Stonu. Paška solana zapošljava 130 radnika i proizvodi 35-40% jestive soli koja se konzumira u Hrvatskoj.
- **Tehničko-građevni kamen** se eksploatira na mnogim otocima i koristi se za stambenu i turističku izgradnju te gradnju lokalnih cesta. Kapacitet tih kamenoloma je primjeren potrebama otoka. Kako je otok Krk povezan mostom s kopnom, tehničko- građeni kamen s ovog otoka ima mogućnost šireg plasmata. O pojavi ovih sirovina znat će se više kad se završe istraživanja u području Dinarida, odnosno podmorju Jadrana.

Na hrvatskim otocima zasad nisu utvrđena nalazišta nafte i/ili plina. Istražni radovi su u tijeku pa treba pričekati s konačnim sudom. Nekad korištene i još uvijek velike zalihe kremenog pijeska na Visu čekaju ulagače u daljnju eksploataciju.

V. INFRASTRUKTURA

5.1. Vodoopskrba i odvodnja

Otoci se opskrbljuju vodom iz regionalnih vodovoda čiji su izvori na kopnu, a voda stiže podmorskom cijevi iz lokalnih vodovoda koji crpe izvore na otoku ili ju dovoze vodonosci. Svi veći otoci imaju vlastita javna poduzeća koja brinu o vodoopskrbi.

Cres i Lošinj su jedini otoci koji imaju dovoljno izdašan vlastiti izvor - jezero Vranu na Cresu. Njihov vodovod opskrbljuje oko 90% stalnog pučanstva. Krk se snabdijeva iz vlastitih izvora i bušotina i trpi nestašice, dok Rab i Pag imaju vlastite izvore i priključak na regionalni kopneni vodovod.

Otok Pašman spojen je na regionalni vodovod, ali je voda došla samo do naselja Tkon. Podmorski cjevovod položen je i do Ugljana, ali još nema crpne stanice. Jugoistični dio Dugog otoka opskrbljuje se vodom iz Žmanskog polja koje zimi plavi. Ostali dio otoka ovisi o vodonoscima.

Vodoopskrbni sustav Omiš-Brač-Hvar-Vis-Šolta izgrađen je tek djelomično i danas opskrbljuje naselja Brača i dijela Hvara i Šolte. Istočni dio Hvara dobiva uz to vodu podmorskim cjevovodom iz regionalnog vodovoda Makarskog primorja, a koristi i nešto vlastitih izvora.

Vodoopskrbni sustav Neretva-Pelješac-Korčula-Lastovo-Mljet opskrbljuje vodom samo Pelješac i dio naselja na Korčuli, koja u svom središnjem dijelu koristi i vlastite izvore, a Lastovo i Mljet čekaju priključak. Lastovo zasad ima vlastiti boćati i zapušteni vodovod, a Mljet vodu iz vodonosaca razvozi po otoku cisternama.

Gotovo svi mali otoci i mnoga naselja u unutrašnjosti većih (sjeverni dio Cresa, sjeverozapadni dio Dugog otoka, Mljet) ovise o vodonoscima, odnosno cisternama. Voda se najčešće prodaje na licu mjesta i pumpa u gustijerne ili se pretače u kamione cisterne i razvozi po otoku.

Vodoopskrbni sustavi koji su vodu s kopna doveli na otoke, povećali su potrošnju vode a time i količine otpadnih voda. Nužni usporedni sustavi odvodnje uglavnom nisu građeni tako da se

otpadne vode ispuštaju kao i onda kada ih je bilo mnogostruko manje. Zagađivača je, međutim, sve više. Na otocima se ističu pogoni za preradu ribe i uljare, vinarije i manja remontna brodogradilišta. U uljarama i pogonima za preradu ribe poseban su problem masnoće koje se moraju prethodno izdvojiti do tolerantnih količina da bi mogle biti prihvaćene kanalizacijskim sustavima i disponirane u more. Toga zasad nema. Zagađenju podzemlja, a time i obalnog mora, pridonose i odlagališta otpada naselja, koja su redovno loše odabrana i neuređena.

More je recipijent svih otpadnih voda otočnih priobalnih naselja. Većina stalnih naselja nema kanalizaciju, a otpadne vode turističkih objekata redovito se ispuštaju bez prethodnog pročišćavanja. Takvi kanalizacijski sustavi sastoje se iz centralne taložnice i kratkog ispusta u more. Primjeri kvalitetnog pročišćavanja s biološkim uređajima su rijetki, a učinak pročišćavanja uvijek upitan, što zbog lošeg održavanja, što zbog dogradnje turističkih objekata koju ne prati i dogradnja kanalizacije.

Potrebno je istaknuti sve veći broj potencijalnih izvora zagađenja koji nastaju izgradnjom nautičkih centara (marina). Opasnosti od zagađenja naftom, biocidnim bojama, sadržajem iz kemijskih brodskih zahoda, istrošenim motornim uljem te sanitarnim otpadnim vodama (marine su udaljene od naselja, pa zahtijevaju uglavnom vlastiti kanalizacijski sustav) sve su veće. Ni tekući ni čvrsti otpad iz marina ne zbrinjava se kako treba, a kontrola je nezadovoljavajuća.

More oko južnodalmatinskih otoka duboko je već na maloj udaljenosti od obale. Zbog toga je sustav pročišćavanja otpadnih voda i izvedbe podmorskih sustava jednostavniji i sigurniji nego oko ostalih otoka. To u velikoj mjeri vrijedi i za otoke u srednjem i sjevernom dijelu Jadrana (Brač, Šolta, Hvar, Krk, Rab i Cres), čije su dubine relativno manje, ali su izražene kanalske struje i dobra izmjena morskih masa. Izrazite kanalske struje i otvoreno more okružuju i otoke sjevernog Jadrana. Nasuprot tome, more je oko zadarskih i šibenskih otoka plitko, što zahtijeva viši stupanj pročišćavanja na kopnu i duže podmorske ispuste. Ulaganja u odgovarajuću opremu na tim otocima veća su od ulaganja na ostalim otocima.

O dubini okolnog mora i njegovim strujama ovisi i složenost uređaja odvodnje. Jednostavnom odvodnjom otpadnih voda razumijeva se izgradnja obalnih kolektora, mehaničkog uređaja za čišćenje otpadnih voda i podmorskog ispusta. Složena odvodnja nameće se u naseljima uvučenima u duboke uvale, kao što su Vela Luka, Stari Grad na Hvaru, Milna na Braču, mjesto Pag, Klimno na Krku i sl.. Odvođenje otpadnih voda iz takvih uvala mnogo je skuplje što redovno vodi u odgađanja izgradnje uređaja, dok se oni manje složeni, koliko- toliko, grade (Prilog 7)..

5.2. Zbrinjavanje čvrstog otpada

Sva otočna naselja imaju vlastita ali uglavnom nekontrolirana odlagališta čvrstog otpada. U većini slučajeva nalaze se u blizini naselja, često i u zonama guste izgradnje, a na njima se odlažu sve vrste otpada, pa i opasni. U većini slučajeva poduzeća sama odlažu industrijski (često opasni) otpad. Veći otoci imaju svoja javna poduzeća koja se bave skupljanjem, prijevozom i odlaganjem otpada. U tom slučaju gospodarenje komunalnim otpadom obuhvaća skupljanje, prijevoz i odlaganje otpada.

Na otocima se organizirano skuplja samo komunalni otpad i to ne svugdje i uvijek, jer mnoga naselja i kućanstva nisu uključena u sustav skupljanja. Druge vrste otpada - industrijski i posebni otpad - skupljaju se neorganizirano, neekonomično i štetno za okoliš.

Podaci o čvrstom otpadu prikupljeni su samo za otoke Cres, Lošinj, Krk i Rab anketiranjem lokalnih komunalnih organizacija, industrijskih poduzeća i ostalih većih odlagača. Anketa je provedena u jesen 1994.

Tablica 5.2.1. Sastav čvrstog otpada na kvarnerskim otocima 1993. godine (tona godišnje)

Zona	Komunalni otpad	Industrijski otpad	Bolnički otpad	Otpadna ulja	Brodski balast	Životinjski otpad	Posebni otpad	Mulj otpadnih voda	Glo-mazni otpad	Građ i ru-ševni otpad	Ukupno
Cres-Lošinj	4 248	3 693	45	42	900	47	480	420	241	3 615	13 731
Krk	6 091	2 178	182	280	900	410	818	730	350	5 240	17 179
Rab	3 201	-	73	29	45	46	231	320	189	2 840	6 974

Izvor: Sustav gospodarenja otpadom u kvarnerskom i istarskom području - završna studija, DUZO, veljača 1996.

Na svim lokacijama površinske vode se onečišćuju u dodiru s otpadom, prodiru u tlo i stoga su s hidrogeološkog stajališta opasne za okoliš kvarnerskih otoka. Iako podataka za ostale otoke nema, može se opravdano pretpostaviti da se kraško podzemlje tamo onečišćuje.

5.3 Elektroopskrba

Sustav elektroopskrbe na otocima može se ocijeniti zadovoljavajućim jer su tijekom proteklih pet godina ostvareni iznimno veliki rezultati. U dogledno vrijeme svi otoci će biti snabdjeveni električnom energijom na zadovoljavajući način. Svi potrebni podmorski kabeli položeni su po načelu dvostranog napajanja (Prilog 8). Hrvatska elektroprivreda je opskrbi hrvatskih otoka električnom energijom prišla sustavno prije petnaestak godina, osmisivši dva projekta povezivanja otoka s hrvatskim kopnom na dvije naponske razine. Projektom "Otočka veza 110kV" ostvareno je povezivanje i dvostrano napajanje električnom energijom naših najvećih otoka. Izgradnja sjevernog prilaza počela je 1980., a južnog 1986. godine. Južni krak je završen, a sjeverni se dovršava. Godine 1994. Vlada RH je podržala završetak navedenih projekata i pihvatila studiju Hrvatske elektroprivrede "Plan razvoja elektroenergetske mreže podmorskih kabela jadranskih otoka Hrvatske za razdoblje 1994. - 2000. (2050.)"

Projekt "35 kV - jadranski otoci", kojim se na naponskoj razini 35 kV povezuju s kopnom svi značajniji jadranski otoci koji takvu vezu nisu ostvarili prije, pokrenut je početkom 1995. godine. Do pokretanja projekta na 50 elektrificiranih jadranskih otoka, bilo je izgrađeno 27 transformatorskih stanica 110/35kV i približno 420 km zračno-kabelskih vodova 35kV, te približno 1 000 transformatorskih stanica 10/0,4 kV i 1 725 km zračno-kabelskih vodova 10 kV. Tim objektima dodano je približno 100 km podmorskoga kabela naponske razine 35 kV i nešto manje podzemnoga kabela i zračnih vodova 35 kV.

U tablici 12.8.9. prilog 8, navedeni su glavni objekti projekta "35kV - jadranski otoci". Dio tih objekata već je izgrađen i koristi se, a cijeli projekt bit će dovršen do kraja 1996. Na taj način dobava električne energije hrvatskim otocima bit će u sljedećih 20-30 godina moguća u količinama koje budu određivale njihove razvojne potrebe.

5.4. Telekomunikacije

Zadovoljava i sustav telekomunikacije. Nakon dugoga razdoblja telekomunikacijske letargije, mreža se u svega tri godine toliko popunila i proširila da su otoci danas gotovo potpuno telekomunikacijski pokriveni (Prilog 9.). Kvaliteta življenja na svim, a pogotovo malim otocima, time je znatno porasla, a udovoljeno je i jednom od glavnih zahtjeva daljnjega razvitka otočnoga turizma. Na mnogim malim otocima glavnih telefonskih proključaka (GTP) danas ima više nego stalnih stanovnika.

Tablica 5.4.1. Kapaciteti telefonskih centrala i glavni telefonski priključci na otocima obalno-otočnih županija u 1990. i 1995. godini

Županija	31.12.1990.		31.12.1995.	
	Kapacitet	GTP	Kapacitet	GTP
Primorsko-goranska	8 524	6 341	20 678	15 616
Ličko-senjska	1 160	1 150	6 076	4 500
Zadarsko-kninska	3 198	3 078	7 664	6 205
Šibenska	3 268	2 213	5 504	3 941
Splitsko -dalmatinska	4 200	3 502	14 126	10 489
Dubrovačko - neretvanska	7 358	6 198	10 389	8 648

Izvor: podaci HPT, travanj 1996

Komutacijska oprema i prijenosni putevi, a time i kvaliteta otočne telekomunikacijske mreže su, međutim, vrlo raznoliki. Dok na nekim otocima još uvijek postoje stare analogne centrale tipa ETC 960, na drugima su pretplatnici spojeni na digitalne udaljene pretplatničke stupnjeve (RRS-ove), putem kojih su im dostupne najsuvremenije usluge digitalnih centrala.

Slično je i sa spojnim putevima. Na nekim otocima sveze su ostvarene putem RR linkova i te su mreže manje pouzdane od mreža na otocima gdje su spojni putevi ostvareni sustavima svjetlosnih kabela. Najveći stupanj razvijenosti telekomunikacija dostignut je na otocima Primorsko-goranske županije (instalirana digitalna AXE centrala na otoku Krku). Otoci su spojeni na svjetlosni kabelski sustav prijenosa "Jadranko", a međusobna povezanost otoka na području ove županije ostvarena je podmorskim svjetlosnim sustavom prijenosa. Telefonska gustoća na ovim otocima je stoga dva do tri puta veća od hrvatskoga prosjeka koji iznosi 28 GTP-a na 100 žitelja. Trenutačni telekomunikacijski radovi na hrvatskim otocima navedeni su u prilogu 9, tablica 12.9.2.

Otoci se razlikuju i po prijemu TV programa. Naselja na pučinskoj strani većine otoka nemaju odgovarajuće repetitore, pa mogu pratiti sve talijanske, ali ne i sve programe Hrvatske televizije.

5.5. Ceste, luke i zračne luke

Otočne ceste ne mogu se ocijeniti zadovoljavajućima. Najčešće su građene na trasama starih cesta koje ne odgovaraju automobilskom prometu, uske su i loše se održavaju. Evidencija Hrvatskih cesta prema kojoj u Hrvatskoj ima oko 27 000 km razvrstanih cesta i gotovo isto toliko nerazvrstanih, tj. neevidentiranih, ogleda se i na otocima. Podaci su navedeni u tablici 5.4.1. i u Prilogu 10.

Tablica 5.5.1. Evidentirane lokalne i regionalne ceste na otocima (u km)

Lošinj	35
Cres	122
Krk	185
Rab	46
Pag	123
Silba	1
Premuda	2
Olib	1
Ist	3
Molat	10
Vir	4
Sestrunj	3
Pašman	24
Ugljan	50
Dugi otok	61
Rava	3
Iž	8
Murter	12
Čiovo	22
Šolta	26
Brač	160
Hvar	130
Vis	52
Biševo	2

Korčula	129
Lastovo	32
Mljet	53
Šipan	5
Pelješac	145
Ukupno	1 449

Izvor: podaci poduzeća Hrvatske ceste

Trenutačno se na otocima grade, popravljaju ili su upravo dovršene slijedeće ceste:

- regionalna cesta R-2917/1 dužine 45 km na Dugom Otoku oprema se prometnom signalizacijom;
- pred dovršenjem je regionalna cesta RC-2960 na otoku Hvaru od Milne do Hvara dužine 3,3 km
- na Pagu je upravo dovršena dionica magistralne ceste MC-29 od Dinjiške do grada Paga dužine 11,50 km;
- na Šipanu se rekonstruira lokalna cesta LC-38886 između Suđurđa i Šipanske luke dužine 4,6 km.

Uz otočne lokalne i regionalne ceste treba spomenuti i tisuće kilometara poljskih puteva i staza koji su nekad na svim naseljenim i na mnogim nenaseljenim ali korištenim otocima činili guste mreže. Izgrađivani su i održavani kako bi se preko krševitog terena moglo prići i najudaljenijim parcelama. Nakon odlaska otočana i zapuštanja poljoprivrede dijelom su se urušili i posve zarasli u makiju, tako da je dobar dio otočnih terasa i ostalog poljoprivrednog zemljišta danas praktično nepristupačan.

Popis trajektnih i brodskih luka te luka nautičkog turizma priložen je u tablici 5.5.2.

Tablica 5.5.2. Trajektne i brodske luke, te luke nautičkoga turizma

OTOK	LUKA	TRAJEKTNE LINIJE	BRODSKE LINIJE	LUKE NAUČIKO G TURIZMA
Krk	Šilo (Stipanja)			
	Baška	Baška-Lopar (Rab)		
	Valbiska	Valbiska-Merag		Punat
Cres	Merag	Merag-Valbiska		
	Porozina	Porozina-Brestova Porozina-Rijeka		Cres
Lošinj	Mali Lošinj	Pula-M.Lošinj-Silba - -Zadar M. Lošinj- Silba- Zadar	M.Lošinj-Srakane Vele- -Unije-Ilovik-Susak- -M.Lošinj; M.Lošinj-Susak-Unije- -Martinšćica-Cres-Rijeka;	Mali Lošinj
Unije	Unije		vidi Mali Lošinj	
Susak	Dragoča (Susak)		vidi Mali Lošinj	
Ilovik	Ilovik		Ilovik-Premuda-Silba-Olib--Zadar; vidi Mali Lošinj	
Rab	Rab (Mišnjak)	Mišnjak - Jablanac; Rijeka- Rab-Brbinj (DugiOtok)-Zadar- Split-StariGrad-Hvar-Vis- Korčula-Sobra- -Dubrovnik		Rab
	Lopar	Lopar-Baška		Supetarska Draga
Pag	Žigljen	Žigljen - Prizna		
Olib	Olib		Olib-Silba-Premuda-Ist- -Zapuntel-Brgulje-Molat- -Zverinac-Rivanj-Zadar; M.Lošinj- Premuda-Silba- -Olib-Zapuntel-Ist-Zadar; Ilovik-Premuda-Silba-Olib--Zadar;	

Silba	Silba		vidi Olib	
Premuda	Krijal		vidi Olib	
Ist	Ist		vidi Olib	
Molat	Zapuntel		vidi Olib	
	Brguljski zaljev		Ist-Molat-Sestrunj-Zadar; vidi Olib	
	Molat		vidi Brguljski zaljev	
Sestrunj	Hrvatina		Zadar-Rivanj-Sestrunj- Zverinac-Božava-Molat- -Brgulje- Zaputnel- Ist	
Rivanj	Rivanj		vidi Sestrunj; vidi Olib	
Ugljan	Preko	Preko-Zadar		
Pašman	Tkon	Tkon-Biograd		
Zverinac	Zverinac		vidi Sestrunj i Olib	
Iž Veli			Zadar-Iž Mali-Iž Veli- -Brbinj-Savar-M.Rava-Rava	Iž
Rava			vidi Iž	
Dugi Otok	Brbinj	Zadar-Brbinj; vidi Rab		
	Zaglav	Zaglav-Sali- Zadar		
	Sali	Zaglav-Sali- Zadar		
Murter				Betina Jezera
Prvić	Prvić Luka		Šibenik-Zlarin-Prvić Luka-- Šepurine-Vodice	
	Šepurine		vidi PrvićLuku	
Zlarin	Zlarin		vidi Prvić	
Kaprije	Kaprije		Šibenik-Zlarin-Kaprije- -Žirje	
Krapanj	Krapanj		Krapanj-Brodarica	
Žut				Žut
Piškera				Piškera
Žirje	Mikavica		vidi Kaprije	
Drvenik Mali	Vela Rina		Split-Trogir-Drvenik Mali- -Drvenik Veli	
Drvenik Veli	Drvenik		vidi Drvenik Mali	
Šolta	Rogač	Rogač-Split	Rogač-Split (katamaran)	
Brač	Supetar	Supetar-Split		
	Sumartin	Sumartin-Makarska		
	Bol		Split-Bol-Jelsa (katamaran)	
				Milna
Hvar	Vira (Pribinja)	Vis-Hvar-Split; vidi Rab		
	Stari Grad	Stari Grad-Split; vidi Rab		
	Jelsa		vidi Bol	Vrboska
	Sućuraj	Sućuraj-Drvenik		
				Palmižana
Vis	Vis	Vis-Hvar-Split; vidi Rab		
Biševo	Biševska Luka		Komiža - Biševo	
Pelješac	Trpanj	Trpanj-Ploče		
	Orebić	Orebić-Dominča (Korčula)		
Korčula	Korčula	vidi Orebić		Korčula
	Vela Luka	Lastovo-Vela Luka- -Hvar-Split		
Lastovo	Ubli	vidi Velu Luku		
Mljet	Sobra	Dubrovnik-Sobra; vidi Rab		
Šipan	Luka Šipanska		Luka Šipanska- Suđurđ- -Lopud-Koločep-Dubrovnik	
Lopud	Lopud		vidi Šipan	
Koločep	Donje Čelo		vidi Šipan	

Izvor: Nautički vodič Jadrana, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža"

Međunarodne zračne luke nalaze se na otocima Krku, Lošinj i Braču. Krčka zračna luka građena je za potrebe grada Rijeke i daleko nadilazi potrebe samog otoka, dok su lošinjka i bračka luka osposobljene za prihvat manjih aviona s klipnim motorima i iako još nisu dovršene, mogu zadovoljiti otočne potrebe. Uz to, na Unijama je ove godine uređena travnata uzletno-sletna staza za male avione. Hidroavionskog projevoza nema, a helikopteri koji se koriste za hitni prijevoz, slijeću na improvizirane helidrome.

Sudeći po projektnim aktivnostima ostali otoci neće još dugo čekati svoje zračne luke. Ministarstvo pomorstva, prometa i veza izrađuje dokumentaciju (izbor lokacije, idejno rješenje, troškovnik i studija utjecaja na okoliš) za izgradnju regionalnih otočnih zračnih luka na Hvaru i Korčuli i lokacijske studije za 800 - metarske uzletno-slijetne staze na Visu i Lastovu.

5.6. Opskrba benzinom i plinom

Mrežu benzinskih crpki INA Trgovine čini 26 crpki razmještenih na 13 hrvatskih otoka. Većinom su smještene na obali, čime je osigurana opskrba brodova i cestovnih vozila. Od većih otoka, bez crpke je još samo Mljet. Na području jadranske obale i otoka, INA Trgovina inače ima 44 benzinske postaje, 6 skladišnih instalacija i punionica plina te 6 većih i manjih skladišnih instalacija avioservisa. Otočne crpke opskrbljuju se brodovima - tankerima i autocisternama iz Rijeke, Zadra, Gaženice, Šibenika, Solina, Rogotina i Dubrovnika.

Na svim benzinskim crpkama ima bezolovnog motornog benzina 91, a barem na jednoj na svakom otoku i bezolovnog motornog benzina 95. Ograničeni prostor nekih crpki i urbanistički uvjeti ne omogućuju dogradnju potrebnih spremnika za još jednu vrstu goriva pa rješenja treba tražiti u prenamjeni prostora. Izgradnju dvonamjenskih benzinskih, otežavaju ograničene mogućnosti smještanja na obali, složeni postupak dobivanja koncesije za pomorsko dobro i izgradnja pristupne ceste i obale za privez brodova.

Maloprodajna mreža ukapljenog naftnog plina pokriva sve naseljene otoke. Plin se prodaje u bocama od 10 i 35 kg na benzinskim postajama INE i preko preprodavača, na ukupno 75 mjesta. Opskrba je neredovita zbog suboptimalne organizacije dopreme. Autoplin se zasad ne prodaje na otocima.

VI. ZDRAVSTVO

Na Cresu i Lošinju, Krku, Rabu, Pagu, Braču, Hvaru i Korčuli, otocima s oko 8 000 stanovnika, zdravstvo je organizirano tako da je u središnjem otočnom naselju smješten dom zdravlja iz kojeg se grana mreža tzv. sektorskih zdravstvenih stanica. U takvim uvjetima, u funkciji obiteljskog liječnika, djeluju timovi liječnika opće medicine. Dom zdravlja redovno je opremljen i dijagnostički i terapijski, a sektorske zdravstvene stanice organiziraju se za 2 000 do 2 500 stanovnika. U točno određene dane i sate isti liječnici posjećuju ostala, manja naselja na otoku i pružaju primarnu zdravstvenu zaštitu. U otočnim domovima zdravlja i drugim zdravstvenim institucijama na otocima u 1994. godine djelovala su 684 zdravstvena radnika (prilog 11).

U točno određene dane i sate, liječnik (u pravilu uvijek isti) posjećuje i naselja na malim otocima gdje pruža medicinsku pomoć, kontrolira zdravlje starijim pacijentima i propisuje terapiju. Na zadarskim i šibenskim otocima, na kojima nema domova zdravlja, na taj način je organizirana cjelokupna zdravstvena zaštita.

Specijalističke konzultacije obavljaju na većim otocima liječnici specijalisti koji borave na otoku ili specijalisti koji na otok dolaze povremeno. Stanovništvo malih otoka upućeno je na specijalističke konzultacije na većem otoku ili u zdravstvenim ustanovama u obalnim gradovima i na kopnu.

Najsloženije dijagnostičke i terapijske pretrage, postupke i konzultacije, otočani dobivaju u razvijenim medicinskim središtima na kopnu, koji pružaju usluge otočnoj populaciji.

Hitna medicinska pomoć na otocima u pravilu se organizira kao funkcija primarne zdravstvene zaštite u domu zdravlja ili kao stalna pripravnost u zdravstvenim stanicama.

Liječnik na otoku svakodnevno susreće i rješava zdravstvene i druge probleme s kojima se liječnik u gradu ne susreće ili odgovornost za njih preuzimaju druge službe i pojedinci. Njegov posao su traume, inzulti, porođaji, utapljanja, kompletan dijagnostički postupak i sinteza pribavljenih nalaza na otoku. Rad u otočnom zdravstvu stoga je zahtjevan i fizički i moralno. Liječnik treba uspješno komunicirati zbog nužne interakcije bolesnika i liječnika, treba donositi brze kliničke odluke, znati medicinske tehnike i terapijske postupke koje sam opslužuje. Slična svojstva trebaju imati i drugi radnici u otočnom timu liječnika opće medicine..

Zdravstvena se zaštita na otocima koristi intenzivnije nego na kopnu. Razlozi su instalirani kapaciteti i stvorene navike korisnika koje su oblikovali povijesni, psihološki i demografski činitelji. Otočno zdravstvo, unatoč instaliranim zdravstveno-kadrovskim resursima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti koji su izvan i iznad prosjeka, ili upravo zbog toga, posluje racionalnije i troši manje od zdravstva na kopnu. Stopa izostanka s posla u svim otočnim općinama niža je od prosjeka u Republici, a liječenje u svim otočnim bolnicama osim one na Braču, prosječno je duže nego na kopnu. To je dijelom objašnjivo dobnom strukturom otočana i njihovim većim potrebama za bolničkim liječenjem. Nadalje, broj liječenja na 1 000 korisnika niži je od prosjeka u Republici, osim na Braču, Lastovu i Visu. Uz to, broj lijekova na recept na 1 000 otočnih korisnika, pokazuje široki raspon i učestalost.

Posebности otočne populacije, njezino zdravstveno stanje i potrebe upućuju s druge strane, da relativno niske troškove prati izuzetno zalaganje otočnih zdravstvenih radnika. Otočna posebnost je u malom broju korisnika, malim raštrkanim naseljima, udaljenima od otočnog medicinskog središta, otežanom prijevozu, dobnoj strukturi pučanstva i njegovim specifičnim, dodatnim potrebama, te u ljetnoj navali turista i njihovom specifičnom morbiditetu. Pri tom nije riječ samo o pojačanim potrebama u zdravstvenoj zaštiti pučanstva, već i o posebnoj strukturi i manifestaciji tih potreba kao i o posebnom profilu liječnika i ostalih radnika koji rade na tim poslovima.

U pružanju zdravstvene zaštite na otocima nema pravila. Redoslijed postupaka u dijagnozi, terapiji i rehabilitaciji pojedinih bolesti koji vrijede na kopnu, na otoku mogu biti drukčiji, a na kopnu izvedene i prihvatljive standarde najčešće treba mijenjati. Na otočju, čiji najmnogoljudniji otok nema ni 20 000 stanovnika, standardni kopneni zahtjev da jedan liječnik na poslovima higijensko--epidemiološke zaštite opslužuje 50 000 stanovnika, očito treba pooštriti. Pooštriti treba i na kopnu izveden standard prema kojem jedan liječnik opće medicine može uspješno opsluživati 1 700 korisnika. Na otocima s naseljenošću 5 000 - 20 000 stanovnika (Krk, Korčula, Brač, ...) jedan liječnik treba opsluživati do 1 000 korisnika, dok na otocima s naseljenošću 2500 - 5000 stanovnika (Cres, Dugi otok, Vis, Pašman, Murter) na jednog liječnika treba otpasti tek 700 korisnika.

Hitna medicinska pomoć već desetljećima teško opterećuje organizaciju otočne zdravstvene zaštite. Prijevoz bolesnika do većih medicinskih središta na kopnu je dugotrajan i neudoban, a za loša vremena često i neizvediv. Poseban problem nastaje kad teškog bolesnika ili unesrećenog treba pratiti pa jedini liječnik izbiva s otoka po cijeli dan. Hitni sanitarni prijevoz na otocima nije pri tom ni standardan ni standardiziran i organizira se od otoka do otoka različito. Nerijetko se koriste helikopteri Ministarstva obrane i gliseri MUP-a, a unajmljuju se i mali privatni brodari. Problem je naravno to teži što je otok udaljeniji od razvijenog medicinskog centra i manji po broju stanovnika.

U pravilu na otocima nema dovoljno sanitetskih vozila koja bi omogućavala prijevoz bolesnika do ambulante ili pak do broda za prijevoz na kopno. Neki otoci nemaju, niti su ikada imali, sanitetsko vozilo. Osim toga, otoci ne raspolažu osobnim vozilima za kućne posjete liječnika, odnosno za patronažnu sestrinsku službu..

Istinski medicinski i humani problem na većim otocima jest transport i tretman bolesnika s kroničnom bubrežnom insuficijencijom kojima je dva do tri puta tjedno potrebna dijaliza, a koja se zasad vrši samo na otocima Braču i Hvaru.

Procjenjujući potrebe za zdravstvenom zaštitom na otocima, potrebno je razlikovati dvije temeljne populacijske skupine:

- a) potrebe za zdravstvenom zaštitom stalnog, domicilnog pučanstva i
- b) potrebe za zdravstvenom zaštitom turista.

Dok su zdravstvene potrebe stalnog pučanstva prethodno naznačene, kod turista u odnosu na zdravstvene potrebe razlikujemo dvije kategorije:

- Sezonski ljetni gosti koji imaju specifičnu patologiju (povrede, akutne bolesti gornjih respiratornih puteva, proljevi, prometne nesreće, utapanja, opekotine, sunčanica, alergije i sl). To su, u pravilu zdravi ljudi koji mogu oboliti od navedenih bolesti. Temeljem iskustva procjenjuje se da će 20-30% ovih gostiju imati zdravstvenih

poteškoća tijekom boravka na otocima; od toga 5-6% zatražiti će liječničku pomoć, a 1% liječenje u bolnici. Na 3 000 ljetnih gostiju očekuje se 20-30 liječničkih intervencija dnevno.

- Izvansezonski gosti su, u pravilu, starije osobe, kronični bolesnici iz zemlje i inozemstva, koji zahtijevaju pojačanu medicinsku pomoć i njegu i za njih se traži viši standard zdravstvene zaštite (zdravstveni turizam). Osim pionirskih pokušaja na Malom Lošinju i Hvaru, može se reći da problematika zdravstvenog turizma na našim otocima nije niti izučena niti definirana.

VII. PROSVJETA

Školske godine 1995/96 pučku školu na hrvatskim otocima pohađa 12 337 učenika (službeni podaci Ministarstva prosvjete i športa). U tu brojku uključeni su i učenici prognanici. Osim u Dubašnici na Krku, gdje čine zasebne odjele (140 učenika u osam razreda), prognanici su uključeni u razrede s domaćim učenicima.

S obzirom na broj prisutnih učenika, otoci se mogu podijeliti u četiri skupine.

U prvoj skupini nalaze se otoci s jednom ili više osnovnih škola i relativno velikim brojem učenika na otoku (između 500 i 2 000). To su redovito veći otoci, otoci blizu kopna, ili oni koji su povezani mostom. U skupinu spadaju:

- ♦ **Krk 1 959 učenika;** osnovne škole ili područni odjeli: Krk 446; Baška 124; Dobrinj 61; Dubašnica 418 (268 + 140 prognanici); Omišalj 449; Punat 189; Vrbnik 171; Vrh 101;
- ♦ **Korčula 1 952 učenika;** osnovne škole ili područni odjeli: Korčula 736; Lumbarda 61; Račišće 26; Žrnovo 135; 10; Vela Luka 430; Smokvica 132; Čara 32; Blato 390;
- ♦ **Brač 1 568 učenika;** osnovne škole ili područni odjeli: Bol 221; Pučišća 212; Gornji Humac 13; Pražnica: 22; Postira 233; Selca 175; Sumartin 14; Supetar 504; Nerežišća 53; Sutivan 37; Milna 84;
- ♦ **Hvar 1 157 učenika;** osnovne škole ili područni odjeli: Hvar 424; Jelsa 318; Sveta Nedjelja 5; Svirče 24; Vrboska 24; Zastrazišće 6; Sućuraj 46; Bogomoje 7; Starigrad 248; Dol 22; Vrbanj 33;
- ♦ **Lošinj 987 učenika;** osnovne škole ili područni odjeli: Mali Lošinj 901; Nerezine 43; Veli Lošinj 43;
- ♦ **Rab 965 učenika;** osnovne škole ili područni odjeli: Rab 665; Banjol 38; Barbat 61; Kapor 51; Lopar 67; Mundanije 16; Supetarska Draga 67;
- ♦ **Pag 721 učenika;** osnovne škole ili područni odjeli: Pag 361; Dinjiška 19; Povljana 34; Vlašići 13; Novalja 304; Kolan 39; Lun 8; Metajna 9; Zubovići 4;
- ♦ **Ugljan 543 učenik;** osnovne škole ili područni odjeli: Preko 343; Kali 72; Kukljica 42; Lukoran 15; Poljana 23; Sutomišćica 10; Ugljan 38;
- ♦ **Murter 524 učenika;** osnovne škole ili područni odjeli: Murter 227; Betina 43; Tisno 209; Jezera 45.

Ukupno na otocima iz prve skupine : **10 446 učenika** ili **84,7 %**.

U drugoj skupini nalaze se nekada dobro napučeni otoci, relativno veliki, ali s nerazmjerno manjim brojem učenika - između 100 i 350 - nego u pedesetim godinama ovoga stoljeća kada započinje posljednji egzodus. To su otoci:

- ♦ **Vis 354 učenika;** osnovne škole: Vis 197; Komiža 157;
- ♦ **Cres 310 učenika;** osnovna škola i područni odjeli: Cres 296; Martinčića 6; Orlec 5; Valun 3;
- ♦ **Čiovo 253 učenika;** područni odjeli: Okrug Gornji 157; Slatine 96;
- ♦ **Pašman 250 učenika;** osnovna škola i područni odjeli: Tkon 25; Nevidane 160; Dobropoljana 34; Mrljane 31;
- ♦ **Dugi otok 140 učenika;** osnovna škola i područni odjeli: Božava 13; Brbinj 4; Sali 123;
- ♦ **Šolta 105 učenika;** osnovna škola: Grohote 105;
- ♦ **Lastovo 94 učenika;** osnovna škola 94;
- ♦ **Mljet 85 učenika;** osnovna škola i područni odjeli: Babino Polje 76; Govedari 9.

Ukupno na otocima druge skupine: **1 591 učenika** ili **12,9 %**.

U trećoj skupini nalaze se redovito manji otoci s izrazito malim brojem učenika (od od 10 do 40) u kojima djeluju područni odjeli većih škola na kopnu ili susjednim otocima. To su: **Vir (43 učenika), Iž (32), Šipan (24), Lopud (20), Silba (30), Prvić (23), Ist (12), Olib (14), Vrgada (14), Krapanj (14), Susak (9), Unije (44), Ilovik (5), Koločep (6), Zlarin (10)**.

Ukupno na otocima treće skupine: **300 učenika** ili **2,3 %**.

U četvrtoj skupini nalaze se otoci na kojima su samo školske zgrade bez učenika: **Biševo, Jakljan, Kaprije, Mali Drvenik, Molat** (tri naselja: **Bargulje, Molat i Zapuntel**), **Ošljak, Premuda, Rava, Rivanj, Sestrunj, Veliki Drvenik, Vele Srakane, Zverinac i Žirje**.

Školske godine 1995/96, osnovne škole na hrvatskim otovima pohađa **12 337 učenika**.

Broj napuštenih škola na otocima raste. Na velikim i većim otocima s relativno dobro razvijenom cestovnom mrežom, nastava je centralizirana u jednoj ili više škola, a učenici iz manjih naselja dolaze sami ili se dovode u veća. To posebno vrijedi za učenike od V. do VIII. razreda. Teško je dati precizan popis napuštenih (točnije prenamijenjenih) školskih zgrada. Službenih podataka nema, a pravni i vlasnički status mnogih školskih zgrada nije definiran (bivše crkvene zgrade, zadružni domovi, uzurpirani privatni prostori, itd.). Na popisu koji slijedi navedena su naselja sa školskim zgradama u kojima se održavala nastava. U zagradi je broj stanovnika u tim naseljima prema popisu iz 1991.

Otoci prve skupine:

Brač: Blaca (nema ih u popisu iz 1991.), Bobovišća (62), Dol (208), Donji Humac (210), Dračevica (103), Ložišća (181), Mirca (298), Murvica (29), Novo Selo (205), Povelja (393), Spliska (252), Škrip (206); **Hvar:** Brusje (241), Gdinj (200), Pitve (112), Poljica (84), Rudina (35), Velo Grablje (45), Vrisnik (240); **Krk:** Milohnići (77), Polje (293); **Lošinj:** Čunski (136), Sveti Jakov (41); **Pag:** Kustići (123), Mandre (160), Stara Novalja (234).

Otoci druge skupine:

Cres: Belej (72), Beli (38), Dragozetići (19), Lubenice (43), Osor (80), Punta Križa (81), Štivan (27), Ustrine (34); **Čiovo:** Arbanija (613), Okrug Donji (126), Žedno (91); **Dugi otok:** Zaglav (237), Žman (328), Luka (164), Savar (93), Dragove (139), Soline (124), Veli Rat (167); **Lastovo:** Ubli 303; **Mljet:** Blato (77), Korita (90), Maranovići (60), Polače (123), Prožura (78); **Pašman:** Kraj (290), Pašman (452), Banj (256), Ždrelac (258); **Šolta:** Donje Selo (229), Gornje Selo (252), Maslinica (69), Srednje Selo (150), Stomorska (117); **Vis:** Oključna (11), Podhumlje (60), Podselje (31), Postražje 36, Pošpilje (42), Žena Glava (70);

Otoci treće i četvrte skupine:

U trećoj i četvrtoj skupini u načelu svaki otok ima jedno naselje i jednu školsku zgradu s izuzetkom Molata (tri naselja, tri zgrade, sve bez učenika), Prvića (dva naselja, dvije zgrade, jedna aktivna), Iža (dva naselja, dvije zgrade, jedna aktivna) i Šipana (dva naselja, dvije zgrade, obje aktivne). Izvan funkcije su sve školske zgrade iz četvrte skupine i nekoliko iz treće. Dakle: Bargulje, Biševo, Jakljan, Kaprije, Mali Drvenik, Mali Iž, Molat, Ošljak, Premuda, Prvić Šepurina, Rava, Rivanj, Sestrunj, Veliki Drvenik, Vele Srakane, Zapuntel, Zverinac i Žirje.

Sveukupni broj napuštenih školskih zgrada na otocima (neslužbeni podaci): **84**.

Učenici srednjoškolci

Sve otočne srednje škole nalaze se se na otocima iz prve i druge skupine, to jest na onima na kojima postoji velika ili veća pučkoškolska populacija. Prema službenim podacima Ministarstva prosvjete i športa za prošlu školsku godinu (1994/95), broj učenika po otocima izgledao je ovako:

Brač: 464 učenika; Bol (129); Pučišća (114); Supetar (221)

Hvar: 413 učenika

Korčula: 940 učenika; Blato (262); Korčula (451); Vela Luka (227)

Krk: 488 učenika

Lošinj: 534 učenika (neki su odjeli u Cresu na Cresu)

Pag: 171 učenika

Rab: 239 učenika

Vis: 142 učenika

Ukupno svih srednjoškolaca na svim otocima: **3 391.**

Zajedno pučkoškolaca i srednješkolaca: **15 728.**

Iz ovih se podataka vidi da školska mladež čini oko 13 % otočnog stanovništava pri čemu **56,5 %** pučkoškolaca nastavlja srednje školovanje na otocima.

Najveća je koncentracija i škola i učenika na najvećim otocima. Kako je poželjno da se to stanje očuva i po mogućnosti unaprijedi, treba podizati kvalitetu srednjeg školovanja u postojećim školama i otvarati nove tamo gdje za to postoje objektivni uvjeti. Ovdje prije svega mislimo na otoke Ugljan (s Pašmanom) i Murter koji imaju dovoljan broj pučkoškolaca. (U Muretru je slična škola postojala sve do 70-ih i polučila izvrsne rezultate).

Poznato je da većina škola priprema učenike upravo za ona zanimanja za koja se na otocima osjeća i najveća potreba. Dakle, uz gimnazijsko opće obrazovanje, za ugostiteljska, turistička, hotelijerska, pomorska, ali i vrlo specijalizirana zanimanja kao što je kamenoklesarsko u Pučišćima.

Broj učenika na otocima iz druge i posebno iz treće skupine vrlo je mali, pogotovo u područnim odjelima osnovnih škola. Takvo stanje povlači za sobom ustrojavanje kombiniranih odjela od dva i više razreda, što nužno ostavlja posljedice na kvaliteti nastave.

Drugi gorući problem malih otočnih škola, posebno onih koje imaju manje od 35 učenika, jesu nastavnici. Nema ih dovoljno, a oni koji su se odlučili doći na otok, u objektivno težim uvjetima rade za gotovo istu plaću kao njihovi kolege na kopnu. Kvaliteta nastave je stoga niža.

VIII. ADMINISTRATIVNO-TERITORIJALNI USTROJ

Postojeći administrativno-teritorijalni ustroj Republike Hrvatske na otocima vrlo je različit:

1) Veći otoci podijeljeni su u više općina: BRAČ 7, KRK 6 općina i 1 grad, HVAR I KORČULA u po 3 općine i 1 grad, PAG i UGLJAN u po 2 općine i VIS u 1 općinu i 1 grad.

2) Tek nekoliko otoka s okolnim malim, redovito nenaseljenim otocima poklapa se s područjem vlastite općine. To su MLJET, LASTOVO, ŠOLTA, MURTER (općina je Tisno dosta veća od MURTERA), zatim PAŠMAN, DUGI OTOK, VIR, CRES (općina Cres ne obuhvaća cijeli otok CRES), LOŠINJ (općina Mali Lošinj obuhvaća dio Cresa i jedini je otok-općina s naseljenim okolnim otocima) i RAB (koji kao otok ima status grada).

3) Svi ostali otoci pripadaju obalnim gradovima (KOLOČEP, LOPUD, ŠIPAN i LOKRUM gradu Dubrovniku; DRVENIK VELI i DRVENIK MALI gradu Trogiru, KRAPANJ, ZLARIN, ŽIRJE KAPRIJE i KAKAN gradu Šibeniku; IŽ, RAVA, MOLAT, IST, ŠKARDA, PREMUDA, SILBA i OLIB gradu Zadru) ili ulaze u sastav drugih otočnih, odnosno obalnih općina (BIŠEVO i SVETI ANDRIJA u općinu Komiža na VISU, PRVIĆ, u općinu Vodice, VRGADA, u općinu Pakoštane, BABAC u općinu Sveti Filip i Jakov, KORNATI i ŽUT, u općinu Tisno na MURTERU, ZVERINAC, u općinu Sali na DUGOM OTOKU, SESTRUNJ, RIVANJ i OŠLJAK u općinu Preko na UGLJANU, ILOVIK, SUSAK, UNIJE, te MALE i VELE SRAKANE, u općinu Mali Lošinj). Poluotok PELJEŠAC podijeljen je na dvije općine.

Uz to, svi nastanjeni otoci razdijeljeni su između 6 županija u kojima imaju različitog udjela (na otocima Istarske županije službeno nema naseljenih mjesta). 48 otoka nalazi se u 155 općina/gradova 6 obalnih županija:

- 10 od 34 općine/grada Primorsko-goranske županije,
- 2 od 9 općina/gradova Ličko-senjske županije,
- 8 od 40 općina/grada Zadarsko-kninske županije,
- 3 od 9 općina/gradova Šibenske županije,
- 16 od 46 općina/gradova Splitsko-dalmatinske županije,
- 7 od 17 općina/gradova Dubrovačko-neretvanske županije

IX. DOSEGNUTI STUPANJ RAZVITKA I OTOČNI RAZVOJNI POTENCIJAL

9.1. Razvojni trenutak

Skupni podaci i prosjeci koji se obično koriste prilikom određivanja razvojnog trenutka neke regije (broj i struktura stanovništva, gustoća naseljenosti, aktivno stanovništvo, zaposlenost, stope rasta, pokazatelji opće razvijenosti i životnog standarda, privredna i neprivredna struktura i sl.) ne znače na otocima puno. Razlike među pojedinim otocima pa i grupama otoka su, naime, značajne i potrebno ih je poznavati i razumjeti. Rangiramo li 47 trajno naseljenih otoka, polazeći od najnerazvijenijeg ka najrazvijenijem, u skupini onih kojima svakako treba pomoći naći će se čak 30, mahom malih otoka (Prilog 13). Počevši od najnerazvijenijeg, to su : BIŠEVO, ŠKARDA, DRVENIK MALI, ZVERINAC, PREMUDA, SRAKANE VELE, RIVANJ, RAVA, DRVENIK VELI, LASTOVO, ŠIPAN, KOLOČEP, IST, OLIB, MOLAT, LOPUD, SESTRUNJ, ŽIRJE, ILOVIK, SUSAK, OŠLJAK, KAPRIJE, UNIJE, MLJET, SILBA, VRGADA, IŽ, VIS, ZLARIN I PRVIĆ (šibensko otočje).

Za njima slijede nešto razvijeniji KRAPANJ, ŠOLTA, DUGI OTOK i poluotok PELJEŠAC. I konačno otoci koje se, s obzirom na uobičajene pokazatelje, ne može smatrati nerazvijenima. Poređani od najmanje razvijenog do najrazvijenijeg to su: KORČULA, HVAR, PAŠMAN, VIR, MURTER, ČIOVO, BRAČ, CRES, UGLJAN, RAB, LOŠINJ, PAG i KRK (Prilog 12.). Njima se pridružuje i Brijunsko otočje koje međutim nema stalnog stanovništva pa nije predmetom uobičajenih mjera razvojne politike.

Ova podjela nametnula se tek 80-ih kad su se neki otoci, točnije neka obalna otočna mjesta i njihova okolica zahvaljujući turizmu te donekle trgovini i brodarstvu, otrgnuli nazadovanju i počeli gospodarski i demografski rasti. Rast je bio brz i nije imao osobine održivog razvitka, a kako su unutrašnjost velikih i svi mali otoci nastavili nazadovati, otoci su kao cjelina postali znatno složenijim predmetom razvojnog upravljanja nego što su to bili 60-ih i 70-ih. Gospodarski izrasli otoci, odnosno dijelovi otoka, koji zbog brze izgradnje i dosegnutih infrastrukturnih razvojnih pragova zahtijevaju upravljanje primjerenije brzo rastućim gradskim naseljima, izdvojili su se od otoka odnosno dijelova otoka, koje treba revitalizirati.

Razradi li se navedena podjela i po dijelovima većih otoka slika razvojne zapuštenosti se pogoršava. Čak i najrazvijeniji otoci imaju, naime, svoje posve zaostale dijelove kojima treba pomoći kao i nerazvijenim malim otocima. Ti dijelovi su područje Pupnata i Potirne na otoku KORČULI, unutrašnjost otoka LASTOVA s mjestom Lastovo, otok VIS osim šireg područja mjesta Visa i Komiže, područje otoka HVARA između Sućurja i Jelse te područje Pitava, Svirča, Grabja i Brusja, unutrašnjost otoka BRAČA osim mjesta Nerežišće, Selca, Dol i Donji Humac, dijelovi otoka ŠOLTE Gornje, Srednje i Donje Selo i Maslinica, otok PAŠMAN osim područja Tkoņa, Mrljana, Neviđana i Ždrelca, mjesto Lukoran na otoku UGLJANU, područje Malog Iža na otoku IŽU, dijelovi DUGOG OTOKA: Luka, Savar, Dragove, Soline, Verunić i Veli Rat, dijelovi otoka PAGA oko Luna, Metajne, Košljuna i Vlašića, otok CRES osim područja mjesta Cresa, Martinšćice, Punte Križa i Osora, područje općina Dobrinj, Vrbnik i Baška na otoku KRKU, osim mjesta Vrbnik, Šilo i Baška, predjel Šotovento na području grada Krka, te zapadni dio PELJEŠCA.

Na sam vrh ovako okrenute liste ne treba, međutim, svrstati naseljene nego desetak nenaseljenih hrvatskih otoka. Na tim nekad živim otocima ostala su tek naselja bez stalnih stanovnika, a gospodarstva nema. Prirodni resursi se ili ne koriste ili devastiraju bespravnom gradnjom kuća za odmor, a oni izgrađeni se ne održavaju i ubrzano propadaju. U ovoj skupini otoka ističu se SRAKANE MALE, PRVIĆ (kvarnersko otočje), GOLI, SV. GRGUR, BABAC, SV. ANDRIJA, JAKLIAN, KORNATI, te ŽUT i SIT s okolnim otocima.

9.2. Poredbene razvojne prednosti

Hrvatski otoci često su u povijesti imali usporedne prednosti. Imaju ih i danas i nije pretjerano utvrditi da ih imaju više nego ikad.

Na prvom mjestu je **klima**. Otočne temperature i insolacija omogućuju ranije sazrijevanje poljoprivrednih kultura i duže vegetacijsko razdoblje koje omogućuje i tri berbe nekih kultura godišnje. Klima čini otoke privlačnima za turiste, ali i za one koji na njima žele raditi ili proživjeti treću dob.

Daljnja je usporedna prednost sam **zemljopisni položaj**. Hrvatski otoci su usred Europe, dovoljno blizu emitivnim turističkim zemljama i tržištima otočnih poljoprivrednih proizvoda. Pri tome treba naglasiti da otočni položaj nije uvijek to povoljniji što je kopno bliže. S razvitkom trgovine i prometa i prostorne podjele rada uopće, more sve više postaje osnovnim otočnim resursom i u prometnom i u proizvodnom smislu. Biti usred Jadrana danas također znači imati neke položajne prednosti. Oni svim svojim obilježjima predstavljaju golem potencijal za razvitak turizma, a s gledišta privlačnosti za nautičare teško im je pronaći suparnika.

Nadalje, tu su **otočni krajobraz**, koji dopunjuje klimom stvorenu turističku privlačnost i razvedenost obale, koja uz turističku privlačnost omogućuje (bolje nego na našem kopnu i bolje nego na ostalim sredozemnim otocima) i relativno jeftinu gradnju luka te uzgoj akvakultura. Poredbenom prednošću treba smatrati i čistoću otočnog okoliša koja je tek ponegdje narušena onečišćenjem, a još nigdje zagađenjem. **Čisti okoliš** sve je važniji dio turističke ponude, pa po tome otoci odskoču od postojećih i potencijalnih destinacija na kopnu. Tu je i možda jedina povoljna posljedica zapuštanja poljoprivrede: zapuštene, nekada obrađivane poljoprivredne površine uglavnom su pošteđene upotrebe umjetnih gnojiva i kemijskih sredstava za zaštitu bilja i pogodne su za razvitak ekološke poljoprivrede i proizvodnju "zdravih poljoprivrednih proizvoda".

Geografski izdvojeni otoci pogodni su za čuvanje čistoće biljnih i životinjskih vrsta. Takvih lokaliteta ima sve manje tako da će, na primjer u pčelarstvu te u mnogim poljoprivrednim kulturama, naši otoci ubrzo postati jedno od rijetkih mjesta u Europi na kojima se vrste mogu čuvati od neželjenih križanja.

Suvremena i još uglavnom neprepoznata otočna poredbena prednost jest poklapanje zahtjeva za **ekonomskom** i **ekološkom** razvojnom **održivošću** u glavnim otočnim djelatnostima, turizmu i poljoprivredi. Svjetska iskustva upućuju da je, unatoč našoj praksi, na otocima najisplativiji turizam malih razmjera, marketinški usmjeren na ekološki osviještene goste veće platežne sposobnosti. Netaknuti prirodni ili skladni antropogeni otočni okoliš u takvom turizmu čini sastavni dio ponude, a njegovo održivo korištenje je u interesu samih ulagača u turizam. Njihov ekonomski interes i javni interes za čuvanjem otočne prirodne i kulturne baštine i uopće otočne autohtonosti, tako se izjednačavaju što načelno jamči da će se otočni okoliš i autohtonost očuvati.

Isto vrijedi i u otočnoj poljoprivredi. Tradicionalni, a i gotovo svi novi otočni poljoprivredni proizvodi mogu se uzgajati bez kemijskih zaštitnih sredstava (tako uzgojeni se i očekuju na tržištu), a isplate se jer u otočnoj klimi uspijevaju bolje ili ranije nego na kontinentu. Na taj se način gospodarska i ekološka održivost poklapaju i u otočnom turizmu i u otočnoj poljoprivredi, što otocima s klimom kao što je sredozemna daje jedinstvenu i trajnu razvojnu poredbenu prednost.

Poredbene razvojne prednosti otočne poljoprivrede proizlaze iz njezine specifične strukture i mjesta u ukupnoj gospodarskoj strukturi otoka. Tu su vinogradi s najvećim brojem "čuvenih" i drugih zaštićenih vina bez kojih bi hrvatska ponuda vina bila daleko siromašnija. Na otocima se uzgaja polovica maslinovih stabala i proizvodi više od polovice ukupnog maslinova ulja Hrvatske. Tu su značajni kapaciteti u proizvodnji svih vrsta agruma, drugoga ranog voća, poznate otočne janjetine, ovčjeg sira i sl. Bez tih proizvoda hrvatsko tržište poljoprivrednih proizvoda bilo bi siromašnije za niz kvalitetnih, posebnih i prepoznatljivih proizvoda. Na otocima se dade najlakše organizirati proizvodnja hrane bez pesticida što može predstavljati posebnost otočne poljoprivrede i posebnost u turističkoj ponudi otokâ. Na taj se način gospodarska i ekološka održivost poklapaju u otočnom turizmu i otočnoj poljoprivredi, što uz specifičnu proizvodnu strukturu daje otocima trajnu razvojnu poredbenu prednost.

9.3. Ograničavajući činitelji

Na otocima se mogu uočiti i činitelji koji ograničavaju, odnosno usporavaju razvitak.

Najznačajniji ograničavajući činitelj svakako je manjak radnoaktivnih, a na malim otocima i fertilnih otočana. S izuzetkom nekoliko velikih otoka, razvojni uzlet je, tako, neizvediv bez novih otočana, osobito stručnjaka potrebnih za prosperitetne razvojne grane. Dosadašnji pokušaji otvaranja industrijskih pogona i dovođenja radnika s kopna ukazuju, međutim, da je prilagađavanje novih otočana teško i dugotrajno, često i neuspješno, te da otočne zajednice teško

i sporo prihvaćaju nove članove. Prevladavanje tog činitelja nameće se kao najosjetljiviji i svakako najdugotrajniji posao nositelja otočne razvojne politike.

Glavni prirodni ograničavajući činitelj je propusnost otočnog tla, zbog čega, unatoč dovoljno kiše, nema stalnih površinskih vodotokova. Prevladavanje toga tehnički je moguće, ali pretpostavlja velika ulaganja. To je i glavni razlog što se u koncipiranju vodoopskrbne strategije uglavnom pribjegava dovođenju vode s kopna.

Prirodni ograničavajući činitelj je i krševitost koja je ostavila malo poljoprivredno iskoristivih površina i ne mnogo više površina za jeftinu gradnju cestovne infrastrukture. I to je tehnički moguće prevladati, ali su ulaganja vrlo velika.

Nedovoljna otočna lučka i cestovna infrastruktura također se pojavljuje kao ograničavajući činitelj koji utječe na prometnu povezanost i na ukupno otočno gospodarstvo i svakodnevnicu.

Posebno infrastrukturno ograničenje su zapušteni i pretežno neprohodni otočni poljski putevi. Neodržavani već desetljećima, čine poljoprivredne resurse nedostupnima. Taj činitelj nije, međutim, srednjoročno presudan, jer se poljski putevi mogu prokrčiti i urediti za promet poljoprivredne, a najčešće i ostale mehanizacije, u kratkom vremenu.

Manjkavo osnovno školstvo ističe se na malim otocima kao nepremostivo kratkoročno ograničenje. Novozasnovane porodice otočana ili došljaka postaju izravno ugrožene čim djeca odrastu do školske dobi, a na otoku nema škole ili minimalne obrazovne kvalitete. Odrastanje do školske dobi na malim otocima redovito označava i odlazak djeteta i barem jednog roditelja i najavljuje odlazak drugog.

Manjak infrastrukture zbrinjavanja otpadnih voda i praktički potpuni nedostatak infrastrukture odlaganja čvrstog otpada za sada nije bitno ograničavajući činitelj, jer se ni jedan ni drugi otpad još nije nagomilao u zagađujućim količinama. Otočni ekosustav još podnosi ta onečišćenja, ali dopusti li se da prerastu u zagađenja, otoci će se suočiti s teško i izuzetno skupo premostivim ograničavajućim činiteljem.

Među institucionalnim ograničavajućim činiteljima na prvom su mjestu nesređeni katastri i dubiozno vlasništvo nad poljoprivrednim i građevinskim zemljištem, te zgradama. Ta nesređenost zatječe se na svim otocima i izravno onemogućuje svako ulaganje, jer fizičkih i pravnih osoba od kojih bi se zemljište kupilo, odnosno unajmilo, naprosto nema.

Institucionalno ograničenje je i spor postupak dobivanja potrebnih dozvola koji prijeko potrebne ulagače u održivi razvitak, odbija od otoka .

Postojeći administrativno-teritorijalni ustroj također treba smatrati ograničavajućim činiteljem. Moguće ga je prevladati s pomoću nekoliko zakona, odnosno zakonskih izmjena, koji će uzeti u obzir ovdje prihvaćeno načelo da je otok nedjeljiva razvojna cjelina.

9.4. Otočno razvojno raskrižje

Glavne usporedne razvojne prednosti hrvatskih otoka nastale su posljednjih dvadesetak godina i istaknule ih kao jedno od najvrednijih područja Sredozemlja. Sve privlačniji ulagačima, otoci imaju jedinstvenu priliku da prekinu već polustoljetnu praksu nedostatnog i kratkoročnog korištenja njihovih mogućnosti i da se nastave održivo razvijati. Otoci su danas na meti i ulagača koji su zainteresirani za što profitabilnija ulaganja sa što kraćim vremenom povrata, a nisu zainteresirani za čuvanje otočnog resursa. Takva su ulaganja, unatoč svojoj ekološkoj, a redovito i društvenoj neodrživosti, održiva gospodarski i tehnološki i redovito donose brzu dobit. U uvjetima velike poratne potrebe za financijskim sredstvima ona mogu dovesti u kušnju i otočane i ostale nositelje otočne razvojne politike.

Otoci su tako na razvojnom raskrižju. Mogu poći putem održivog razvitka i konačno postati posebnim i privlačnim mjestom ulaganja i života uopće. Mogu poći i stranputicom brza i nerazumna iskorištenja što će ih nepovratno odvesti u siromaštvo i dugoročno ostaviti na margini hrvatskih i sredozemnih gospodarskih tijekova. Uoči li se to raskrižje i sve češće zapuštanje ili pak

neodrživo korištenje otočne prirodne i kulturne baštine te već poslovična osjetljivost ukupnog otočnog bogatstva, nameće se zaključak o potrebi pa i o nacionalnom interesu za upravljanjem otočnim razvitkom. Ta potreba je na malim udaljenim otocima te u unutrašnjosti većih, nametnuta zapuštenošću i izumiranjem. Na obalama većih otoka, na kojima se pojedina naselja po kopnenim mjerilima svrstavaju u najrazvijenija u Hrvatskoj, nametnuta je opterećenim otočnim ekosustavom i uzdrmanom otočnom zajednicom. Na upravljanje zove i sama otočna ulagačka privlačnost. Ne manje razvijeni od unutrašnjosti Istre, Like ili Dalmatinske zagore, otoci su na meti ulagača i stoga zahtijevaju hitno i skladno djelovanje.

Raspoložuci s uporabno najzanimljivijim otočjem u Europi, koje uz to prema Ustavu treba i posebno štiti, Republika Hrvatska je upućena na upravljanje razvitkom svojih otoka i na razini države i na županijskoj i općinskoj (gradskoj) razini. Od tog upravljanja ne treba očekivati manje od onoga što su već odavno učinile ostale otočne zemlje razvijenog svijeta.

X. POTICAJI OTOČNOM RAZVITKU

10.1. Ciljevi

ODRŽIVI RAZVITAK osnovni je cilj i svrha upravljanja otočnim gospodarstvom i ekosustavom. Osnovni je cilj tako određen, ne kao neko buduće željeno stanje koje treba dosegnuti i na njemu ostati već kao stalno i potpuno, gospodarski, ekološki, tehnološki i društveno održivo korištenje otočnog potencijala. Tako određen osnovni cilj razumijeva i stalno poboljšavanje kvalitete otočnog življenja. Upravljanje otočnim razvitkom znači izgrađivati ekološki podobnu infrastrukturu i stalno poticati i usmjeravati korisnike otočnih resursa na put održivog razvitka te sprečavati moguća skretanja.

DRUŠTVENO ZADOVOLJAVAJUĆA NASELJENOST daljnji je cilj upravljanja otočnim razvitkom. Otok je društveno zadovoljavajuće naseljen kad otočani brojem, dobom, spolnom i kvalifikacijskom strukturom, te načinom i standardom života, tvore zajednicu koja je dovoljno privlačna da trajno zadržava svoje članove i da privlači nove, te koja se tako može reproducirati bez izravnih mjera državne razvojne politike. Takve zajednice postojale su u prošlosti, naravno na drugoj razini standarda, na gotovo svim hrvatskim otocima, a na nekoliko većih postoje i danas. Ovaj cilj postiže se posredno, ispravnim razvojnim koracima, pri čemu na malim otocima u suvremenim gospodarskim uvjetima ne treba očekivati nekadašnju naseljenost. Gospodarski optimalna naseljenost tamo će zbog visoke produktivnosti, u pravilu biti premalena da bi društveno zadovoljavala, pa će se taj cilj moći ostvariti jedino poticanjem djelatnosti koje tijekom cijele godine omogućuju rekreacijski i radni boravak gostiju s kopna i koje po sezonama zahtijevaju različitu dodatnu radnu snagu.

OSTANAK SADAŠNJEG STANOVNIŠTVA, POTICAJI OBITELJIMA DA IMAJU VIŠE DJECE I POVRATAK PRVENSTVENO MLAĐEG, RADNO-AKTIVNOG OTIŠLOG STANOVNIŠTVA demografski su ciljevi otočnog razvitka, u svemu usuglašeni s ciljem društveno zadovoljavajuće naseljenosti otoka. S obzirom na otočnu zamrlost, oni će se ostvariti ako se budu stvarali uvjeti da tamo gdje otočani više ne mogu sami ponijeti razvitak, doseli i stanovništvo drugih zavičajnosti.

Demografski ciljevi Nacionalnog programa razvitka otoka, komplementarni su tako ciljevima Nacionalnog programa demografskog razvitka Hrvatske. Od ciljeva programa demografskog razvitka koji se tiču svih krajeva Hrvatske pa i otoka, treba istaknuti sljedeće:

- porast nataliteta i njegovo stalno zadržavanje iznad stope mortaliteta koja će zbog ostarjelosti hrvatskog pučanstva iz godine u godinu rasti, sve dok se ne promijeni demografska slika,
- porastom nataliteta, ali i naporima da se spriječi iseljavanje mlađeg stanovništva i povrati već iseljeno, ostvariti da hrvatsko demografsko stablo poprimi pravilniji oblik,
- zaustavljanje sadašnje izrazito nepovoljne demografske usmjerenosti (dakle, zaustavljanje izumiranja) kratkoročni je cilj; dugoročni cilj mora biti revitalizacija i ukupno pomlađivanje stanovništva,
- prestanak koncentriranja hrvatskog stanovništva u velikim središtima i opće polarizacije hrvatskog prostora na urbani imigracijski i ruralni emigracijski,
- povećanje kvalitete života i socijalnog bogatstva seoskih i provincijskih područja i afirmacija života u njima.

Skladna provedba dvaju programa nalaže da hrvatske demografske ciljeve na otocima treba doseći posredno, osobito s obzirom na činjenicu postojanja ratom stradalog i demografski ispražnjenog velikog prostora države. Održiva tehnologija i razina produktivnosti potrebna za optimalno korištenje, kvantitativno će i kvalitativno odrediti potrebnu radnu snagu i broj stalnih i povremenih stanovnika što će postepeno dovesti do pune zaposlenosti i gospodarski, a zatim i društveno optimalne naseljenosti.

Iz tih osnovnih ciljeva proizlaze neki srednjoročni (ostvarivi za desetak godina) pa i kratkoročni (ostvarivi za dvije, tri godine) ciljevi koji se mogu odrediti kao buduće željeno stanje.

IZJEDNAČAVANJE UVJETA OTOČNIH ULAGANJA s uvjetima u kojima se ulaže na hrvatskom kopnu, srednjoročni je cilj upravljanja otočnim razvitkom. Izjednačenje uvjeta se pritom odnosi na gospodarstvo, ali i na javni standard i uopće na otočnu svakodnevicu koja ulaganja na otoku danas čini neprivlačnima. Taj cilj će se ostvarivati prvenstveno dogradnjom infrastrukture, a bit će postignut kad danas nedovoljna povezanost otoka s kopnom te međuotočna i unutarotočna povezanost ne budu više odvrćali ulagače od ulaganja na otocima, a moguće nove otočane od naseljavanja. Taj cilj će, nadalje, biti postignut kad vodoopskrba, odvodnja i odlaganje otpada dosegnu razinu postignutu u urbaniziranim područjima Hrvatske i kad budu tehnološki opremljeni prema europskim standardima zaštite okoliša, te kad ulagači i novi otočani budu mogli koristiti zdravstvene, školske i druge usluge približno dobro kao na kopnu.

ŠTO RAZNOVRNIJA STRUKTURA OTOČNOG GOSPODARSTVA daljnji je cilj razvitka otoka. Što u svojoj strukturi bude imalo više djelatnosti, a unutar djelatnosti više proizvodnih jedinica, otočno, gospodarstvo će lakše prebrođivati padove i uspone potražnje za otočnim proizvodima.

Srednjoročni je cilj i **POLIVALENTNOST OTOČNOG DOMAĆINSTVA**, osnovne jedinice otočnoga gospodarstva. Što je više djelatnosti kojima se njegovi članovi bave, domaćinstvo je gospodarski i mikrosocijalno stabilnije. Isto vrijedi i za otočna poduzeća i zadruga i ostale moguće oblike gospodarskog organiziranja na otoku. Ovaj cilj će se moći doseći samo ako se potpuno i održivo budu iskorištavale prirodne poljoprivredne mogućnosti.

POTPUNA FIZIČKA DOSTUPNOST OTOČNIH BOGATSTAVA kratkoročni je cilj upravljanja otočnim razvitkom. Dostupnost se može smatrati i uvjetom upravljanja, jer se razvojne mjere mogu suvislo formulirati i uspješno provoditi samo ako je otok u svakom svom dijelu dostupan svima. Fizička dostupnost bit će ostvarena kad sve otočno poljoprivredno zemljište i ostali prostor koji se rabi u druge proizvodne ili potrošne svrhe budu pokriveni mrežom puteva kojima će se moći prevoziti ljudi i potrebna oprema. Na taj način ulagači neće biti opterećeni troškovima izgradnje infrastrukture.

Jednako važan kratkoročni cilj je i **DOSTUPNOST OTOČNIH VRIJEDNOSTI U PRAVNOM PROMETU**. Bit će ostvarena kad nekretnine budu pravilno uknjižene, međe obilježene, a vlasništvo ili barem pravo korištenja nesporno, dakle kad promet nekretninama na cijelom otočnom prostoru bude pravno moguć.

Treba naglasiti da se otočno upravljanje i njegovi ciljevi ne iscrpljuju na otočnom kopnu. Otočno upravljanje se širi na more i podmorje oko otoka, dakle na pomorsko dobro, tradicionalni prostor otočnoga života i privređivanja u kojem otočani ne smiju moći manje, nego što su oduvijek, običajno mogli i smjeli.

10.2. Načela

Poredbene razvojne prednosti otoka, raznolikost, vrijednost i traženost njihovih bogatstava upućuju da otočnim razvitkom treba upravljati prema sljedećim načelima:

OTOCI SU RAZVOJNO JEDNAKOPRAVNI DIJELOVI HRVATSKE. To načelo upućuje da sva mjesta i područja Hrvatske, pa tako i otoci, zaslužuju jednaku početnu razvojnu pažnju i brigu. Tim načelom konačno se prevladava zapostavljanje u razvojnoj politici koja je dovela do raslojavanja otoka i kopna, a samih otoka na "velike" i "male". Tome treba dodati da otočani moraju ostvariti jednako pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i sigurnost življenja kao i ostali građani Hrvatske, a da država ima osigurati uvjete da se to pravo trajno ostvaruje.

OTOK JE SUSTAV koji čine ekosustav otoka, čovjekovo gospodarstvo na njemu (sve proizvodne, potrošne i prometne djelatnosti) te društvena zajednica koja na njemu obitava. Otok se tako nadaje kao sustav kojim se uspješno upravlja samo u cijelosti.

ODRŽIVO I POTPUNO KORIŠTENJE OTOČNOG BOGATSTVA. Otoci se, zahvaljujući svojim poredbenim razvojnim prednostima mogu čuvati i očuvati samo ako se koriste u cijelosti i održivo. Na otocima će se stoga poticati ulaganja koja su ekološki (koriste i čuvaju okoliš), gospodarski (vraćaju uloženo), tehnološki (ostvaruju predviđenu proizvodnju) i društveno (čuvaju i unapređuju otočnu zajednicu) održiva. Svako djelomično i u nekom od svojih oblika neodrživo korištenje otočnog potencijala prijeti poremećajima otočnog sustava i vodi suboptimalnom korištenju, a u konačnici i njegovu fatalnom potpunom iskorištenju.

OTOK JE RAZVOJNA ZAJEDNICA čiji razvitak je prvotna briga otočana, a na državnoj i županijskoj razini osiguravaju se tek potrebni institucionalni uvjeti i uključivanje u nacionalne infrastrukturne i suprastrukturne sustave.

AKTIVNA ULOGA DRŽAVNE I ŽUPANIJSKE UPRAVE TE LOKALNE SAMOUPRAVE U OTOČNOM RAZVITKU. To načelo vrijedi za sve krajeve Hrvatske kojima je potrebna obnova. Njihovim je razvitkom zbog osjetljivosti potrebno posebno pažljivo upravljati. Na otocima ga je nužno primijeniti jer je u prošlosti uloga države u njihovu životu bila neprimjereno pasivna. Država se na otocima koji zahtijevaju revitalizaciju mora pojaviti i aktivno, kao posebni poduzetnik koji sa stajališta razvitka cijelog otoka ulaže u infrastrukturu i suprastrukturu, poziva i usmjerava ostale poduzetnike na održivi razvitak i sprečava ulaganja u neodrživi.

KONTINUITET UPRAVLJANJA RAZVITKOM OTOKA. To načelo obvezuje na stalnost skrbi nad započetim, što znači da nositelji otočne razvojne politike trebaju do kraja ostvarivati programe koje su započeli te dugoročno odabirati, koristiti i mijenjati razvojne instrumente kojima će korisnike otočnih resursa usmjeravati prema potpunom održivom korištenju. Otoci će se tako konačno zaštititi od dosadašnjih povremenih i djelomičnih i time redovito štetnih zahvata gospodarske, demografske, socijalne politike.

10.3. Međunarodne konvencije

Republika Hrvatska potpisala je najvažnije međunarodne konvencije koje se uz ostalo tiču i razvitka njezinih otoka. To su:

- AGENDA 21 (Program za 21. stoljeće) kojom je u točki 17. obuhvaćena Zaštita i upravljanje morima, a u točki 18. Zaštita i upravljanje vodama,
- Barcelonska konvencija o zaštiti Sredozemlja i njezina 4 protokola, iz 1976/1980 od kojih je posebno znamenit Protokol o zaštiti mora od zagađivanja s kopna (LBS),
- MARPOL konvencija o zaštiti mora od zagađivanja s brodova i zrakoplova iz 1973/1978,
- Londonska konvencija o odbacivanju otpadaka u more, iz 1972.,
- Konvencija Ujedinjenih naroda o pravu mora (UNCLOS),
- Mediteranski akcijski plan kao sastavni dio UNEP-a (Programa zaštite okoliša Ujedinjenih naroda) donesen 1975. u Barceloni,
- Konvencija o očuvanju biodiverziteta, iz 1992. (Republika Hrvatska ratificirala, travnja 1996.),
- Konvencija o sprečavanju promjena klime, iz 1992.,
- Konvencija o zaštiti i upotrebi prekograničnih vodotokova i međunarodnih jezera, iz 1974.,
- Konvencija o procjeni utjecaja na okoliš preko državnih granica (Espoo konvencija) iz 1991. ratificirana Zakonom o potvrđivanju Konvencije, travnja 1996.,

- Konvencija o kontroli prekograničnog otpada i njegova odlaganja (Baselska konvencija), ratificirana ožujka 1994.
- Zajedno sa zemljama s kojima dijelimo Jadransko more, a pod patronatom Europske unije, priprema se jedinstven program zaštite i optimalnog korištenja bioloških bogatstava Jadrana na osnovama Kretske deklaracije iz 1994. čiji potpisnik je i Republika Hrvatska.

Ove konvencije svojim pristupom i načelima ali i konkretnim, mjerljivim kratkoročnim ciljevima i zadacima obavezuju Republiku Hrvatsku da svoj okoliš čuva i unapređuje po suvremenim shvaćanjima i na suvremeni način. Otoci se i ovdje ističu kao predmet posebne brige.

10.4. Razvojne mjere

Iznimno značajne otočne razvojne mjere jesu:

- **PRILAGOĐAVANJE INSTITUCIONALNOG OKVIRA U KOJEM DJELUJU KORISNICI OTOČNOG BOGATSTVA**, a koje potiče na održive gospodarske djelatnosti i odvraća od djelatnosti koje bi razvitak činile neodrživim. Institucionalni okvir će se prilagođavati kako bi se konačno uklonili spomenuti institucionalni ograničavajući činitelji otočnog razvitka. Institucionalni okvir u kojem djeluju otočni ulagači i ostali korisnici otočnog bogatstva prilagođavat će se izmjenama postojećih i donošenjem novih zakona, podzakonskih akata i ostalih propisa. Stalno će se mijenjati i donositi propisi koji uređuju zabrane, dozvole, prostorno-planske dokumente te propisi o porezima, subvencijama, koncesijama, carinama i razvojnim kreditima državnih banaka.
- **DRŽAVNE INVESTICIJE U GRADNJU ILI SANACIJU OTOČNIH INFRASTRUKTURNIH SUSTAVA**. Ovamo pripadaju državni infrastrukturni programi koji poboljšavaju uvjete otočnog života, rada i ulaganja u održivi razvitak, te pojedinačne sanacije koje ne mora odrediti program već uočena urušenost i hitnost popravka. U okvirima postojećih državnih infrastrukturnih programa odredit će se posebni otočni potprogrami koji će osigurati kontinuitet razvojne skrbi nad otocima. Ostvarujući te programe i upuštajući se u izravna ulaganja, državna uprava će se na otocima pojavljivati kao posebni poduzetnik koji ulaže u javnom interesu.
- **UNAPREĐENJA ZDRAVSTVENOG I ŠKOLSKOG SUSTAVA TE SUSTAVA KULTURNIH DJELATNOSTI** kojima se uzimaju u obzir otočne posebnosti. Stoga će se u području zdravstva, školstva i kulture predlagati izmjene zakona i propisa te državni programi koji će voditi računa o malim populacijama otočnih korisnika, njihovoj izoliranosti i lošoj povezanosti s regionalnim središtima te o rijetkoj mreži pretežno malih naselja u kojima žive.
- **IZRADA OTOČNE RAZVOJNE DOKUMENTACIJE TE NJEZINO PROMICANJE I PODJELA ZAINTERESIRANIM OTOČNIM ULAGAČIMA** (prostorni planovi, idejni projekti, investicijski projekti i sl.) koja otočnim ulagačima određuje mjesto, opseg i tehnologiju ulaganja u pojedine djelatnosti i jamči održivi otočni razvitak.

Osim što će predlagati i pratiti poticajne mjere uobičajene u razvojnoj politici i sudjelovati u izradi i provedbi državnih infrastrukturnih i suprastrukturnih programa, Ministarstvo razvitka i obnove će se upuštati u prve korake samih ulaganja i izrađivati otočnu razvojnu dokumentaciju. Nju će činiti razvojni programi kojima se određuje potpuno i održivo korištenje otočnih potencijala, idejna rješenja te prijedlozi ulaganja koji će određivati vrstu, veličinu i dinamiku ulaganja na pojedinim otocima ili dijelovima otoka. Izrađivat će se u Ministarstvu razvitka i obnove u suradnji s obalno-otočnim županijama i otočnim općinama, a poslužiti će za prezentaciju otočnog resursa i pozivanje ulagača koji su spremni udovoljiti zahtjevima održivog razvitka.

Neke razvojne mjere (npr. sanacija infrastrukturnih objekata) izvršavaju se već godinama i trebat će ih prilagoditi Nacionalnom programu; neke će se moći uobličiti i predložiti odmah po donošenju Nacionalnog programa, a neke će zahtijevati dodatne studije i analize. Neke mjere bit će regionalne prirode, što znači da će se ticati ukupnog otočnog gospodarstva, prometa, školstva, zdravstva ili kulture, a neke će se ticati samo jedne otočne gospodarske ili društvene djelatnosti. S obzirom na otočnu razvojnu raznolikost, trebat će donositi i mjere koje će se odnositi samo na skupine razvojno najzapuštenijih otoka.

Otočne razvojne mjere uobličivat će se u Ministarstvu razvitka i obnove u nužnoj suradnji s odgovarajućim ministarstvima i državnim upravama te s odgovarajućim tijelima u obalno-otočnim županijama. Predlaganje razvojne mjere obuhvaća i budno praćenje i podupiranje postupka

njezina prihvaćanja na Vladi ili u Saboru RH. U svakom trenutku postupka prijedlog mjere će se promicati, tumačiti, braniti i zastupati. Pratit će se i cjelokupni rad Sabora i uočavati prijedloge raznih strategija, programa i mjera koje nisu na klupama zbog otoka, ali mogu utjecati na njihov razvitak. Učinci mjera će se pratiti kako bi se mjere mogle prilagođavati ili zamjenjivati pogodnijima.

XI. POSLOVI I ZADACI DRŽAVNE I ŽUPANIJSKE UPRAVE I LOKALNE SAMOUPRAVE

Otočne razvojne poslove i zadatke iz Nacionalnog programa pokretat će Ministarstvo razvitka i obnove, a obavljati pojedina ministarstva, državne uprave i javna poduzeća, lokalne uprave i samouprave 7 županija koje imaju otoke (Istarska, Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarsko-kninska, Šibenska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska), te lokalne samouprave otočnih i obalno-otočnih općina i gradova.

Razvojni poslovi i zadaci svodit će se na predlaganje i donošenje zakona i propisa i praćenje njihovih razvojnih učinaka, na izradu i provedbu državnih infrastrukturnih i suprastrukturnih programa koje će donositi Vlada Republike Hrvatske, na izradu i donošenje programa korištenja otočnih bogatstava i posebnih prostornih planova, te na izradu i promidžbu raznovrsne projektne dokumentacije kojom će se pozivati, pomagati i usmjeravati ulagači u održivi otočni razvitak.

S obzirom na složenost upravljanja otočnim razvitkom, na većini poslova trebat će okupiti više ministarstava i državnih uprava, a redovito i županijske uprave. Poslovi će se tako obavljati usporedo na više upravnih razina i trebat će ih pokretati i usklađivati. U Ministarstvu razvitka i obnove će zato povećati i dodatno opremiti postojeći Centar za razvitak otoka, čiji će osnovni posao biti pokretanje i provedba Nacionalnog programa.

11.1. Donošenje Zakona o otocima

Zakonom o otocima udovoljit će se zahtjevu iz članka 52. Ustava Republike Hrvatske o osobitoj zaštiti koju država pruža hrvatskim otocima. Zakonom će se utvrditi integralno planiranje otočnog razvitka, poticajne mjere otočnom gospodarstvu, izuzeća i izmjene nekolicine postojećih zakona koji se tiču razvitka otoka, te državni programi kojima će se postupno izjednačiti otočni i kopneni infrastrukturni i suprastrukturni uvjeti.

11.1.1. Poticajne gospodarske mjere

Osnovni srednjoročni ciljevi razvitka otočnog gospodarstva su što raznovrsnija gospodarska struktura i polivalentnost domaćinstava. Gospodarske uvjete u kojima se ti ciljevi mogu početi ostvarivati treba uz ostalo stvarati i nizom usklađenih mjera fiskalne politike. Njima treba potaknuti male i srednje ulagače u djelatnosti koje osiguravaju održivi razvitak otoka, korisnike održivih tehnologija te domaćinstva koja žele povećati broj djelatnosti. Posebno treba potaknuti domaćinstva koja se povezano bave turizmom i poljoprivredom. Djelatnosti koje na svim hrvatskim otocima treba potaknuti fiskalnim mjerama su:

- * **ekološka poljoprivredna proizvodnja** na postojećim i novim nasadima, na otvorenom i u zaštićenim prostorima (maslinarstvo, vinogradarstvo, mediteransko voćarstvo, uzgoj rogača, agruma te ljekovitog i aromatičnog bilja, povrćarstvo, cvjećarstvo)
- * **ekstenzivno i poluintenzivno ovčarstvo i kozarstvo**
- * **pčelarstvo**
- * **prerada poljoprivrednih proizvoda u namirnice sa zaštićenim geografskim podrijetlom** (proizvodnja ovčijih i kozjih sireva, proizvodnja meda i ostalih pčelarskih proizvoda, proizvodnja "čuvenih" i drugih kvalitetnih vina, konzerviranje maslina i proizvodnja maslinovog ulja vergine i extra vergine, proizvodnja farmaceutskih i kozmetičkih poluproizvoda i proizvoda)
- * **školjkarstvo, uzgoj ribe i drugih morskih organizama**
- * **koraljarstvo**
- * **spužvarstvo**
- * **kamenarstvo**
- * **klesarstvo**
- * **jedrarstvo**

- * proizvodnja ribarskih alata
- * lončarstvo
- * izrada posebnih otočnih suveniru
- * turizam malih razmjera u postojećim obnovljenim i prenamijenjenim objektima
- * mala brodogradnja
- * privatno pomorsko, cestovno i zračno prijevozništvo
- * privatno zdravstvo i
- * privatno školstvo.

Fiskalnim mjerama treba potaknuti ulagače na malim otocima te ulagače koji računaju na povratak odseljenih otočana. Stoga treba izdvojiti skupinu razvojno najzapuštenijih otoka na kojima će ulagači i potencijalni novi otočani imati posebne pogodnosti. Tu skupinu čine:

Unije, Susak, Srakane Vele, Ilovik, Premuda, Silba, Olib, Škarda, Ist, Molat, Dugi otok, Zverinac, Sestrunj, Rivanj, Rava, Iž, Ošljak, Vrgada, Prvić (Šibensko otočje), Zlarin, Kaprije, Žirje, Veli i Mali Drvenik, Vis, Biševo, Lastovo, Mljet, Šipan, Lopud i Koločep.

Ovoj skupini treba dodati i nekad naseljene, a danas puste ili u najboljem slučaju povremeno naseljene otoke. To su : **Srakane Male, Prvić (Kvarnersko otočje), Goli, Sv. Grgur, Babac, Sv. Andrija i Jakljan, te Kornati i otoci Žuško-Sitske skupine.**

Nerazvijeni dijelovi Cresa, Krka, Paga, Ugljana, Pašmana, Šolte, Brača, Hvara, Korčule, Lastova i Visa, bit će predmetom poticajnih mjera posredno. Radi se o područjima u unutrašnjosti otoka pogodnima za razvitak većine djelatnosti koje će se poticati gospodarskim mjerama.

Učinke fiskalnih i ostalih razvojnih mjera treba stalno pratiti, kako bi se sprečavali mogući nepovoljni i pojačavali povoljni učinci, pa je u sklopu provedbe ovoga programa potrebna:

- 1) analiza udjela otoka u ukupnom prihodu državnog proračuna Republike Hrvatske i lokalnih proračuna,
- 2) pregled i analiza fiskalnih instrumenta poticanja razvitka:
  - postojeći (na dohodak, dobit, tvrtku, promet nekretninama itd.) i predvidivi porezi (porez na dodanu vrijednost),
  - mogući načini davanja subvencija,
  - mogući učinci izuzeća, oslobođenja i beneficiranih stopa,
  - porezne mogućnosti na republičkoj i lokalnoj razini porezne vlasti,
- 3) pregled i analiza kreditnih instrumenata poticanja razvitka,
- 4) analiza poslovanja malih i srednjih otočnih poduzeća (posebno razmatranje udjela prijevoznih troškova u formiranju cijena proizvoda koji se dovoze na otok ili se proizvode na otoku i prodaju na kopnu),
- 5) izbor instrumenata s obzirom na polazišta i ciljeve Nacionalnog programa,
- 6) prijedlog skupa mjera,
- 7) praćenje učinaka mjera (formuliranje pokazatelja, dinamika praćenja, potrebni podaci i informatički sustav).

11.1.2. Poljoprivredna subregionalizacija i korištenje napuštenog otočnog poljoprivrednog zemljišta

Poljoprivredno zemljište na otocima ograničen je i ekološki vrlo osjetljiv resurs te će njegovu čuvanju od daljnje degradacije i prenamjene i najracionalnijem korištenju u budućnosti trebati posvetiti veliku pažnju. Zakonom o otocima stoga treba u okviru jadranskoga poljoprivrednog rajona, izdvojiti sve hrvatske otoke kao poseban "otočni poljoprivredni podrajon". To će omogućiti da se sva otočna poljoprivredna problematika tretira odvojeno i na poseban način i da se u skladu s tim posebnostima donose adekvatne mjere agrarne politike. Unutar otočnog podrajona treba odrediti područja dominantnoga uzgoja maslina, vinove loze, ljekovitog i aromatičnog bilja te područja uzgoja ovaca, koza i pčela. Zakon o otocima stoga treba odrediti donošenje pravilnika i drugih podzakonskih akata za bolje definiranje ovog područja.

Pozivanjem na načelo potpunog korištenja otočnog zemljišta, a formalno na Zakon o korištenju poljoprivrednog zemljišta, Zakon o otocima treba prevladati prepreku koju trenutno stvara neodređeno vlasništvo ili odsutnost vlasnika otočnog poljoprivrednog zemljišta. Treba omogućiti

da se takvo zemljište daje u zakup i istovremeno osigurati mehanizam kojim će vlasnici biti zaštićeni i obeštećeni. Nužan posao koji treba obaviti prije davanja neobrađenog zemljišta u zakup je sređivanje katastra.

Uz ove aktivnosti treba izraditi i uputiti u postupak prijedlog Zakona o ekološkoj (organskoj, biološkoj) poljoprivredi koji će se temeljiti na međunarodnim prihvaćenim standardima IFOAM-a i Odredbi Savjeta Europske unije broj 2092/91 o ekološkoj poljoprivredi i odgovarajućem označavanju tako proizvedenih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda.

11.1.3. Poticajne mjere u otočkoj poljoprivrednoj proizvodnji

U svrhu stvaranja uvjeta za intenzivan razvoj poljoprivredne proizvodnje na hrvatskim otocima nužno je kontinuirano stvarati uvjete za profitabilnu proizvodnju. U tom smislu potrebno je poduzeti sljedeće mjere:

- osigurati potpuni ili djelomični otkup poljoprivrednih proizvoda proizvedenih na otocima ako su proizvedeni pod uvjetima koje odredi država. Visina ove nužne državne potpore ovisit će o postojećoj povezanosti otoka s kopnom i udaljenosti otoka od kopna. Istovremeno, država će podupirati otkup samo onih proizvoda koji će se proizvoditi prema odobrenim programima.
- izraditi ogledne projekte poljoprivredne proizvodnje, primjereno ekološkim i proizvodno-tehnološkim uvjetima svakog otoka (proizvodnja, sorta, tehnološki postupak, minimalne površine)
- osigurati dodatne količine vode (vidi točku 11.4.3)
- stimulirati povećanje vinogradarske proizvodnje, prenamjenu sredstava, tako da se veći dio usmjeri na podizanje novih vinograda.

11.1.4. Korištenje napuštenih zgrada

Pozivanjem na načelo iz točke 11.1.2., Zakon o otocima treba omogućiti korištenje napuštenih zgrada na otocima prvenstveno u gospodarske svrhe. Treba omogućiti da se takve zgrade daju u zakup i, kao i kod poljoprivrednog zemljišta, osigurati mehanizam kojim će vlasnici biti zaštićeni i obeštećeni.

"Isto tako određujemo ako tko sagradi kuću u gradu s vapnom, neka bude njegova ako je drži mirno jednu godinu. Ali ako taj tijekom te godine ne boravi u gradu da bi u njoj stanovao, kao što čine drugi građani koji u gradu stanuju, neka (je) izgubi."

Korčulanski statut 1265. godine

"...sadašnji ili budući knez ili suci mogu potpuno po svojoj slobodnoj volji, kako se njima bude činilo najpravičnije, dati i osigurati raskrita i zapuštena kućišta svima i svakom čovjeku kako domaćima tako i strancima koji ih žele osposobiti, pa ta kućišta neka vječno ostanu tim ljudima i osobama i njihovim potomcima i nasljednicima.... Samo ipak neka gospodin knez i suci predhodno pitaju vlasnika one kuće koju namjeravaju ustupiti bi li je htio popraviti, pa ako je ne bude htio popraviti neka izgubi svako pravo na tu kuću koja neka pripadne onima kojima je ustupe gospodin knez i suci i njihovim potomcima i nasljednicima kao što je prije rečeno, a u slučaju da vlasnik kuće izjavi da želi popraviti kuću neka mu se dade rok od dvije godine dana da je pokrije, pa ako to ne učini neka izgubi kućište i 10 perpera (i sve to) neka pripadne komuni."

Korčulanski statut 1426. godine

11.1.5. Upravljanje lukama

Upravljanje lukama danas je nedostavno uređeno. Rentni potencijal luke se ne zahvaća, a nedostatak novca trajno otežava održavanje, a na malim ga otocima često i onemogućuje. Prvi korak u otklanjanju toga nedostatka je utvrđivanje jedinstvenog planiranja i upravljanja svim lukama na Hrvatskim otocima. Oblik i način takvog planiranja i upravljanja utvrdit će se Zakonom o otocima.

11.1.6. Mali ribolov i lovstvo na otocima

Zakonom o otocima treba omogućiti da otočani, osobito oni na nerazvijenim otocima (kategorija C, u prilogu 12) koji se bave malim ribolovom, dobivaju dozvolu bez naknade. S obzirom na ostarjelost i siromaštvo onih koji se na otocima bave ribolovom za vlastitu prehranu, ova mjera spada u skupinu socijalnih.

Zakonom o otocima treba odrediti i otočno lovstvo. Lovno-gospodarskim osnovama za lovišta na otocima treba zabraniti naseljavanje i uzgoj divljači koja prirodno ne obitava na otoku i uz to osigurati da lov ni na koji način ne ugrožava poljoprivrednu djelatnost.

"... da ljudi s Lastova ne budu dužni ni na kakvo plaćanje daće na prodaju ribe koju sami troše"

Lastovski statut 1495. godine

"Isto tako zaključeno je da nigdje u području Blata i Žrnova zimjak ne smije biti u blizini vinograda. U području pak Smokvice i Čare (ne smije biti bliže) odo 500 koraka pod prijetnjom kazne od 25 perpera za onog koji protivno postupi..."

Korčulanski statut 1420. godine

*****

- * Predlaže: Ministarstvo razvitka i obnove
- * Suraduju: Ministarstvo financija, Ministarstvo gospodarstva, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, Ministarstvo turizma, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Ministarstvo pravosuđa
- * Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi izrade studija
- * Dodatni troškovi na županijskoj razini: troškovi reambulacije i uknjižbe
- * Izvor: sredstva RH za otoke

*****

11.1.7. Mjere za poticaj i razvitak ribarstva na otocima

Mjere razvitka ribarstva na otocima dio su ukupnih mjera razvitka ribarstva, a podijeljene su u nekoliko sadržajnih cjelina:

a) Ustroj Uprave za ribarstvo

- u okviru donesene Strategije razvitka hrvatske poljoprivrede, potrebno je jasnije definirati mjesto i ulogu ribarstva kao proizvođača zdrave i jeftine hrane
- formirati Upravu za ribarstvo u sastavu Ministarstva poljoprivrede i šumarstva sa sedam područnih jedinica, sukladno sa Zakonom o morskom ribarstvu
- uvesti stalno motrenje u ribolovu
- nastaviti izradu podzakonskih propisa, nužnih za cjelovitu primjenu Zakona o morskom ribarstvu, koji će u većoj mjeri osigurati kvalitetnu zaštitu i racionalno iskorištavanje morskog biološkog bogatstva
- poticati osnivanja udruga ribara, uzgajivača riba i školjaka kao i trgovaca ribom
- završiti privatizaciju svih ribarskih tvrtki, odnosno tvornica za preradu ribe, poduzeća za uzgoj ribe, te poduzeća za ulov i promet ribe
- posvetiti veću brigu obrazovanju stručnih kadrova za potrebe ribarstva i njihovom zapošljavanju u ribolovu, uzgoju, preradi, trgovini, upravi, inspekciji i ribarstvenoj znanosti

b) Ribolov

- potaknuti izgradnju određenog broja brodova u domaćim brodogradilištima namijenjenih prvenstveno boljem izlovu plave ribe

- izjednačiti cijene goriva za ribarska plovila s cijenom goriva koju plaćaju ribari u zemljama Europske Unije
- izmijeniti postojeći Pravilnik o načinu i postupku ostvarivanja naknade za dio cijene dizelskog goriva
- poticati razvitak turističkog ribolova, radi obogaćivanja turističke ponude

c) Uzgoj ribe i školjaka (marikultura)

- donijeti mjere zaštite postojećeg uzgoja morske ribe sukladno sa Zakonom o novčanim poticajima i naknadama u poljoprivredi i ribarstvu (NN 9/95). Ovim mjerama povećala bi se konkurentnost naših riba na izvoznom europskom tržištu. Kako je europsko ribarstvo subvencionirano, naše ribarstvo nema ravnopravni status na tom tržištu.
- stvoriti uvjete slične onima u kojima posluju proizvođači ribe i školjaka u zemljama članicama Europske Unije, na temelju kojih će se stvoriti osnova za planiranje, odnosno izgradnju mrijestilišta i uzgajališta, kao niza obiteljskih farmi za uzgoj riba i školjaka, posebno značajnih za održivi razvitak naših otoka
- odrediti područja i pojedine smještaje uzgoja riba i školjaka na osnovi kriterija o pogodnosti dijelova pomorskoga dobra za uzgoj i kriterija prostornih planova županija

d) Prerada

- poticati tehnološko osuvremenjivanje tvornica za preradu ribe uz restrukturiranje dijela postojeće proizvodnje, radi konfekcioniranja, mariniranja, proizvodnje sušene i dimljene ribe, ribljih juha, riblje salate, ribljih namaza i slično

e) Trgovina

- na osnovi postojećeg Zakona o trgovini, donijeti podzakonske propise koji će odrediti mjesta za prodaju ribe, odnosno veletržnice s dražbaonicama (aukcijama). Vlada treba pružiti pomoć u izgradnji veletržnica na obali i unutrašnjosti zemlje (u sklopu kojih će se nalaziti i poslovni prostori trgovaca ribom), nakon čega će zainteresirani trgovci sami organizirati sabirno - distributivne centre, ribarnice i druga prodajna mjesta za ribu i druge morske organizme
- sklopiti bilateralne trgovačke sporazume s više zemalja EU, kako bi se umanjile visoke carinske pristojbe koje plaćaju naši izvoznici svježe ribe i ribljih prerađevina
- ishoditi od Europske Unije povlastice za hrvatske izvoznike svježe ribe i ribljih prerađevina

f) Ribarske inspekcije

- hitno prihvatiti Prijedlog ustrojstva republičke ribarske inspekcije, kojim bi se osigurali minimalni uvjeti za njeno bolje funkcioniranje

g) Preispitivanje granica ribolovnih zona

*****

- * Predlaže i izrađuje: Uprava za ribarstvo Ministarstva poljoprivrede i šumarstva
- * Suraduju: Centar za otoke pri Ministarstvu razvitka i obnove, Ministarstvo gospodarstva
- * Izvor: sredstva RH za poljoprivredu

*****

11.2. Donošenje i izmjene ostalih zakona važnih za razvitak otoka

Usporedno s donošenjem Zakona o otocima u neke, od postojećih zakona koji se tiču otoka unijet će se odgovarajuće promjene. Predložiti će se i donošenje nekih novih zakona.

11.2.1. Dopune Zakona o koncesijama

Koncesijska je politika u Hrvatskoj danas regulirana Zakonom o koncesijama (Narodne novine, br. 89/1992). Kad je riječ o sektoru turizma, koncesijska se politika u pravilu odnosi na reguliranje prava korištenja javnog zemljišta (uključujući i pomorsko javno dobro i prostor starih gradskih jezgri) kao osnovnoga potencijalnoga generatora rentnih dohodaka. U kontekstu koncepcije dugoročno održivog razvoja turizma na otocima, Zakon o koncesijama treba dopuniti tako da razlikuje tri vrste koncesija:

- koncesije koje su sastavni dio procesa restrukturacije (čišćenja portfelja) nekadašnjih društvenih poduzeća,
- koncesije za penetraciju u nove, infrastrukturno još neopremljene dijelove otoka, za koje suglasnost daju ne samo općina, već i ovlaštena ministarstva

- koncesije koje zadiru u područja zaštićene prirodne i kulturne baštine o kojima, zbog izuzetne osjetljivosti, odluke smije donositi isključivo Vlada RH.

Dopune Zakona o koncesijama trebale bi se stoga temeljiti na izradi podzakonskih akata (pravilnika s jasnim normama i standardima) kojima bi se cjelovito regulirala koncesijska problematika na otocima..

11.2.2. Izmjene propisa kojima će se pojednostaviti postupak dobivanja potrebnih dozvola i odobrenja za otočna ulaganja

Izmjenama propisa kojima će se pojednostaviti i tako ubrzati postupak dobivanja potrebnih ulagačkih dozvola, uklonit će se daljnji institucionalni ograničavajući činitelj otočnog razvitka.

Izradit će se odgovarajući pravilnici koji će biti zasnovani na rezultatima ankete i intervjua s malim i srednjim otočnim poduzetnicima te na rezultatima analize postojećeg stanja.

11.2.3. Donošenje Zakona o javnom prijevozu u obalnom linijskom pomorskom prometu

Dobra povezanost otoka s kopnom i otoka s otokom najviše će pridonijeti ostvarenju glavnog srednjoročnog cilja Nacionalnog programa, izjednačavanju otočnih uvjeta s uvjetima na kopnu. Stoga uz dogradnju pristanišne infrastrukture i modernizaciju linijske flote te uz što brži razvoj zračnog otočno-kopnenog prometa, treba stalno razvijati institucionalni okvir u kojem djeluju brodari.

Stoga treba donijeti zakon o javnom prijevozu u obalnom linijskom pomorskom prometu koji će, uzimajući u obzir ciljeve Nacionalnog programa, odrediti obveze i gospodarski položaj brodara i osigurati što povoljniji položaj otočana. Zakonom će se odrediti:

- javni pomorski obalni linijski prijevoz kao jedinstven sustav linija teretno-trajektnog i putničko-brzobrodskog prometa
- tijelo, način i izvori sredstava za upravljanje tim prijevoznim sustavom radi trajnog poboljšavanja i ekonomskog olakšavanja prometnog položaja otočnog stanovništva i gospodarstva
- uvjeti stjecanja prava na obavljanje i uvjeti obavljanja brodarskih usluga u ovom prijevozu na osnovi jednakog položaja svih brodara
- položaj, subvencioniranje i uvjeti djelovanja privatnih brodara,
- kriteriji za dodjelu koncesija za obavljanje brodarskih usluga u ovom prijevozu,
- linije odnosno skupine linija za koje će se dodjeljivati koncesije,
- zajamčeni standardi u povezivanju otoka glede dnevne učestalosti veza i trajanja putničkog putovanja tako da u roku od 7 godina od donošenja tog Programa svakom naseljenom otoku budu omogućene tri (3) povratne veze s kopnom dnevno,
- sudionici, kriteriji i načini sudjelovanja u financiranju održavanja i razvitka javnopriveznog sustava obalno-linijskoga pomorskog prometa,
- tarifni sustav u javnom pomorskom prijevozu,
- sufinanciranje trajektne karte otočanima,
- besplatan prijevoz otočana učenika.

Zakonom o javnom prijevozu u obalnom linijskom pomorskom prometu treba odrediti i kriterije određivanja cijena uz posebne pogodnosti za otočane.

U tijeku je izrada studije "Strategija razvoja javnog obalnog linijskog prijevoza putnika, tereta i vozila u unutrašnjim morskim vodama i teritorijalnom moru RH do 2010. godine", u čijem radu osim Ministarstva pomorstva, prometa i veza sudjeluju i predstavnici Ministarstva razvitka i obnove i Ministarstva turizma. Ova studija će poslužiti kao osnova za izradu zakonske regulative za racionalizaciju, modernizaciju i razvoj područja javnog obalnog linijskog prijevoza u unutrašnjim morskim vodama i teritorijalnom moru RH i obuhvatit će, osim zakonskih rješenja, i tehnologiju brodova, te tehnološka rješenja izgradnje trajektnih pristaništa na otocima. Na ovaj način bit će stvorene i mogućnosti koncesioniranja obavljanja javnog obalnog linijskog pomorskog prometa na Jadranu.

*****

- * Predlaže i izrađuje: Ministarstvo pomorstva, prometa i veza
  - * Suraduju: Ministarstvo razvitka i obnove- Centar za otoke, Ministarstvo turizma
- *****

11.2.4. Donošenje Zakona o podmorju

Donošenjem Zakona o podmorju bi se, osim same zaštite, osigurali i daljnji uvjeti za postizanje polivalentnosti otočnog domaćinstva. Zakon bi uz ostalo odredio uvjete obavljanja podvodnih privrednih delatnosti kao što su profesionalno i športsko ronilaštvo, ronilački turizam, izlov školjaka, koralja i spužava, kao i koraljarstvo i spužvarstvo. Time bi se otvorile daljnje mogućnosti umnožavanja djelatnosti unutar otočnog domaćinstva.

Na šibenskim otocima pokrenut će se ogledni projekt ronilaštva, spužvarstva i koraljarstva.

*****

Predlažu: Ministarstvo razvitka i obnove u suradnji s Ministarstvom kulture, Ministarstvom poljoprivrede i šumarstva, Ministarstvom prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Ministarstvom gospodarstva i Državnom upravom za zaštitu okoliša

*****

11.3. Programi potpunog i održivog korištenja otočnih bogatstava, prostorni planovi i znanstveno-stručne podloge

Integralno planiranje održivog razvitka otoka postići će se dopunom postojećeg sustava planiranja. Uz već uhodane dokumente prostornog planiranja izrađivat će se i Programi potpunog i održivog korištenja otočnih resursa koji će na razini studije izvedivosti (feasibility studije) sadržavati i alternativne prijedloge ulaganja. Programi će tako služiti otočnoj lokalnoj samoupravi za privlačenje ulagača u održivi razvitak otoka. Obveza izrade i usklađivanja dokumenata otočnog prostornog planiranja i programa potpunog i održivog korištenja otočnih potencijala, utvrdit će se Zakonom o otocima.

11.3.1. Programi potpunog i održivog korištenja otočnih resursa

Za svaki otok i skupinu otoka koji čine jedinstvenu prostorno-gospodarsku cjelinu izrađivat će se Program potpunog i održivog korištenja. Program će sadržavati:

1. demografsku analizu, zaposlenost i procjenu raspoložive radne snage
2. analizu današnjeg korištenja prirodnih i izgrađenih resursa
3. stanje infrastrukture i suprastrukture
4. stanje prirodne i kulturne baštine
5. ocjenu razvojnog trenutka
6. kriterije zaštite baštine i potpunog i održivog korištenja
7. eksterne ograničavajuće činitelje
8. popis i dostupnost parcela obradivog zemljišta i otočnih pašnjaka koji nisu obrađivani, odnosno korišteni za ispašu u posljednjih pet (5) godina ili kojem je vlasnik nepoznat, odnosno nedostupan
9. popis i stanje zgrada koje nisu korištene posljednjih dvadeset (20) godina a vlasnik im je nepoznat, odnosno nedostupan
10. poljoprivredno-gospodarsku osnovu s odrednicama razvitka poljoprivrede
11. odrednice razvitka turizma
12. odrednice razvitka ribarstva
13. odrednice razvitka ostalih djelatnosti
14. odrednice razvitka školstva, zdravstva i kulturnih djelatnosti
15. plan potrebne infrastrukture
16. plan mreže poljskih i ostalih gospodarskih puteva
17. varijante mogućeg potpunog i održivog korištenja otočnog resursa
18. potrebna ulaganja po varijantama
19. promicanje Programa

Programi potpunog i održivog korištenja otočnih resursa izrađivat će se za sljedeće otoke i skupine otoka:

- ◆ Cres i Lošinj
- ◆ Unije, Male i Vele Srakane, Susak i Ilovik
- ◆ Krk, Košljun i Plavnik
- ◆ Prvić (kvarnersko otočje), Goli i Sv. Grgur
- ◆ Pag i okolni otoci
- ◆ Rab i okolni otoci
- ◆ Premuda, Silba i Olib
- ◆ Molat, Ist i Škarda
- ◆ Vir
- ◆ Ugljan, Ošljak, Rivanj i Sestrunj
- ◆ Iž i Rava
- ◆ Dugi otok i Zverinac
- ◆ Pašman, Babac i Vrgada
- ◆ Murter, Kornati, Žut, Sit i okolni otoci
- ◆ Žirje, Kaprije, Kakan i okolni otoci
- ◆ Prvić (šibensko otočje), Zlarin, Krapanj
- ◆ Veli i Mali Drvenik
- ◆ Šolta
- ◆ Brač
- ◆ Hvar, Šćedro, Pakleni i okolni otoci
- ◆ Vis, Biševo, Sv. Andrija, Brusnik, Jabuka, Ravnik, Palagruža i okolni otoci
- ◆ Korčula, Badija, Vrnik, Ošjak i okolni otoci
- ◆ Pelješac
- ◆ Lastovo, Sušac, Lastovnjaci i okolni otoci
- ◆ Mljet
- ◆ Šipan, Lopud, Koločep, Lokrum i okolni otoci

Programi potpunog i održivog korištenja otočnih resursa izrađivat će se po suvremenoj metodologiji izrade planova gospodarenja prirodnom i kulturnom baštinom i gospodarskog programiranja koja će biti okvirno određena posebnim Pravilnikom. Metodologija izrade ovih programa u dijelu koji se tiče gospodarenja prirodnom i kulturnom baštinom, bit će određena na osnovi nedavno izrađenog Plana gospodarenja okolišem cresko-lošinjskog otočja .

Kao ogledni projekti izradit će se programi potpunog i održivog korištenja otočnih resursa za skupinu otoka Unije, Vele i Male Srakane, Susak i Ilovik, te za Elafitske otoke (Šipan, Koločep, Lopud, Lokrum i okolni otoci).

"Od nekog vremena na ovamo uveo se loš običaj gradnje kuća od vapna i kamena u raznim pustim uvalama ovog otoka. O tom neredu valja dobro razmisliti zbog šteta koje može nanijeti javnim interesima. Zato, da bi se stalo na kraj takvim nepriličnostima, oslanjajući se na stare statutarne odredbe ovog otoka, hoćemo i izričito naređujemo da sami ti vlasnici moraju u roku od dva mjeseca srušiti i uništiti sve kuće za koje se ustanovi da su sagrađene vapnom i kamenjem u prije spomenutim pustim uvalama..."

Lastovski statut 1735. godine

"...da od sada unaprijed svaka kuća onih koji imaju zemlje na Lastovu može držati 60 glava sitnih životinja i da više od toga ne smije držati, ...da svaka kuća može držati volove, krave ili pak tegleće životinje i to 8 glava a ne više."

Lastovski statut 1390. godine

*****

* Pokreće i izrađuje: Ministarstvo razvitka i obnove

- * Suraduju: Državna uprava za zaštitu okoliša, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja - Zavod za prostorno planiranje, Ministarstvo turizma, Ministarstvo gospodarstva i Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva
  - * Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi izrade Programa
  - * Izvori: sredstva RH za otoke, sredstva međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija
- *****

11.3.2. Prostorni plan područja posebnih obilježja za teritorij i akvatorij hrvatskih otoka

Regionalni planovi strateškoga karaktera sastavni su dio suvremenog metodskog sustava prostornog planiranja naročito kad je riječ o razvojno osjetljivim područjima ili područjima s posebnim obilježjima i vrijednostima.

Kako teritorij i akvatorij hrvatskih otoka po svemu spadaju u takva područja za njih će se izraditi dokument prostornog uređenja - Plan područja posebnih obilježja. Ovaj plan će biti usklađen sa Strategijom i Programom prostornog uređenja Republike Hrvatske i bit će sastavnicom Integralnog plana gospodarenja obalnim područjima hrvatskog Jadrana.

Planom će, slijedeći načela integralnog planiranja i održivog razvitka, optimalno riješiti bitne prostorne konflikte elemenata infrastrukturnih sustava koji se tiču korištenja, uređenja ili zaštite otočnoga prostora, a nadilaze granice jedinica lokalne samouprave i uprave. Plan će se izraditi prema ciljanom sadržaju i metodskom postupku, a sadržavat će i stratešku procjenu utjecaja na okoliš (strategic environmental assessment). U izradu će se uključiti sva mjerodavna tijela koja se bave razvitkom jadranskog područja Hrvatske.

Rezultati i usmjerenja prostornog uređenja iz ovog Plana bit će obvezujući i usmjeravajući za prostorne planove jadranskih županija. Plan će poslužiti i prilikom kasnije izrade ostalih dokumenata prostornog uređenja detaljnije razine te prilikom izrade pozivne ulagačke dokumentacije.

*****

- * Izrađuje: Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja
  - * Suraduju: Ministarstvo razvitka i obnove, Ministarstvo gospodarstva i obalno-otočne županije
  - * Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi izrade dokumenta
  - * Izvori: sredstva RH za otoke
- *****

11.3.3. Izrada Akcijskih marketing-planova u turizmu

Uslijed posebnosti otoka i različitog stupnja njihove turističke i ukupne razvijenosti, potrebno je pristupiti izradi akcijskih marketing-planova za pojedine karakteristične skupine otoka (Zadarski arhipelag, Kornati, Elafiti i sl.) ili turistički značajnije otoke u cjelini (Brač, Hvar, Korčula, Krk, Lošinj i sl) s ciljem bržeg tržišnog revitaliziranja na postojećoj osnovi.

Ovi planovi bili bi najvećim dijelom usmjereni na kreiranje specifičnih otočnih turističkih proizvoda, odnosno na kratkoročno tržišno pozicioniranje i definiranje onih promotivnih aktivnosti koje bi na najefikasniji način prezentirale otočke proizvode potražnji u turistički emitivnim (ponajviše zapadnim) zemljama.

*****

- * Pokreću: Ministarstvo razvitka i obnove i Ministarstvo turizma
  - * Izrađuju: Ministarstvo turizma, Hrvatska turistička zajednica, regionalne i lokalne turističke zajednice i Institut za turizam u Zagrebu
  - * Izvori: sredstva RH za razvitak turizma
- *****

11.3.4. Dopuna nedostatne znanstveno-stručne podloge za provođenje Nacionalnog programa

U mnogome nedostatna znanstveno-stručna podloga za provođenje Nacionalnog programa razvitka otoka dopunit će se rezultatima interdisciplinarno usklađenog istraživačkog projekta uz suradnju domaćih i stranih stručnjaka. Predmet projekta bit će:

- otočne razvojne posebnosti i posebnosti otočne analitičke i razvojne metodologije
- spajanje prostorno-planerskog i gospodarskog planiranja radi formuliranja metodologije integralnog planiranja otočnog razvitka
- metode optimiranja otočnoga gospodarstva i upotrebe prostora
- određivanje otoka kao područja održivog razvitka (POR) prema metodologiji UNESCO-a i formuliranje odgovarajućega teritorijalno-administrativnog ustroja

Dodatne studije i analize potrebne radi uobličavanja pojedinih razvojnih mjera često će imati karakter primijenjenog, a s obzirom na posebnost i neistraženost otočnog fenomena i karakter izvornoga znanstvenog istraživanja. Stoga će biti uspostavljena trajna suradnja s Ministarstvom znanosti i tehnologije. Predložit će se obrazac prema kojem će znanstvena otočna i uopće regionalna istraživanja i njihovi rezultati, o čemu se brine Ministarstvo znanosti, biti podlogom za naručivanje primijenjenih studija, o čemu će se brinuti Ministarstvo razvitka i obnove. Odredit će se i sadržaj i oblici međunarodne znanstveno-stručne suradnje na proširivanju podloge za upravljanje razvitkom otoka te suradnja s međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama kojima se valja obratiti.

Među tim poslovima posebna pažnja bit će posvećena informatičkom sustavu za znanstvena istraživanja otoka i prikupljanje podataka za provođenje Nacionalnog programa. U suradnji s resornim ministarstvima i državnim upravama odredit će se organizacija takvog sustava, struktura i opseg podataka koje treba prikupljati te postojeći sustavi i baze na koje se treba osloniti. Odredit će se i poslovi koje treba obaviti da bi se sustav zasnovao.

*****

- * Pokreće: Ministarstvo razvitka i obnove
- * Izrađuje: Ministarstvo znanosti i tehnologije
- * Suraduju: Ministarstvo razvitka i obnove, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja - Zavod za prostorno planiranje, Ministarstvo turizma i Ministarstvo gospodarstva
- * Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi istraživanja
- * Izvori: redovna sredstva za znanost, sredstva RH za otoke, sredstva međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija

*****

11.4. Državni infrastrukturni i suprastrukturni programi

Državni programi će se izrađivati, donositi i provoditi radi izjednačavanja otočnih i kopnenih uvjeta ulaganja, života i rada. Njima će se odrediti izgradnja otočne infrastrukture i unapređenja suprastrukture u razdoblju od 7 do 15 godina. Izrada, nosioci, provođenje, nadzor i financiranje, bit će utvrđeni i Zakonom o otocima.

11.4.1. Program vodoopskrbe otoka

Program će se donijeti i provoditi kako bi svako otočno naselje dobilo sigurne i, prema uobičajenim standardima, uvijek dovoljnu količinu pitke vode. Imat će oblik potprograma uklopljenog u postojeće šire državne vodoprivredne planove.

Kako Program mora uzeti u obzir otočne vodoopskrbne posebnosti, posebna pažnja bit će posvećena projektima alternativnim dovođenju vode s kopna (desalinizatori, samostalni otočni vodovodi, prikupljanje kišnice).

Na Lastovu će se stoga pokrenuti ogledni projekt desalinizacije.

*****

- * Izrađuje i provodi: Hrvatske vode
- * Suraduju: Državna uprava za vode i Ministarstvo razvitka i obnove
- * Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi oglednog projekta, troškovi izgradnje mreže prema

Programu

- * Izvori: sredstva vodnog gospodarstva, krediti međunarodnih novčarskih institucija, sredstva RH za otoke

*****

11.4.2. Program odvodnje

Program će se donijeti zbog zahtijevanih visokih standarda čistoće priobalnog mora u turističkim i neturističkim naseljima. Cilj mu je odvodnja, obrada i pročišćavanje otpadnih voda u svim otočnim naseljima. Program će istaknuti prioritetne projekte u otočnim turističkim mjestima.

U Veloj Luci i u Blatu na Korčuli pokrenut će se ogledni projekti odvodnje, obrade i pročišćavanja otpadnih voda

*****

- * Izrađuje i provodi: Hrvatske vode
- * Suraduju: Državna uprava za vode i Ministarstvo razvitka i obnove
- * Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi izrade Programa, troškovi izgradnje prema programu
- * Izvori: sredstva vodnog gospodarstva, krediti međunarodnih novčarskih institucija, sredstva RH za otoke

*****

11.4.3. Program navodnjavanja otočnih poljoprivrednih površina

Program će se donijeti radi iskorištenja otočnih podzemnih voda i kišnice u poljoprivrednoj proizvodnji na otocima. Programom će biti obuhvaćeni rekonstrukcija postojećih i gradnja novih cisterni, uređenje zapuštenih lokava, korištenje geomembrana, nabava sustava za natapanje (oslobađanjem od poreza za nabavljenu opremu ili sufinanciranjem nabave) te uređenje plavilišta (studenaca). Ukupni program bit će razložen na programe navodnjavanja pojedinih otoka.

S ciljem inteziviranja poljoprivredne proizvodnje pokrenut će se istraživanja podzemnih voda i gdje je to moguće, omogućiti racionalno korištenje tih voda u poljoprivrednoj proizvodnji.

Postojeći i tek manjim dijelom izvedeni projekt navodnjavanja polja na Dugom otoku, projektno će se doraditi i dovršiti kao ogledni projekt.

*****

- * Izrađuje: Hrvatske vode
- * Provode: Hrvatske vode i ulagači u otočnu poljoprivredu
- * Suraduju: Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, Državna uprava za vode i Ministarstvo razvitka i obnove
- * Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi oglednog projekta, troškovi izgradnje prema programima pojedinih otoka
- * Izvori: sredstva RH za otoke, proračunska sredstva za unapređenje poljoprivrede, krediti, sredstva ulagača u otočnu poljoprivredu

*****

11.4.4. Program odlaganja čvrstog otpada

Program će se donijeti zbog zahtijevanih visokih standarda čistoće otočnoga kopna, krškog podzemlja i mora, te radi održanja kvalitete otočnoga krajolika. Programom će biti razrađen sustav zbrinjavanja čvrstog otpada, prema kojem se otpad skuplja u transfer-postajama i zatim odvozi u reciklažne postaje s kompostom gdje se selekcionira i reciklira. Preostali otpad odvozi se na kopno gdje se spaljuje ili odlaže na uređena odlagališta. Postojeća odlagališta će se zatvoriti i sanirati. Programom će biti određena i dinamika i financiranje izgradnje potrebnih objekata na otocima.

Program će se donositi na županijskoj razini i bit će razložen na županijske programe.

Tijekom izrade programa koristit će se iskustva i metodologija Studije o gospodarenju čvrstim otpadom u kvarnerskom i istarskom području, koja je obuhvatila Krk, Rab, Cres, Lošinj i Lošinjske otoke, a izrađena je u veljači 1996. u suradnji sa stručnjacima Europske investicijske banke u Odjelu za Jadran Državne uprave za zaštitu okoliša.

Najvažniji cilj programa je uređenje odlagališta na svim naseljenim otocima te stalan odvoz čvrstog otpada s malih i raštrkanih otoka, a posebno s područja Nacionalnog parka Kornati i Parka prirode Telašćica.

"Isto tako (zaključeno je) da svaki onaj tko čisti svoju kuću ili ispred kuće ne smije to smeće baciti na koje javno mjesto ni njime natrpati ga, osobito ne u, već jedino može to smeće baciti izvan grada iza zidina u more."

Korčulanski statut 1403. godine

*****

- * Izrađuju: Državna uprava za zaštitu okoliša, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja
- * Provode: Istarska, Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Zadarsko-kninska, Šibenska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija
- * Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi izrade Programa, dio troškova izgradnje prema programu
- * Izvori: sredstva RH za otoke, sredstva županijskih proračuna, krediti međunarodnih novčarskih institucija

*****

11.4.5. Program pomorsko-cestovnog povezivanja otoka s kopnom i međusobno

Daljnji razvitak otočne pristanišno-cestovne infrastrukture, čija je izgradnja sustavno započela prije dvadesetak godina, tzv. Programom supstitucije nerentabilnih brodskih linija kojim je dijelu otoka omogućena trajektna veza s kopnom, odredit će se i provesti odgovarajućim državnim programom. Program će biti zasnovan na načelu da je razvojna ravnopravnost svakog otoka uvjetovana njegovom ravnopravnošću u prometnim mogućnostima. To znači da svaki otok mora biti tako opremljen prometnom infrastrukturom da se može racionalno povezati s kopnom i ostalim otocima.

Zadaća ovoga državnog programa je da postupno, prema utvrđenim prioritetima, od otočnog pojasa u njegovoj punoj širini stvori i obalni kontinuirani prometni pojas s optimalno razmještenom pristanišno-prometnom infrastrukturom za prihvat trajektno-teretnih i brzobrodsko-putničkih linija, u različitim linijskim kombinacijama s obalnim središtima, sa susjednim otocima i lukama na drugoj strani Jadrana.

Polazno i okvirno se procjenjuje da bi Program otočne pristanišno-cestovne infrastrukture na 42 otoka i poluotoku Pelješcu, sadržavao gradnju, odnosno dogradnju 40-ak manjih i 15-ak većih trajektnih pristaništa, 200 do 300 km dužotočnih cesta, te 3-4 čvrsta prijelaza (mostovi).

Prethodnom izradom prometno-razvojne studije hrvatskih otoka imala bi se prvenstveno utvrditi koncepcija na kojoj bi se sustav otočne pristanišno-cestovne infrastrukture nadalje programski, organizacijski i financijski zasnivao.

*****

- * Izrađuju: Ministarstvo pomorstva, prometa i veza u suradnji s Hrvatskom upravom za ceste i Ministarstvom graditeljstva i prostornog uređenja
- * Provode: Hrvatska uprava za ceste županijske uprave za ceste
- * Suraduju: Ministarstvo pomorstva, prometa i veza i Ministarstvo prostornog uređenja
- * Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi izrade studije, troškovi izgradnje prema Programu
- * Izvori: posebna sredstva Državne uprave za ceste, krediti, sredstva RH za otoke

*****

11.4.6. Program modernizacije otočnih poljskih i šumskih puteva

Učiniti posjed i fizički pristupačnim na suvremen komunikacijski način i tako omogućiti korištenje prije svega otočnoga poljoprivrednog zemljišta, nameće se kao jedan od glavnih kratkoročnih ciljeva Nacionalnog programa. Radi toga, izradit će se program modernizacije otočnih poljskih puteva, koji će se usklađivati s programom šumskih puteva o kojem se brinu Hrvatske šume, kako bi se došlo do zajedničkoga programa poljskih i šumskih puteva.

Procjenjuje se da na otocima ima 5 000-7 000 km puteva i staza, koje su nekad činile pristupačnim ukupni otočni poljoprivredni resurs. Te su komunikacije danas urušene i zarasle, a mnoge su i preuske za malu poljoprivrednu mehanizaciju. Nakon čišćenja trebat će ih ponešto proširiti i izravnati im kolnik.

U prvoj fazi programa izradit će se projektna dokumentacija kojom će se optimirati mreža poljskih i šumskih puteva na svakom naseljenom otoku i zatim urediti do 1 500 km puteva na što više otoka.

Otoci Iž, na kojem je mreža poljskih puteva već većim dijelom modernizirana, i Veliki Drvenik, na kojem takvih puteva nema tako da je otok praktično neprohodan, odredit će se kao ogledni projekti. Mreže poljskih putova na njima bit će u najkraćem mogućem roku modernizirane nakon čega će se trajno pratiti razvojni učinci i donositi daljnje mjere za razvitak poljoprivrede.

"Naređujemo knezu i sucima da ponovno moraju uvesti izgublenu knjigu s opisom javnih i komunalnih putova i da natjeraju one koji budu bespravno te putove prisvojili da ih vrate u prijašnje stanje."

Lastovski statut (upisano između 1677 i 1695. godine)

"Isto tako zaključeno je da se uredite putovi po otoku kako budu naredili niže navedeni plemići. Ako tko bude zakrčio ili uništavao te putove, neka u ime kazne plati pet perpera i neka svatko može to prijaviti i dobiti za to polovicu (naplaćene) globe. Neka put bude širok najmanje jedan običan korak."

Korčulanski statut 1403. godine

*****

- * Izrađuju i provode: Ministarstvo razvitka i obnove, Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja i javno poduzeće Hrvatske šume
- * Suraduju: otočni i obalno-otočni gradovi i općine, Ministarstvo prostornog uređenja te županijski zavodi za prostorno uređenje
- * Suradnja na oglednim projektima: Zadarsko-kninska i Splitsko-dalmatinska županija
- * Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi izrade programske dokumentacije, dio troškova provedbe
- * Dodatni troškovi na županijskoj razini: dio troškova modernizacije na Ižu i Velikom Drveniku
- * Izvori: sredstva RH za otoke, proračuni obalno-otočnih županija i jedinica lokalne samouprave

*****

11.4.7. Program infrastrukture za zrakoplovni i helikopterski prijevoz

Program će se donijeti radi usklađivanja zračnog s ostalim vrstama otočnog prometa i poboljšavanja veza otoka s kopnom.

Program će odrediti lokacije i tehničke karakteristike poletno-slijetnih staza na naseljenim otocima, prioritete izgradnje s obzirom na ciljeve Nacionalnog programa te infrastrukturne uvjete za interventni helikopterski prijevoz. Odredit će se i budući otočni aerodromi i helidromi čija je izgradnja u državnom interesu te odrediti financiranje i dinamika njihove izgradnje.

*****

- * Izrađuje i provodi: Ministarstvo pomorstva, prometa i veza
- * Suraduje u izradi: Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja
- * Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi izrade potrebnih elaborata, dio troškova izgradnje prioritetnih aerodroma

* Izvori: sredstva RH za otoke, krediti međunarodnih novčarskih institucija

*****

11.4.8. Program elektroopskrbe otoka

Program će se donijeti zbog posebnosti otočne elektroopskrbe. Cilj mu je da sva otočna naselja imaju stalno i sigurno napajanje električnom energijom. Bit će izrađen u obliku potprograma uklopljenog u postojeće šire hrvatske elektroopskrbne programe.

Program će posebnu pažnju posvetiti korištenju energije vjetra i sunca. Na otocima koji se nalaze u području nacionalnih parkova, pokrenut će se i odgovarajući ogledni projekti.

*****

* Izrađuje i provodi: Hrvatska elektroprivreda

* Suraduje: Ministarstvo gospodarstva

* Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi izrade Programa, troškovi izgradnje prema Programu, troškovi oglednih projekata

* Izvori: sredstva elektroprivrede, sredstva RH za otoke, krediti međunarodnih novčarskih institucija

*****

11.4.9. Program razvitka telekomunikacija na otocima

Program razvitka otočnih telekomunikacija donijet će se radi izjednačavanja otočnih i kopnenih razvojnih uvjeta, a neposredni mu je cilj uključiti svako otočno naselje u hrvatsku telekomunikacijsku mrežu. Imat će oblik potprograma uklopljenog u postojeći program razvitka hrvatskih telekomunikacija. Program otočnih telekomunikacija donosi se prvenstveno radi mogućih odlaganja razvođenja mreže nakon polaganja magistralnoga kabela.

*****

* Izrađuje i provodi: Hrvatska pošta i telekomunikacije

* Suraduje: Ministarstvo pomorstva, prometa i veza

* Dodatni troškovi na republičkoj razini: troškovi izrade potprograma, dodatni potprogramom određeni troškovi izgradnje mreže

* Izvori: sredstva HPT- a, sredstva RH za otoke

*****

11.4.10. Program otočne zdravstvene zaštite

Program će se donijeti zbog posebnosti otočnog zdravstva. Program će obuhvaćati:

1. Razradit će se sustav, kriteriji i postupak korištenja hitnih prijevoznih sredstava za prijevoz oboljelih i unesrećenih, s otoka u razvijene medicinske centre i njihov organizirani prihvati i tretmani; u tu svrhu nabavit će se specijalni sanitetski helikopteri, izgraditi helidromi i nabaviti dovoljan broj sanitetskih vozila.
2. Razradit će se sustav teledijagnostike između izoliranih otoka i razvijenijih medicinskih sredina, poglavito za otoke na kojima ne djeluju zdravstveni profesionalci.
3. Razradit će se potprogram rješavanja otočne socijalno-zdravstvene problematike, posebno one starih osoba.
4. Definirat će se standardi i kadrovski noramativi u zdravstvenoj zaštiti, kako domicilnog pučanstva, tako i turista uvažavajući veličinu, naseljenost, dobnu strukturu pučanstva, raštrkanost naselja i udaljenost od razvijenijih centara.
5. Stimulirat će se zapošljavanje medicinskog osoblja, osiguranjem stanova i povećanjem plaća medicinskom osoblju.
6. U procesima transformacije domova zdravlja na otocima, treba osigurati jedinstveno i zajedničko funkcioniranje posebno nekih zdravstvenih službi na cijelom otoku (hitna medicinska pomoć, hitan sanitetski prijevoz, epidemiološka služba, zajedničke, složenije dijagnostičko-terapeutske procedure i postupci, zdravstvena statistika i drugo).
7. Razradit će se projekt brodova-ambulantni za lošinjske, zadarske, šibenske otoke, za sadržaje zdravstvene zaštite, koji se mogu programirati i planirati: cijepljenje,

sistematski ciljani pregledi, sanacija zuba, kontrola zdravstvenog stanja dijabetičara, kariopata, psihotičara i drugih kroničnih bolesnika.

8. Razraditi smještaj i funkciju centara za dijalizu na Lošinju, Braču, Hvaru i Korčuli.
9. Izradit će se kodeks sanitarnih mjera na turističkim razvijenim otocima, kao aplikaciju postojećih državnih zakona i drugih propisa iz područja zdravlja i zaštite okoliša.
10. Obvezat će se medicinski fakulteti u Rijeci i Splitu na posebni program o posebnosti organizacije i funkcije zdravstva na hrvatskim otocima, namijenjene svima koji rade ili kane raditi na otocima.

Projekt broda-ambulante razradit će se za lošinjske, zadarske i šibenske otoke. Projekt opsluživanja zadarskih otoka brodom-ambulantom bit će razrađen do razine oglednog projekta koji će odrediti razinu zdravstvene usluge na brodu i način praćenja učinaka tako organizirane zdravstvene usluge. Izradit će se potprogram suzbijanja narkomanije među otočnom omladinom.

*****

- * Pokreće: Ministarstvo razvitka i obnove
- * Izrađuje i provodi: Ministarstvo zdravstva
- * Suraduju: Ministarstvo prosvjete i športa, Ministarstvo kulture, Ministarstvo turizma
- * Dodatni troškovi na republičkoj razini: izrada programa, troškovi oglednog projekta
- * Izvori: sredstva RH za otoke, nepovratna sredstva međunarodnih organizacija

*****

11.4.11. Program osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja na otocima

Program će se donijeti zbog posebnosti osnovnoga školstva na malim otocima u malim populacijama učenika i razraditi kao nastavni program s djelomičnom telekomunikacijskom provedbom.

Razradit će se pilot-projekt "Zavičajna čitanka" radi upoznavanja predškolaca s prirodom, poviješću i današnjicom njihova otoka ili otočja. Na osnovi čitanke nastavni će se program popunjavati obilascima otoka, predavanjima u prirodnom okruženju itd.

Razradit će se ogledni projekt broda-škole koji će odrediti školske i kulturne sadržaje na brodu i tako dopuniti osnovno školovanje na zadarskim otocima. Školovanje na malom otoku će tako biti kombinacija žive riječi na otoku, žive riječi na brodu i telekomuniciranih informacija.

Bitna odrednica novog programa o školstvu na otocima jest aktiviranje školske zgrade kao mjesta obrazovanja i kulture te stalno prisutan nastavnik, bez obzira na broj učenika.

Potrebno je:

1. preustrojiti mrežu osnovnih škola i njihovih područnih odjela te mrežu srednjih škola na otocima;
2. utvrditi posebne standarde za veličinu razrednih odjela i škola na otocima;
3. utvrditi posebne kriterije za rad učitelja i nastavnika na otocima s osjeljivim financijskim i materijalnim stimulacijama;
4. razvijati posebne i dopunske oblike ustrojavanja i izvođenja nastavnog rada za manje i kombinirane razredne odjele na otocima.

*****

- * Izrađuju i provode: Ministarstvo prosvjete i športa i Ministarstvo kulture
- * Dodatni troškovi na republičkoj razini, troškovi oglednog projekta
- * Izvori: sredstva RH za otoke, županijski proračuni, nepovratna sredstva međunarodnih organizacija

*****

11.4.12. Program visokoškolskog obrazovanja

Programom će se pokrenuti i koncipirati otočni studij kao sastavni dio visokoškolske izobrazbe. Studij bi trebao obuhvatiti posebnosti otočnog ekosustava, demografije, ekonomije, prometa i sl. Uspostavit će se suradnja s inozemnim visokoškolskim institucijama koje imaju otočni studij i znanstvenim institutima koji proučavaju otoke.

Posebni cilj Programa je afirmacija otočnog prostora in situ. U tu svrhu će se organizirati otočni kampovi i radionice u kojima će se proučavati, pratiti i prakticirati autohtoni oblici etnografske baštine (mala drvena brodogradnja, izrada ribarskih alata, proizvodnja sira i izrada predmeta od vune, priprema i ograđivanje poljoprivrednog zemljišta, pripremanje i konzerviranje usjeva, prakticiranje i edukacija o specifičnim obrtima, tradicionalnom jedrenju i veslanju, ronjenju itd.).

U okviru programa će se razraditi ogledni projekt visokoškolskih aktivnosti na Lokrumu. Proučit će se i ostali otoci i otočna mjesta podobna za takve aktivnosti i odrediti skup mogućih smještaja.

*****

- * Izrađuju i provode: Ministarstvo znanosti, Ministarstvo kulture i Ministarstvo razvitka i obnove
- * Izvori: redovna sredstva za visoko školstvo, sredstva RH za razvitak otoka i sredstva međunarodnih programa visokoškolskog obrazovanja

*****

11.4.13. Program obrazovanja obrtnika

Cilj ovog obrazovnog programa je osposobiti mlade otočne obrtnike da kvalitetno proizvode, ponašaju se poslovno i da budu konkurentni na tržištu.

Program će obuhvatiti obrazovanje tradicionalnih obrta, osmišljavanje i okrupnjavanje tradicionalnih obrta s ciljem lokalnog otočnog i nacionalnog obilježavanja i promidžbe te uključivanja u turističke aktivnosti.

Program će obuhvatiti i kontinuirano obrazovanja otočnih poduzetnika u visokouslužnim i proizvodnim djelatnostima putem stručnih konzultanata za poduzetničke pothvate. Program se odnosi na potporu u obrazovanju poduzetnika u nužnim poslovnim znanjima potrebnim za uspješno započinjanje poslova i vođenje obrta.

*****

- * Izrađuje i provodi: Ministarstvo prosvjete i športa
- * Suraduju: Ministarstvo gospodarstva, Ministarstvo turizma, Ministarstvo kulture
- * Izvori: sredstva RH za otoke, županijski proračuni, nepovratna sredstva međunarodnih organizacija

*****

11.4.14. Program poticanja i potpore obrtnicima i malim poduzetnicima

Program ima cilj osmisliti sustavnu potporu otočnim obrtnicima kroz institucije i modele kao što su poslovno savjetodavni centri, poduzetničko-obrtnički inkubatori, pokretni inkubatori ili neki drugi modeli inkubatora. Inkubator ima svrhu objedinjavanja poslovne aktivnosti poduzetnika, ovisno o mjestu i svrsi i zaokruženim cjelinama, koje treba poticati. Na taj način poduzetnici će dobivati stručnu i drugu pomoć kako bi se što prije osamostalili.

*****

- * Izrađuje i provodi: Ministarstvo gospodarstva
- * Suraduje: Ministarstvo razvitka i obnove - Centar za otoke

*****

11.4.15. Program kulturnog razvitka na otocima

Programom će se obnoviti infrastruktura za potrebe kulture (domovi kulture, knjižnice, prostori za amaterizam), te poticati programi kulture što afirmiraju različitosti u jednakosti hrvatskih otoka.

Program će se uskladiti s oglednim projektom broda-škole koji će obavljati i kulturne funkcije (vidi 11.4.11.).

*****

- * Izrađuju i provode: Ministarstvo kulture i Ministarstvo prosvjete
  - * Suraduju: Ministarstvo znanosti i tehnologije i Ministarstvo razvitka i obnove
  - * Izvori: sredstva proračuna RH za otoke, županijski proračuni, te sredstva međunarodnih organizacija
- *****

11.4.16. Program proučavanja, zaštite i očuvanja prirodne i kulturne baštine hrvatskih otoka

Prirodna i kulturna baština na hrvatskim otocima i u njihovom akvatoriju proučavat će se štiti i čuvati prema Programu proučavanja, zaštite i očuvanja otočne prirodne i kulturne baštine. Program će biti sastavni dio sustava čuvanja hrvatske prirodne i kulturne baštine i zasnivat će se na načelima aktivne zaštite baštine.

Ključni strateški položaj u Jadranu i izuzetna ekološka osjetljivost naseljenih, nenaseljenih i svjetioničkih pučinskih otoka nalažu da se njihovo korištenje posebno razradi u okviru Programa. Prije donošenja Programa na tim se otocima neće dopustiti neodrživo korištenje prirodnih resursa i graditeljske baštine.

Prioritetno će se izraditi ogledni projekt zaštite Palagruže, Male Palagruže, okolnih otoka i akvatorija, čime će se ovom jedinstvenom prostoru Republike Hrvatske odrediti odgovarajući režimi korištenja.

"Također je zaključeno da se nitko ne usudi odnijeti koji kamen ili ploče s kojeg kućišta u gradu i na otoku Korčuli (pod prijetnjom kazne) od pet perpera i naknade čitave štete:"

Korčulanski statut 1402. godine

*****

- * Izrađuju: Državna uprava za zaštitu prirodne i kulturne baštine i Ministarstvo razvitka i obnove
  - * Provodi: Državna uprava za zaštitu prirodne i kulturne baštine
  - * Izvori: redovna sredstva za zaštitu prirodne i kulturne baštine, sredstva RH za razvitak otoka
- *****

11.5. Djelatnost Centra za razvitak otoka pri Ministarstvu razvitka i obnove

Ministarstvo razvitka i obnove odgovorno za provedbu Nacionalnog programa razvitka otoka odredit će svojem Centru za razvitak otoka sljedeće razvojne poslove:

- ◆ pokretat će sve poslove republičke uprave određene Nacionalnim programom
- ◆ sudjelovat će u izradi zakona i propisa određenih Nacionalnim programom te pratiti i pospješivati postupak njihova donošenja i kasniju provedbu
- ◆ sudjelovat će u izradi državnih infrastrukturnih i suprastrukturnih programa određenih Nacionalnim programom te pratiti i pospješivati postupak njihova donošenja i kasniju provedbu
- ◆ pratit će i analizirati razvojne učinke Zakona o otocima i ostalih zakona, propisa i državnih programa izrađenih prema Nacionalnom programu i na toj osnovi predlagati izmjene i dopune
- ◆ usklađivat će se rad ostalih ministarstava i državne uprave te odgovarajućih tijela obalno-otočnih županija na poslovima Nacionalnoga programa
- ◆ pratit će izradu propisa, mjera, programa i projekata izvan Nacionalnog programa kojima se djeluje ili može djelovati na otočne razvojne uvjete i prema potrebi predlagati usklađivanje s Nacionalnim programom
- ◆ prikupljat će programske informacije odlučne za razvitak otoka od drugih ministarstava, državnih uprava i odgovarajućih tijela obalno-otočnih županija
- ◆ pokretat će, a po potrebi i organizirati i financirati izradu programa potpunog i održivog korištenja resursa pojedinih otoka i otočnih skupina, te nadzirati njihovu promidžbu i provedbu

- ◆ organizirat će i nadgledati izradu razvojne dokumentacije pojedinih otoka ili dijelova otoka, te znanstveno-stručnih studija i elaborata potrebnih za provođenje Nacionalnoga programa
- ◆ usklađivat će lokalna otočna razvojna tijela s odgovarajućim ministarstvima i upravama
- ◆ promicat će i zastupati razvojni interes hrvatskih otoka u međunarodnim organizacijama i zakladama
- ◆ izrađivat će Program aktivnosti RH na otocima kojeg će, na osnovi Nacionalnoga programa razvitka otoka i Zakona o otocima, Ministarstvo za razvitak i obnovu prije donošenja proračuna za nastupajuću godinu predlagati Vladi RH

Programom aktivnosti RH na otocima za tekuću godinu određivat će se utrošak sredstava RH za otoke koja će se voditi kao stalna proračunska stavka i obuhvaćati sve državne izdatke koji se tiču otoka. Ta stavka će uz ulaganja u nužne popravke i dogradnju otočne infrastrukture obuhvatiti i subvencije brodarima, izdatke za državne programe, izdatke za izradu programa potpunog i održivog korištenja otočnih resursa izdatke za beneficirane kredite otočnim ulagačima i ostale izdatke koji proizlaze iz poticajnih mjera.

Centru za razvitak osigurat će se i stalno savjetodavno tijelo upućeno u otočne razvojne potrebe i očekivanja. Pri Ministarstvu razvitka i obnove stoga će se osnovati Otočno vijeće. Ministar razvitka i obnove imenovat će u Otočno vijeće 26 otočnih predstavnika tako da s po jednim članom budu predstavljeni otoci odnosno otočne skupine: Elafiti, Mljet, Pelješac, Korčula, Lastovo, Vis-Biševo, Hvar, Brač, Šolta, Veli-Mali Drvenik, Žirje-Kaprije, Prvić-Zlarin-Krapanj, Murter-Kornati, Pašman-Vrgada, Ugljan-Rivanj-Sestrunj, Dugi otok-Zverinac, Iž-Rava, Molat-Ist-Škarda, Premuda-Silba-Olib, Lošinj, Unije-Susak-Ilovik, Cres, Krk, Rab, Pag i Vir.

Vlada RH će u Otočno vijeće imenovati mjerodavne predstavnike Ministarstva financija, Ministarstvo obrane, Ministarstva pomorstva, prometa i veza, Ministarstva poljoprivrede i šumarstva, Ministarstva turizma, Ministarstva gospodarstva, Ministarstva graditeljstva i prostornog uređenja, Ministarstva zdravstva, Ministarstva prosvjete i športa, Ministarstva kulture, Ministarstva znanosti i tehnologije, Državne uprave za zaštitu okoliša i Državne uprave za zaštitu prirodne i kulturne baštine. Po jednog predstavnika odredit će i Hrvatska gospodarska komora i Hrvatska obrtnička komora.

Centar za razvitak otoka Ministarstva razvitka i obnove imat će u početku 2 zaposlena na stručnim i jednog na administrativnim poslovima. Njihova radna mjesta bit će u Zagrebu, a posao će im biti pokretanje i nadzor provedbe Nacionalnog programa na republičkoj upravnoj razini.

Ministarstvo razvitka i obnove osnovat će u obalno-otočnim županijama područne centre koji će u početku imati po jednog zaposlenog. Njihov posao bit će pokretanje i nadzor provedbe Nacionalnoga programa na županijskoj upravnoj razini. Na provedbi Nacionalnoga programa u početku će, tako, na državnoj i županijskoj razini biti zaposleno ukupno 9 ljudi. Centar za razvitak otoka će, radi izrade i recenzija otočne razvojne dokumentacije, prema potrebi angažirati i stalne i povremene vanjske suradnike.

*****

- * Dodatni troškovi na republičkoj razini: otvaranje 3 nova radna mjesta u Ministarstvu razvitka i obnove
- * Dodatni troškovi na županijskoj razini: otvaranje po jednog radnog mjesta u upravama 6 obalno-otočnih županija
- * Izvor: sredstva RH za razvitak otoka

*****